

J.U. ZAVOD ZA JAVNO
ZDRAVSTVO KANTONA
SARAJEVO

P.I. INSTITUTE FOR PUBLIC
HEALTH OF CANTON
SARAJEVO

**STUDIJA O ZDRAVSTVENOM STANJU STANOVNOSTVA,
HIGIJENSKIM PRILIKAMA I ZDRAVSTVENOJ
DJELATNOSTI U KANTONU SARAJEVO U 2013. GODINI**

Sarajevo, 2014. godine

J.U. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo

Direktorica: dr. med. sci. Snježana Balta, primarius

**Izrada Studije: RJ za socijalnu medicinu sa organizacijom zdravstva i
zdravstvenom informatikom**

Stručni saradnici na izradi Studije:

**Prim. dr. Emira Tanović-Mikulec, subspec.
Mr.med.sci. dr. Sabaha Dračić, primarius
Dr. Seniha Čelik, specijalista
Dr. med. sci. Snježana Balta, primarius
Prim. dr. Lejla Hatibović, subspec.
Sanela Salihagić, dipl. ing. hem.
Nedeljka Ferhatović, mr. dipl. sanit. ing.
Đurović Denis, dipl. sanit. ing.**

DTP: Anika Šandrk

S a d r ž a j

	Br. stranice
Osnovni podaci o Kantonu Sarajevo	
(Čelik S.).....	5
1. Uvod	
(Čelik S., Dračić S.).....	6
2. Rezultati	7
2.1. Demografski pokazatelji stanovništva Kantona Sarajevo (Čelik S.).....	7-9
2.2. Vitalno kretanje stanovništva Kantona Sarajevo (Čelik S.).....	9-13
3. Zdravlje stanovništva KS	14
3.1. Morbiditet.....	14
3.1.1. Opći morbiditet (Čelik S.).....	14-15
3.2. Morbiditet pojedinih populacionih grupa (Čelik S.).....	16
3.2.1. Morbiditet djece ispod godine dana života.....	16-17
3.2.2. Morbiditet kod predškolske djece starosti 1-6 godina	17-18
3.2.3. Morbiditet kod školske djece starosti 7-14 godina	19-20
3.2.4. Morbiditet kod školske djece i omladine starosti 15-18 godina	20-21
3.2.5. Morbiditet kod stanovništva starosti 19-64 godine	22-23
3.2.6. Morbiditet kod stanovništva starosti 65 i više godina	23-24
3.3. Hronične masovne nezarazne bolesti (Tanović-Mikulec E.).....	25-29
3.4. Mentalno zdravlje (Tanović-Mikulec E.).....	29-31
3.4.1. Zloupotreba opojnih droga (Tanović-Mikulec E.).....	31-32
3.4.2. Nasilje u porodici (Tanović-Mikulec E.).....	33
3.5. Reproduktivno zdravlje žene (Tanović-Mikulec E.).....	34-43
3.6. Oralno zdravlje (Čelik S.).....	44-47
3.7. Traumatizam (Dračić S.).....	48-50
3.7.1. Saobraćajni traumatizam (Dračić S.).....	50-51
3.8. Zarazne bolesti i imunizacija (Balta S., Đurović D.).....	52
3.8.1. Kretanje zaraznih bolesti obaveznih prijavljivanju	52-57
3.8.2. Epidemije trovanja hranom	57
3.8.3. Imunizacije	58-60
4. Okoliš i zdravlje	61
4.1. Vodosnabdjevanje (Ferhatović N., Hatibović L.).....	61-62
4.1.1. Vodovodni sistem	62

4.1.2. Monitoring kvaliteta vode za piće	63-65
4.1.3. Sistem za odvodnju oborinskih i otpadnih voda	66
4.1.4. Uklanjanje otpada	67
4.2. Kvalitet zraka (Salihagić S.).....	68
4.2.1. Sistem praćenja kvaliteta zraka u KS	68
4.2.2. Monitoring kvaliteta zraka	68-78
4.3. Zdravstvena ispravnost životnih namirnica i predmeta opće upotrebe (Dračić S.).....	79-83
5. Organizacija zdravstvene zaštite u KS	
(Dračić S.).....	84-86
5.1. Kadar u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti u KS (Dračić S.).....	86-94
5.2. Djelatnost primarne zdravstvene zaštite (Dračić S.).....	95
5.2.1. Zdravstveni kadar u PZZ	95-97
5.2.2. Obim i kvalitet rada	97-106
5.2.3. Porodična/obiteljska medicina	107-108
5.2.4. CBR – Centri za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju	109-110
5.2.5. Centri za mentalno zdravlje	110-111
5.2.6. Djelatnost apoteka (Dračić S.).....	111-113
5.3. Specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita (Dračić S.)	113-115
5.4. Bolnička zdravstvena zaštita (Tanović-Mikulec E.).....	116
5.4.1. Prikaz prema općim odabranim indikatorima	116-118
5.4.2. Hirurške discipline	119-125
5.4.3. Interne discipline	126-131
5.4.4. Neuropsihijatrijske discipline	132
5.4.4.1. Psihijatrijske discipline	132-136
5.4.4.2. Neurološke discipline	136-138
5.4.5. Ginekologija i akušerstvo	139-142
5.4.6. Pedijatrija	142-144
5.4.7. Ostale discipline	144
5.4.7.1. Anestezija i reanimacija	144-146
5.4.7.2. Bolnička urgentna medicina stacionarni segment	146
5.4.7.3. Fizijatrija i rehabilitacija	146-149
5.4.7.4. Onkologija	149-151
5.5. Djelatnost javnog zdravstva (Dračić S., Balta S., Hatibović L.).....	152-154
5.6. Privatni sektor (Dračić S.).....	155
5.6.1. Apotekarska djelatnost u privatnom sektoru	155-157
5.6.2. Stomatološka zdravstvena djelatnost u privatnom sektoru	157-158
5.6.3. Specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u privatnom sektoru	158
6. Zaključci	
(Tanović- Mikulec E., Dračić S., Čelik S.).....	159-178
7. Preporuke	
(Tanović- Mikulec E., Dračić S., Čelik S.).....	179-181

OSNOVNI PODACI O KANTONU SARAJEVO

OSNOVNI PODACI	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.*
BROJ STANOVNIKA	423.645	436.572	438.757	440.744	442669
POVRŠINA	1.276,9km²	1.276,9km²	1.276,9km²	1.276,9km²	1.276,9km²
GUSTINA NASELJENOSTI	331,78 st/km²	341,90 st/km²	343,61 st/km²	345,16st/km²	346,67 st/km²
SJEDIŠTE KANTONA	Sarajevo	Sarajevo	Sarajevo	Sarajevo	Sarajevo
NATALITET	11,56‰	10,77‰	10,76‰	10,62‰	10,23‰
MORTALITET	9,47‰	9,47‰	9,38‰	9,68‰	8,79‰
OPĆI FERTILITET	46,25‰	43,09‰	43,05‰	42,01‰	40,95‰
DOJENAČKA SMRTNOST	7,15‰	6,59‰	5,08‰	6,62‰	6,84‰
PRIRODNI PRIRAŠTAJ	2,09‰	1,30‰	1,37‰	0,94‰	1,45‰

*Preliminarni podaci

1. UVOD

Zdravlje ljudi se razvija kao rezultat bioloških karakteristika svakog pojedinca, ali i aktivnosti mnogih sektora u društvu, zatim u cijeloj populaciji, kao i pojedinačnih i zajedničkih odluka i akcija, odnosno predstavlja rezultantu međusobnog djelovanja determinanti zdravlja, životnih događaja i individualnih izbora. Zdravstveno stanje, prema postojećim definicijama, predstavlja opis, odnosno procjenu zdravlja pojedinca, grupe ili cjelokupne populacije prema prihvaćenim standardima uz pomoć zdravstvenih indikatora. Procjena zdravstvenog stanja stanovništva se provodi kako bi se saznali najznačajniji zdravstveni problemi u određenoj populaciji ili populacionoj skupini i kako su zadovoljenje zdravstvene potrebe stanovništva kroz organizaciju i djelatnost zdravstvene zaštite te ciljeve zdravstvene politike.

Studija o zdravstvenom stanju stanovništva, higijenskim prilikama i djelatnosti zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo u 2013. godini je zasnovana na podacima prikupljenim iz svih zdravstvenih ustanova na području Kantona Sarajevo koji omogućavaju uvid u organizaciju i kadrovsku strukturu u djelatnosti zdravstvene zaštite, zatim obim rada i iskorištenost zdravstvenih kapaciteta i pokazatelje zdravstvenog stanja stanovništva.

Cilj ove Studije je procjeniti zdravstveno stanje stanovništva Kantona Sarajevo i funkcionisanje zdravstvene zaštite čiji je osnov zadovoljavanje potreba i zahtjeva stanovništva za određenim vidovima zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo, te definisati prioritete u zdravstvenom sektoru radi očuvanja i unapređenja zdravlja stanovništva i poboljšanja funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite.

U izradi ove Studije korištena je retrospektivna deskriptivno-statistička metoda na osnovu podataka dobijenih iz redovnih statističkih istraživanja prema Planu provođenja zdravstveno-statističkih istraživanja od interesa za Federaciju BiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 18/12) i drugih podataka relevantnih za izradu Studije od ustanova koje provode određena statistička istraživanja. To su: podaci Federalnog zavoda za statistiku o stanovništvu Kantona Sarajevo i vitalnom kretanju stanovništva Kantona Sarajevo, zatim podaci MUP-a Kantona Sarajevo o saobraćajnom traumatizmu i podaci Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo o privatnom sektoru u djelatnosti zdravstvene zaštite.

Analiza pojedinih segmenata ove Studije urađena je prema dostupnim zdravstvenim indikatorima preporučenim od SZO i u komparaciji sa istim podacima iz prethodne godine. Određeni indikatori su komparirani i sa indikatorima iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve“ (WHO/EUROPE, EUROPEAN HFA Database), tako da Studija predstavlja pored standardnog analitičko-statističkog pristupa i istraživačko-analitički dokument koji je integrisao određene istraživačke pristupe u javnom zdravstvu.

Sa aspekta javnog zdravstva kome je osnovni cilj zaštita i unapređenje zdravlja stanovništva na području KS ova Studija čini korak naprijed prema boljem stepenu opšteg blagostanja društva i kvalitetu života građana na području KS.

2. REZULTATI

2.1. DEMOGRAFSKI POKAZATELJI STANOVNIŠTVA KANTONA SARAJEVO

Kanton Sarajevo je jedan od deset kantona na području Federacije Bosne i Hercegovine, koji se prostire na površini od 1.276,90 km² sa devet općina i sa relativnom gustom naseljenosti od 346,67 stanovnika po km².

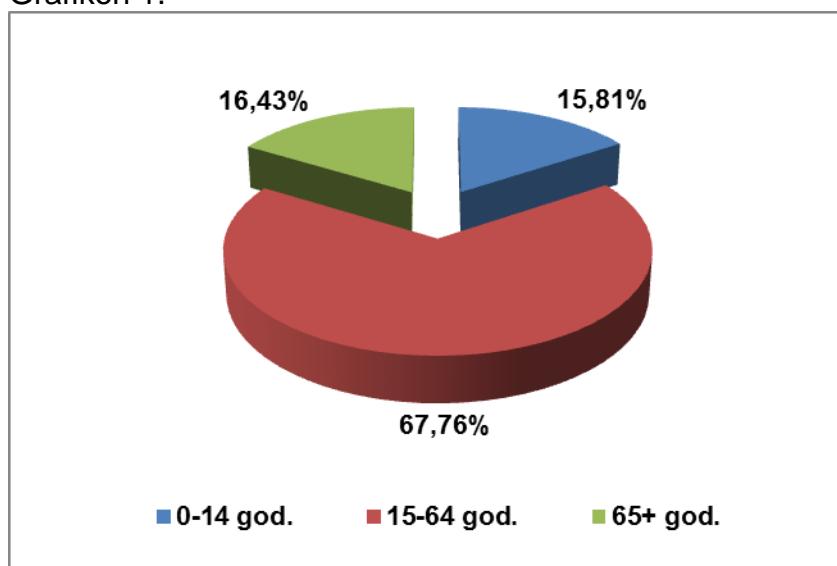
Površina četiri gradske općine čini samo 11,08% ukupne površine Kantona Sarajevo, ali sa relativnom gustom naseljenosti od 2.195,15 stanovnika na km², dok područje ostalih pet općina Kantona Sarajevo čini 88,92% ukupne površine KS, ali sa izrazito manjom gustom naseljenosti od 114,65 stanovnika na km².

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, ukupan broj stanovnika u 2013. godini na području Kantona Sarajevo je iznosio 442.669, od čega su 69.980 ili 15,81% djeца starosti 0-14 godina, 299.970 ili 67,76% stanovništvo starosti 15-64 godine i 72.719 ili 16,43% osobe starosti 65 i više godina. Broj osoba koje pripadaju dobnoj skupini 65 i više godina se povećao za 0,45% u odnosu na prethodnu 2012. godinu. Generalno stanovništvo Federacije Bosne i Hercegovine je u kategoriji starog stanovništva sa procentom od 14,17% osoba starih 65 i više godina, dok je u Kantonu Sarajevo taj procenat nešto veći i iznosi 16,43%.

Prema biološkom tipu, stanovništvo Kantona Sarajevo spada u regresivni tip stanovništva, u kojem je kontingenjt djece, odnosno potomaka (0-14 godina) znatno manji u odnosu na kontingenjt starog stanovništva odnosno predaka (50 i više godina), a očekivano trajanje života pri rođenju za žene je 79,39 godina, a za muškarce 75,90 godina.

**Starosna struktura stanovništva Kantona Sarajevo,
stanje 30.06.2013. god.**

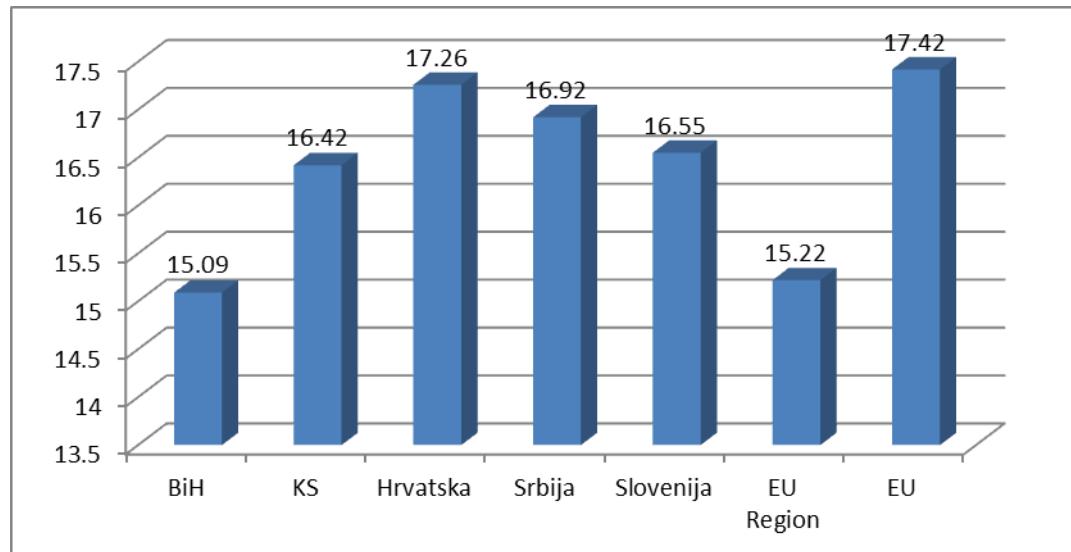
Grafikon 1.

Prema posljednjim dostupnim podacima (2010. godina) iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve”, odnosno WHO/EUROPEAN HFA Database, procenat stanovnika 65 i više godina u ukupnom stanovništvu Kantona Sarajevo, Bosne i Hercegovine i izabranim evropskim zemljama prikazana je na slijedećem grafikonu.

Procenat stanovništva 65 i više godina u ukupnom stnovništvu KS, BiH i izabranim evropskim zemljama

Grafikon 2.

Izvor podataka: WHO; HFA Datebase 2010. god.

**Procjena broja stanovnika u Kantonu Sarajevo,
pregled po općinama i starosnim grupama***
(stanje 30.06.2013.god.)

Tabela 1.

OPĆINA	UKUPNO	STAROSNE GRUPE		
		0-14 godina	15-65 godina	65> godina
Centar	68.933	9.679	46.338	12.916
Hadžići	22.777	4.259	15.580	2.938
Iliča	61.160	10.789	41.267	9.104
Ilijaš	19.590	4.280	12.398	2.912
Novi Grad	125.626	19.225	87.692	18.709
Novo Sarajevo	73.820	10.262	48.845	14.713
Stari Grad	42.031	6.498	28.470	7.063
Trnovo	2.850	197	1.817	836
Vogošća	25.882	4.791	17.563	3.528
S V E G A	442.669 100%	69.980 15,81%	299.970 67,76%	72.719 16,43%

*Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

2.2. VITALNO KRETANJE STANOVNIŠTVA KANTONA SARAJEVO

Natalitet

Prema preliminarnim podacima Federalnog zavoda za statistiku u 2013. godini na području Kantona Sarajevo ukupno je živoroden 4.532 djece, što je za 3,20% manje u odnosu na 2012. godinu kada je živoroden 4.682 djece (konačan podatak). Vrijednost stope nataliteta u 2013. godini na području Kantona Sarajevo iznosi 10,23‰, i nalazi se i dalje u kategoriji niskog nataliteta (ispod 14,0‰).

U Kantonu Sarajevo i dalje se registriraju razlike u visini vrijednosti stopa nataliteta između pojedinih općina. Najnižu stopu nataliteta imaju općine: Trnovo (3,86‰), Stari Grad (8,04‰), Novo Sarajevo (9,06‰), Centar (9,60‰) i Novi Grad (10,61‰) dok najveću stopu nataliteta imaju općine: Ilijaš (13,22‰), Vogošća (11,94‰), Iliča (11,39‰) i Hadžići (11,15‰).

Mortalitet

Broj umrlih stanovnika Kantona Sarajevo registrovanih u 2013. godini, prema preliminarnim podacima iznosi 3.891, što je manje za 8,81% u odnosu na 2012. godinu kada je registrovano 4.267 umrlih osoba (konačan podatak). Mortalitet stanovništva Kantona Sarajevo u posljednjih pet godina ima vrijednost stope općeg mortaliteta nešto iznad 9,00%, što predstavlja srednje povišenu stopu općeg mortaliteta.

Također, postoje razlike u visini stope općeg mortaliteta između pojedinih općina. Tako najveću stopu općeg mortaliteta imaju općine: Stari Grad (10,27%), Centar (10,02%), Novo Sarajevo (9,23%), Trnovo (9,12%), Ilidža (8,63%), Ilijaš (8,42%) i Hadžići (8,17%) dok najnižu stopu općeg mortaliteta imaju općine: Novi Grad (7,76%) i Vogošća (7,99%).

Dojenačka smrtnost

Prema preliminarnim podacima broj registrovane umrle dojenčadi u 2013. godini na području Kantona Sarajevo iznosi 31 i isti je kao i u 2012. godini. U posljednjih pet godina vrijednost stope dojenačke smrtnosti pokazuje trend postepenog pada od 7,15% u 2009. godini do 6,84% u 2013. godini i nalazi se u kategoriji vrlo niskog dojenačkog mortaliteta.

Općina Stari grad ima najveću vrijednost stope dojenačke smrtnosti u iznosu od 8,87%, a općina Hadžići u iznosu od 7,87%, što predstavlja veću vrijednost stope dojenčke smrtnosti u odnosu na vrijednost stope dojenačke smrtnosti u Kantunu Sarajevo (6,84%) u 2013. godini. Vrijednost stope dojenačke smrtnosti u općini Centar je 7,55%, u općini Novi Grad 7,50%, u Vogošći 6,47% i u općini Novo Sarajevo 5,97%. Izuzetno nisku vrijednost stope dojenačke smrtnosti ima općina Ilijaš (3,86%), dok u općini Trnovo u 2013. godini nije registrovana niti jedna dojenačka smrt.

Prirodni priraštaj

Prirodni priraštaj stanovništva Kantona Sarajevo je i dalje izrazito nepovoljan sa vrijednošću stope od 1,45% u 2013. godini. Ova vrijednost stope prirodnog priraštaja je viša u odnosu na vrijednost stope prirodnog priraštaja u 2012. godini kada je iznosila 0,94% (konačan podatak). U posljednjih pet godina prirodni priraštaj stanovništva Kantona Sarajevo imao je trend laganog pada od 2009. godine, te su se vrijednosti stope prirodnog priraštaja kretale od 2,09% u 2009. godini do 1,37% u 2011. godini.

U 2013. godini četiri općine na području Kantona Sarajevo imaju negativan prirodni priraštaj stanovništva. To su tri općine sa negativnim prirodnim priraštajem iz prethodno posmatranog perioda: Trnovo (-5,26%), Stari Grad (-2,23%) i Centar (-0,42%) te općina Novo Sarajevo koja u 2013. godini ima prirodni priraštaj od (-0,17%). Općina Hadžići koja je u 2011. godini bila sa negativnim prirodnim priraštajem (-1,50%) u 2012. godini ima pozitivan prirodni priraštaj (0,66%), a u 2013. godini ima lagani rast prirodnog priraštaja koji iznosi (2,98%) ali i dalje spada u skupinu izrazito nepovoljnog prirodnog priraštaja. Općine: Ilijaš (4,80%), Vogošća (3,95%), Novi Grad (2,85%) i Ilidža (2,76%) imaju prirodni priraštaj čija je vrijednost stope također ispod granice izrazito nepovoljnog prirodnog priraštaja od 5,00%.

Vitalni index predstavlja koeficijent prirodnog kretanja stanovništva i ukazuje na njegovu vitalnost. U 2013. godini u Kantonu Sarajevo vitalni index ima vrijednost u iznosu od 1,2, i identičan je kao i predhodnoj godini, a ukazuje da je broj živorođenih skoro jednak broju umrlih, uz neznatno povećanje stanovništva mehaničkim putem, odnosno migracijom stanovništva.

Prirodno kretanje stanovništva u Kantonu Sarajevo, period 2009-2013.godina

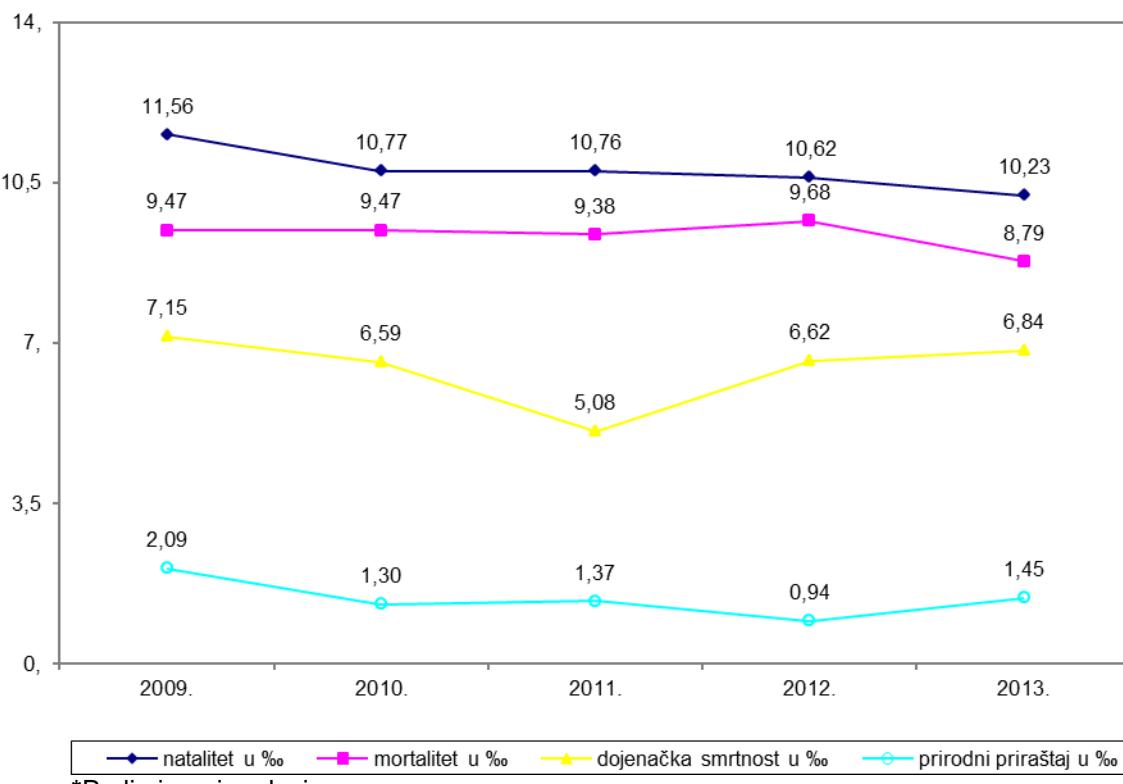
Tabela 2.

GODINA	NATALITET u ‰	MORTALITET u ‰	DOJENAČKA SMRTNOST u ‰	PRIRODNI PRIRAŠTAJ u ‰
2009.	11,56	9,47	7,15	2,09
2010.	10,77	9,47	6,59	1,30
2011.	10,76	9,38	5,08	1,37
2012.	10,62	9,68	6,62	0,94
2013.*	10,23	8,79	6,84	1,45

*Preliminarni podaci

Prirodno kretanje stanovništva u Kantonu Sarajevo, period 2009-2013*godina

Grafikon 3.

*Preliminarni podaci

**Prirodno kretanje stanovništva u Kantonu Sarajevo u 2013.godini,*
pregled po općinama**

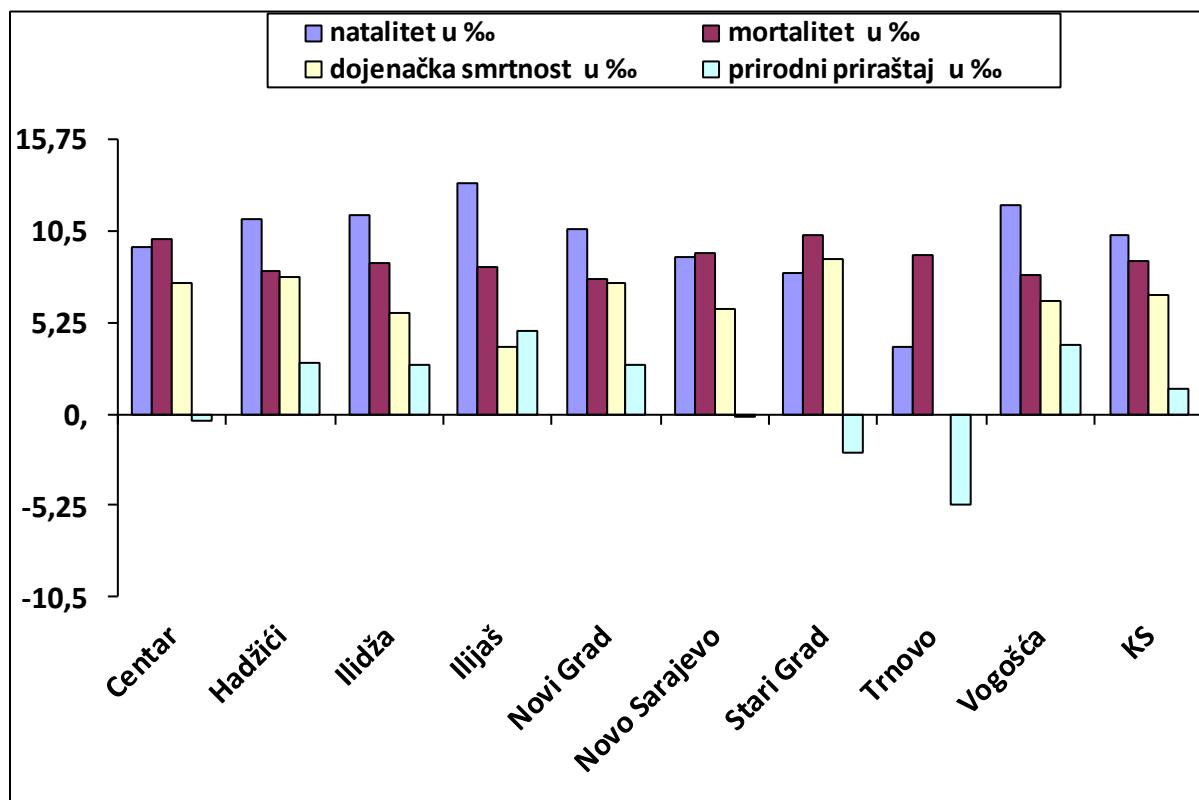
Tabela 3.

OPĆINA	NATALITET ‰	OPĆI MORTALITET ‰	DOJENAČKA SMRTNOST ‰	PRIRODNI PRIRAŠTAJ ‰
Centar	9,60	10,02	7,55	-0,42
Hadžići	11,15	8,17	7,87	2,98
Iličići	11,39	8,63	5,74	2,76
Ilijaš	13,22	8,42	3,86	4,80
Novi Grad	10,61	7,76	7,50	2,85
Novo Sarajevo	9,06	9,23	5,97	-0,17
Stari Grad	8,04	10,27	8,87	-2,23
Trnovo	3,86	9,12	-	-5,26
Vogošća	11,94	7,99	6,47	3,95
KANTON SARAJEVO	10,23	8,79	6,47	1,45

*Preliminarni podaci

Prirodno kretanje stanovništva u Kantonu Sarajevo u 2013.godini*, pregled po općinama

Grafikon 4.

*Preliminarni podaci

3. ZDRAVLJE STANOVNIŠTVA KANTONA SARAJEVO

3.1 MORBIDITET

Zdravstveni indikatori o obolijevanju su jedan od osnovnih instrumenata kojim se procjenjuje zdravstveno stanje stanovništva. Za procjenu zdravstvanog stanja stanovništva Kantona Sarajevo koristi se morbiditet registrovan u ambulantno-polikliničkoj djelatnosti primarne zdravstvene zaštite na području Kantona Sarajevo, dok morbiditet registrovan u bolničkim ustanovama daje ograničen uvid u zdravstveno stanje stanovništva jer je selekcioniran i odnosi se samo na izabrane i izdvojene slučajeve koji se tretiraju u bolnici kao teži ili teški slučajevi.

Morbiditet stanovništva Kantona Sarajevo u ovoj studiji prikazan je kao opći morbiditet koji se odnosi na sveukupno stanovništvo KS i kao specifični morbiditet, odnosno morbiditet po dobnim i nozološkim grupama.

3.1.1 Opći morbiditet

Vodeća oboljenja kod stanovništva Kantona Sarajevo registravana u 2013. godini su skoro identična oboljenjima registrovanim u posljednjim godinama posmatranja i ne pokazuju značajnija odstupanja u pogledu index-a strukture i stope obolijevanja, ali je registrirana promjena u rangu pet vodećih oboljenja. Tako je cistitis koji je u 2012. godini bio na trećem mjestu, u 2013. godini se nalazi na četvrtom mjestu među vodećim oboljenjima. Dakle, vodeća oboljenja stanovništva KS u 2013. godini su: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, hipertenzivna oboljenja, akutni bronhitis i bronhiolitis, cistitis i diabetes mellitus.

Među pet vodećih oboljenja registrovanih kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2013. godini nalaze se i dva hronična oboljenja. To su: hipertenzivna oboljenja sa učešćem od 11,43% u ukupnoj strukturi svih registrovanih oboljenja i sa stopom obolijevanja od 1.758,20 na 10.000 stanovnika i diabetes mellitus sa učešćem od 3,29% od svih registrovanih oboljenja i sa stopom obolijevanja od 505,71 na 10.000 stanovnika.

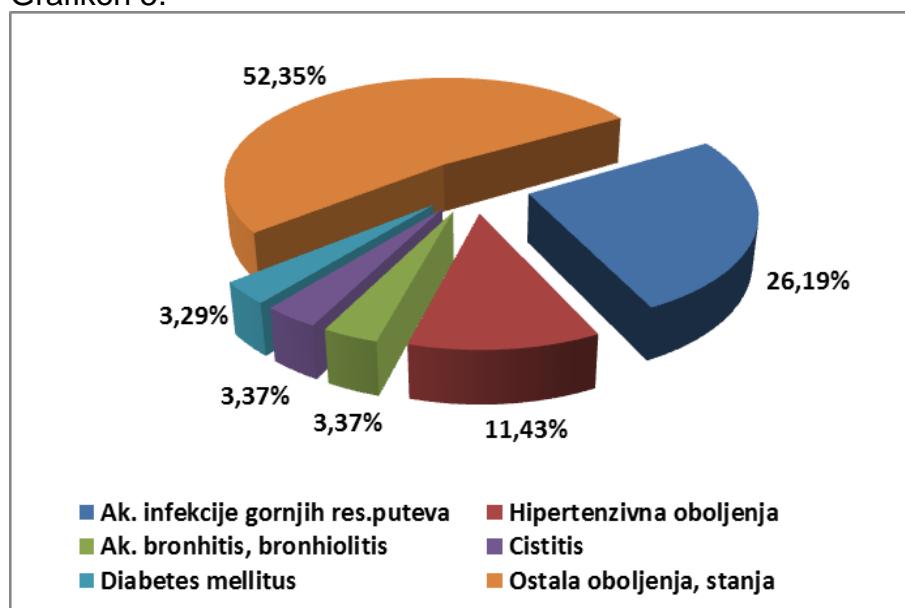
**Vodeća oboljenja stanovništva Kantona Sarajevo
registrovana u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, 2013.godina**

Tabela 4.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10.MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKTURE	BROJ OBOLJENJA NA 10.000 STANOV.
1.	Ak. infekcije gornjih respiratornih puteva J ₀₀ -J ₀₆	178.335	26,19	4.028,63
2.	Hipertenzivna oboljenja I ₁₀ -I ₁₅	77.830	11,43	1.758,20
3.	Akutni bronhitis, bronhiolitis J ₂₀ -J ₂₁	22.963	3,37	518,74
4.	Cistitis N ₃₀	22.948	3,37	518,40
5.	Diabetes mellitus E ₁₀ -E ₁₄	22.386	3,29	505,71
6.	Ostala oboljenja, stanja	356.432	52,35	8.051,89
U K U P N O		680.894	100,00%	15.381,56%

**Struktura vodećih oboljenja registrovanih
u primarnoj zdravstvenoj zaštiti kod stanovnika Kantona Sarajevo,
2013. godina**

Grafikon 5.

3.2 MORBIDITET POJEDINIH POPULACIONIH GRUPA

3.2.1 Morbiditet djece ispod godine starosti

U toku 2013. godine u službama za zdravstvenu zaštitu predškolske djece registrovano je ukupno 24.916 oboljenja kod djece starosti ispod godine dana života. U redoslijedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine nalaze se slijedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, akutni brohitis i bronhiolitis, infekcije kože i potkožnog tkiva, oboljenja oka i adneksa oka i druga oboljenja crijeva i peritoneuma.

Među vodećim oboljenjima na četvrtom mjestu se nalaze oboljenja oka i adneksa oka koja su u prethodnoj godini bila registrovana na petom mjestu među pet vodećih oboljenja kod ove dobne skupine. Na petom mjestu među vodećim oboljenjima nalaze se druga oboljenja crijeva i peritoneuma koja su u 2012. godini kod ove populacione skupine, registrovana na četvrtom mjestu među vodećim oboljenjima.

U strukturi svih registrovanih oboljenja kod ove populacione skupine akutne infekcije gornjih respiratornih puteva zastupljene su sa 52,96%, zatim slijede akutni brohitis i bronhiolitis sa 10,25%, infekcije kože i potkožnog tkiva sa 4,96%, oboljenja oka i adneksa oka sa 3,50% i druga oboljenja crijeva i peritoneuma sa 2,87%, dok su ostala oboljenja zastupljena sa 25,46%.

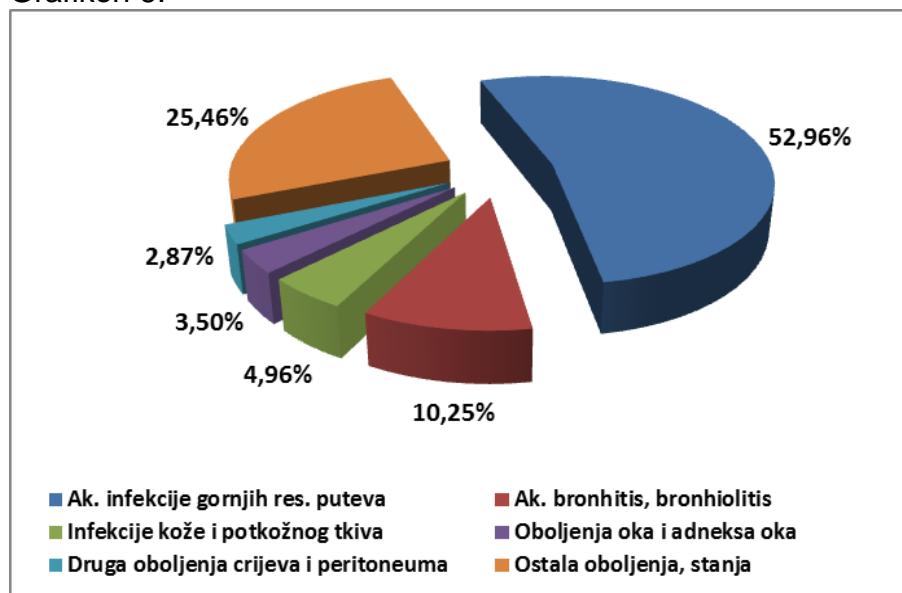
Vodeća oboljenja registrovana kod djece ispod godine dana života u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Tabela 5.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10.MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKTURE
1.	Ak. infekcije gornjih res. puteva J ₀₀ -J ₀₆	13.195	52,96
2.	Ak. bronhitis, bronhiolitis J ₂₀ -J ₂₁	2.555	10,25
3.	Infekcije kože i potkožnog tkiva L ₀₀ -L ₀₈	1.237	4,96
4.	Oboljenja oka i adneksa oka H ₀₀ -H ₅₉ , izuzev H ₂₅ -H ₂₈ , H ₄₀ -H ₄₂ , H ₅₂	871	3,50
5.	Druga oboljenja crijeva i peritoneuma K ₅₂ -K ₅₅ , K ₅₇ -K ₆₇	715	2,87
6.	Ostala oboljenja, stanja	6.343	25,46
UKUPNO		24.916	100,00%

Struktura vodećih oboljenja registrovanih kod djece ispod godine dana života u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Grafikon 6.

3.2.2 Morbiditet kod predškolske djece starosti 1-6 godina

U toku 2013. godine u službama za zdravstvenu zaštitu predškolske djece registrirano je ukupno 108.209 oboljenja kod djece starosti 1-6 godina. U rangu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine nalaze se slijedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, akutni brohitis i bronhiolitis, otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida, oboljenja oka i adneksa oka i druga oboljenja crijeva i peritoneuma.

Kod predškolske djece od 1-6 godina starosti u 2013. godini među vodećim oboljenjima na četvrtom mjestu se nalaze oboljenja oka i adneksa oka, za razliku od 2012. godine kada se nisu nalazila među pet vodećih oboljenja registrovanih kod ove dobne skupine. Prema redoslijedu vodećih oboljenja u 2013. godini, otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida se nalaze na trećem mjestu za razliku od 2012. godine kada su se nalazila na petom mjestu među vodećim oboljenjima registrovanim u ovoj dobnoj skupini. Također druga oboljenja crijeva i peritoneuma se nalaze na petom mjestu za razliku od 2012. godine kada su se nalazila na trećem mjestu među vodećim oboljenjima registrovanim u ovoj dobnoj skupini.

U strukturi svih registrovanih oboljenja kod ove populacione skupine, oboljenja respiratornog sistema čine 65,95%, od čega infekcije gornjih respiratornih puteva čine 58,82%, a akutni bronhitis i bronhiolitis čine 7,13%. Ostala oboljenja kod ove populacione skupine zastupljena su sa 24,95% u strukturi svih registrovanih oboljenja.

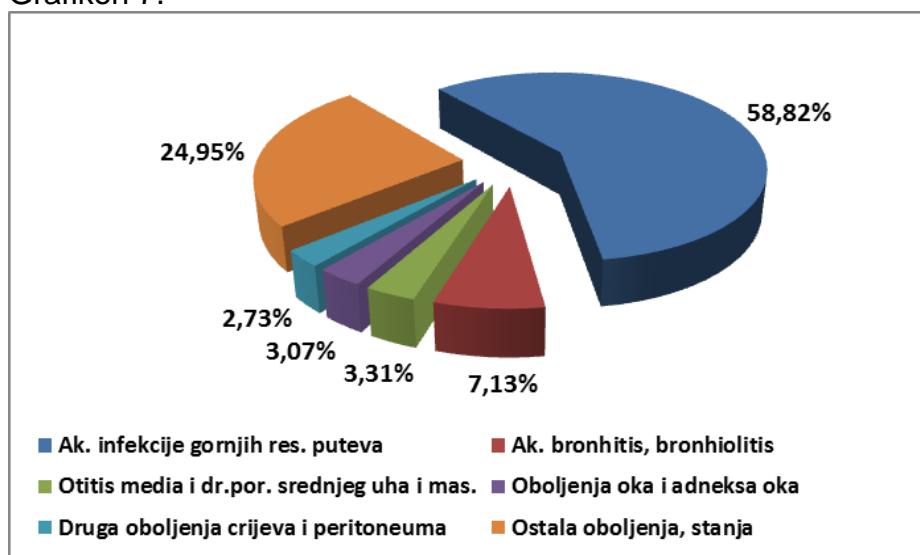
Vodeća oboljenja registrovana kod djece predškolskog uzrasta starosti 1-6 godina u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Tabela 6.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10.MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKT.
1.	Ak. infekcije gornjih res. puteva J ₀₀ -J ₀₆	63.645	58,82
2.	Ak. bronhitis, bronhiolitis J ₂₀ -J ₂₁	7.717	7,13
3.	Otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida H ₆₅ -H ₇₅	3.584	3,31
4.	Oboljenja oka i adneksa oka H ₀₀ -H ₅₉ , izuzev H ₂₅ -H ₂₈ , H ₄₀ -H ₄₂ , H ₅₂	3.321	3,07
5.	Druga oboljenja crijeva i peritoneuma K ₅₂ -K ₅₅ , K ₅₇ -K ₆₇	2.949	2,73
6.	Ostala oboljenja, stanja	26.993	24,95
U K U P N O		108.209	100,00%

Struktura vodećih oboljenja registrovanih kod djece predškolskog uzrasta starosti 1-6 godina u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Grafikon 7.

3.2.3 Morbiditete kod školske djece starosti 7-14 godina

U toku 2013. godine u službama za zdravstvenu zaštitu školske djece registrovano je ukupno 111.729 oboljenja kod školske djece starosti 7-14 godina. U redoslijedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine nalaze se slijedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, akutni bronhitis i bronhiolitis, oboljenja oka i adneksa oka, druga oboljenja kože i potkožnog tkiva i otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida.

Otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida u rangu pet vodećih oboljenja registrovanih kod ove populacione skupine u 2013. godini nalaze se na petom mjestu, dok u prethodnoj godini nisu bila registrovana među pet vodećih oboljenja ove dobne skupine. Prema redoslijedu vodećih oboljenja u 2013. godini, druga oboljenja kože i potkožnog tkiva se nalaze na četvrtom mjestu za razliku od 2012. godine kada su se nalazila na petom mjestu među vodećim oboljenjima registrovanim u ovoj dobnoj skupini.

U strukturi svih registrovanih oboljenja, oboljenja respiratornog sistema čine 51,61%, od čega infekcije gornjih respiratornih puteva čine 45,31%, a akutni bronhitis i bronhiolitis čine 6,30%. Oboljenja oka i adneksa oka kod ove populacione grupe čine 3,85% svih registrovanih oboljenja, druga oboljenja kože i potkožnog tkiva čine 2,86%, otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida čine 2,74%, dok ostala oboljenja čine 38,94% registrovanih oboljenja.

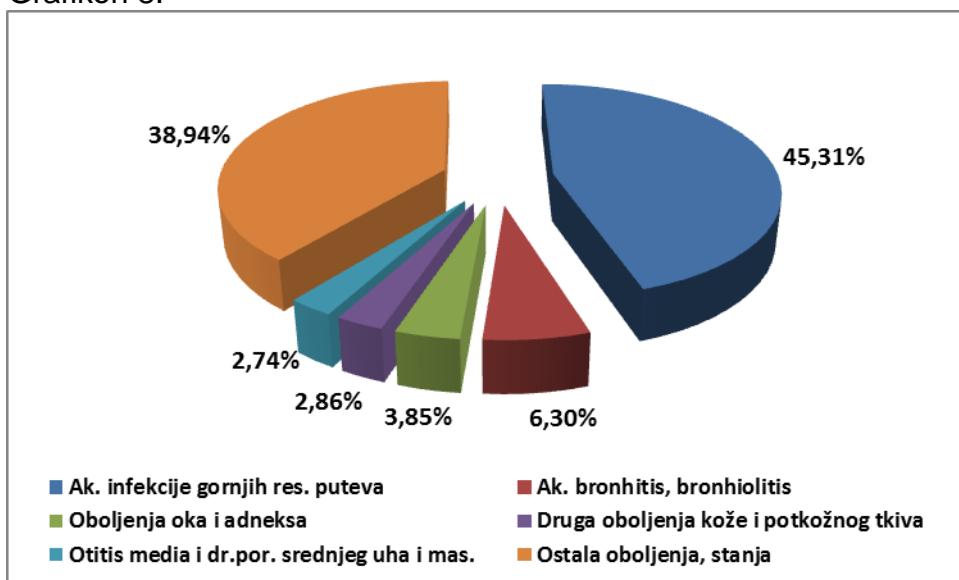
Vodeća oboljenja registrovana kod školske djece starosti 7-14 godina u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Tabela 7.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10.MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKT.
1.	Ak. infekcije gornjih res. puteva J ₀₀ -J ₀₆	50.624	45,31
2.	Ak. bronhitis, bronhiolitis J ₂₀ -J ₂₁	7.044	6,30
3.	Oboljenja oka i adneksa H ₀₀ -H ₅₉ , izuzev H ₂₅ -H ₂₈ , H ₄₀ -H ₄₂ , H ₅₂	4.298	3,85
4.	Druga oboljenja kože i potkožnog tkiva L ₁₀ -L ₁₄ , L ₂₀ -L ₄₅ , L ₅₅ -L ₉₉	3.195	2,86
5.	Otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida H ₆₅ -H ₇₅	3.061	2,74
6.	Ostala oboljenja, stanja	43.507	38,94
U K U P N O		111.729	100,00%

Struktura vodećih oboljenja registrovanih kod školske djece starosti 7-14 godina u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Grafikon 8.

3.2.4 Morbiditet kod školske djece i omladine starosti 15-18 godina

U toku 2013. godine u službama za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine registrovano je ukupno 23.141 oboljenja kod školske djece i omladine starosti 15-18 godina. U redoslijedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine nalaze se slijedeća oboljenja: akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, cistitis, akutni brohitis i bronchiolitis, druga oboljenja kože i podkožnog tkiva, te oboljenja oka i adneksa oka.

U 2013. godini u redoslijedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine akutni bronhitis i bronhiolitis registrovan je na trećem mjestu, dok je u 2012. godini registrovan na četvrtom mjestu. Druga oboljenja kože i potkožnog tkiva u 2013. godini zauzimaju četvrti mjesto dok su u predhodnoj godini bila na petom mjestu u redoslijedu pet vodećih oboljenja. U 2013. godini u redoslijedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine oboljenja oka i adneksa oka registrirana su na petom mjestu, dok su u predhodnoj godini bila na trećem mjestu u redoslijedu pet vodećih oboljenja. Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva i dalje su vodeća oboljenja koja čine 52,66% svih registrovanih oboljenja kod ove populacione skupine. Ostala oboljenja čine 34,79% svih registrovanih oboljenja kod ove populacione skupine.

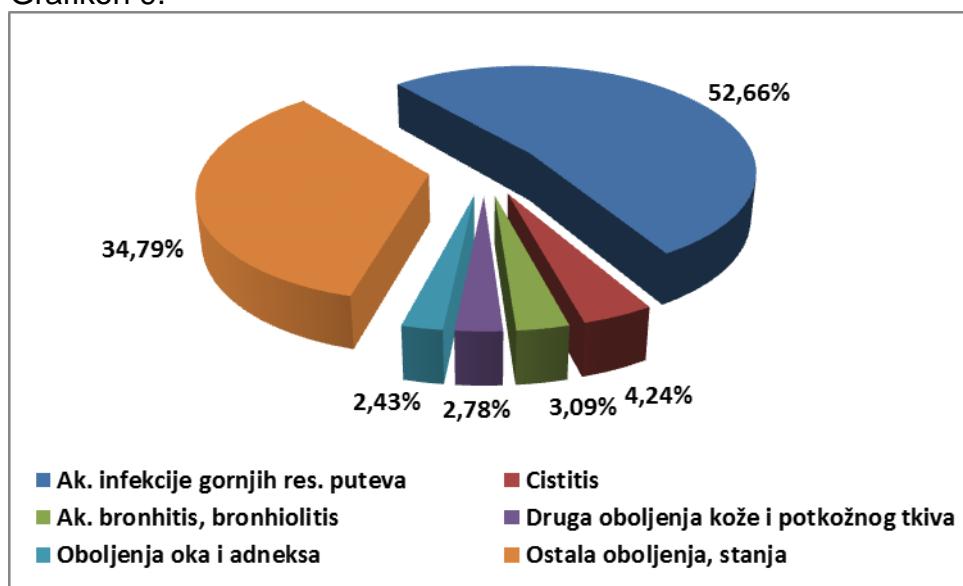
Vodeća oboljenja registrovana kod školske djece i omladine starosti 15-18 godina u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Tabela 8.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10.MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKT.
1.	Ak. infekcije gornjih res. puteva J ₀₀ -J ₀₆	12.186	52,66
2.	Cistitis N ₃₀	982	4,24
3.	Ak. bronhitis, bronholitis J ₂₀ -J ₂₁	715	3,09
4.	Druga oboljenja kože i potkožnog tkiva L ₁₀ -L ₁₄ , L ₂₀ -L ₄₅ , L ₅₅ -L ₉₉	644	2,78
5.	Oboljenja oka i adneksa H ₀₀ -H ₅₉ , izuzev H ₂₅ -H ₂₈ , H ₄₀ -H ₄₂ , H ₅₂	563	2,43
6.	Ostala oboljenja, stanja	8.051	34,79
U K U P N O		23.141	100,00%

Struktura vodećih oboljenja registrovanih kod školske djece i omladine starosti 15-18 godina u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Grafikon 9.

3.2.5 Morbiditet kod stanovništva starosti 19-64 godine

U toku 2013. godine registrirano je ukupno 265.714 oboljenje kod stanovništva starosti 19-64 godine. Pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine su: hipertenzivna oboljenja, akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, diabetes mellitus, cistitis i drugi endokrini i metabolički poremećaji.

U 2013. godini na prvom mjestu u redoslijedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine pojavljuju se hipertenzivna oboljenja sa ukupno registrovanim brojem u iznosu od 44.731, što predstavlja rast za 28,52% u odnosu na prethodnu godinu kada je registrovano 34.803 hipertenzivnih oboljenja. Pored hipertenzivnih oboljenja, u redoslijedu pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine registrovana su još dva hronična oboljenja, i to: diabetes mellitus na trećem mjestu sa index-om strukture od 4,47% i drugi endokrini i metabolički poremećaji na petom mjestu sa index-om strukture od 4,23%. Diabetes mellitus se nalazio na četvrtom mjestu u redoslijedu vodećih oboljenja kod ove populacione skupine u 2012. godini, a tokom 2006. god, 2007. god, 2008. god, 2009. god, 2010. i 2011. god. je zauzimao peto mjesto u redoslijedu vodećih oboljenja kod ove populacione skupine.

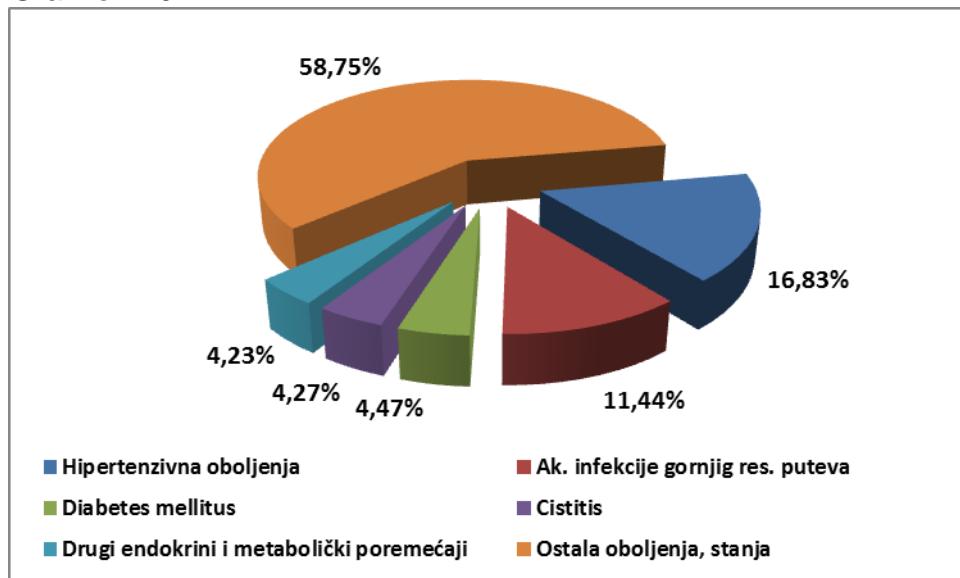
Vodeća oboljenja registrovana kod stanovništva starosti 19-64 godine u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Tabela 9.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10.MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKTUTE
1.	Hipertenzivna oboljenja I ₁₀ -I ₁₅	44.731	16,83
2.	Ak. infekcije gornjig res. puteva J ₀₀ -J ₀₆	30.407	11,44
3.	Diabetes mellitus E ₁₀ - E ₁₄	11.874	4,47
4.	Cistitis N ₃₀	11.357	4,27
5.	Drugi endokrini i metabolički poremećaji E ₁₅ -E ₃₅ , E ₅₈ -E ₆₃ , E ₆₅ , E ₆₇ -E ₈₅ , E ₈₇ -E ₉₀	11.241	4,23
6.	Ostala oboljenja, stanja	156.104	58,75
UKUPNO		265.714	100,00%

Struktura vodećih oboljenja registrovanih kod stanovništva starosti 19-64 godine u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Grafikon 10.

3.2.6 Morbiditet kod stanovništva starosti 65 i više godina

U toku 2013. godine registrirano je ukupno 147.185 oboljenja kod stanovništva starosti 65 i više godina. Pet vodećih oboljenja kod ove populacione skupine su: hipertenzivna oboljenja, diabetes mellitus, akutne infekcije gornjih respiratornih puteva, druga srčana oboljenja i drugi endokrini i metabolički poremećaji. Diabetes mellitus se u 2013. godini isto kao i predhodnoj godini nalazi na drugom mjestu među vodećim oboljenjima kod stanovništva ove populacione skupine sa ukupno registrovanih 10.295 slučajeva oboljevanja, što predstavlja povećanje za 47,83% u odnosu na 2012. godinu kada je registrovano 6.964 oboljelih od diabetes mellitus-a, i što odgovara starenju stanovništva Kantona Sarajevo.

Među vodećim oboljenjima registrovanim kod stanovništva starosti 65 i više godina i u 2013. godini nalaze se četiri hronična oboljenja: hipertenzivna oboljenja, diabetes mellitus, druga srčana oboljenja i drugi endokrini i metabolički poremećaji. Hipertenzivna oboljenja kao vodeća oboljenja kod ove populacione skupine u 2013. godini čine 22,40% svih registrovanih oboljenja, zatim diabetes mellitus na drugom mjestu sa indeksom strukture od 6,99%, akutne infekcije gornjih respiratornih puteva sa indeksom strukture od 5,62%, druga srčana oboljenja na četvrtom mjestu sa indeksom strukture od 4,89%, drugi endokrini i metabolički poremećaji na petom mjestu sa indeksom strukture od 4,87% i ostala oboljenja, stanja sa 55,22% svih registrovanih oboljenja kod ove populacione skupine.

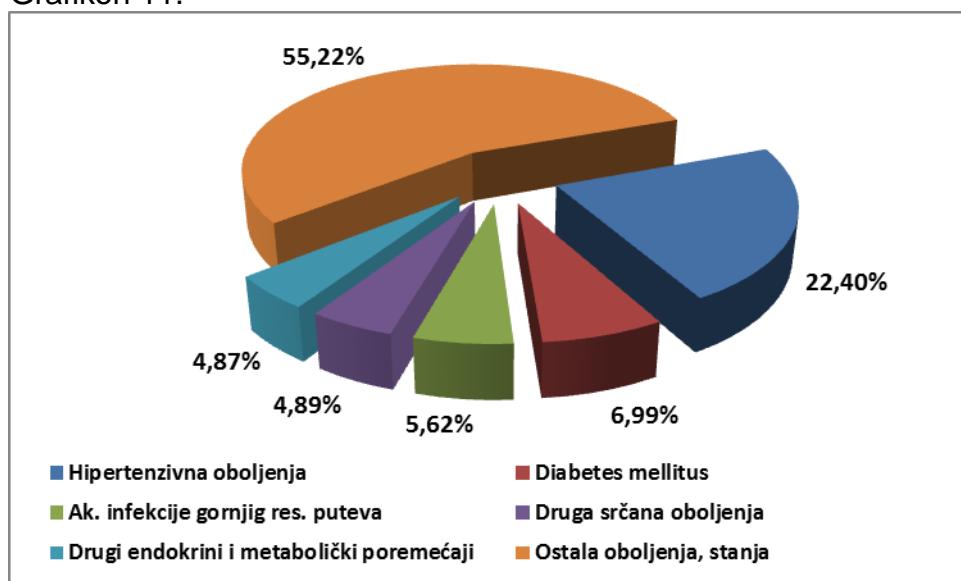
Vodeća oboljenja registrovana kod stanovništva starosti 65 i više godina u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Tabela 10.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10.MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKTURE
1.	Hipertenzivna oboljenja I ₁₀ -I ₁₅	32.966	22,40
2.	Diabetes mellitus E ₁₀ -E ₁₄	10.295	6,99
3.	Ak. infekcije gornjig res. puteva J ₀₀ -J ₀₆	8.278	5,62
4.	Druga srčana oboljenja I ₂₆ -I ₄₃ , I ₅₀ -I ₅₂	7.200	4,89
5.	Drugi endokrini i metabolički poremećaji E ₁₅ -E ₃₅ , E ₅₈ -E ₆₃ , E ₆₅ , E ₆₇ -E ₈₅ , E ₈₇ -E ₉₀	7.173	4,87
6.	Ostala oboljenja, stanja	81.273	55,22
U K U P N O		147.185	100,00%

Struktura vodećih oboljenja registrovanih kod stanovništva starosti 65 i više godina u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Grafikon 11.

3.3. HRONIČNE MASOVNE NEZARAZNE BOLESTI

Ukupan broj registrovanih oboljenja/stanja utvrđenih u službi porodične medicine/ primarne zdravstvene zaštite u 2013. godini na Kantonu Sarajevo iznosio je **680.894**.

Od ukupnog broja registriranih oboljenja **udio 10 vodećih hroničnih masovnih nezaraznih bolesti** iznosio je **(24,82%) ili 169.058 registrovanih oboljenja.**

Unutar deset vodećih registrovanih oboljenja u 2013. godini **Hipertenzivna oboljenja (I₁₀-I₁₅)** su bila na prvom mjestu, **diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄)** na drugom mjestu, te **maligne neoplazme C₀₀-C₉₆** na devetom mjestu.

U odnosu na prethodnu godinu došlo je do povećanja stope oboljelih na 10.000 stanovnika kod gotovo svih deset vodećih hroničnih masovnih oboljenja.

Među vodećim hroničnim masovnim nezaraznim oboljenjima kod stanovništva Kantona Sarajevo kao i prethodnih godina nalaze se: hipertenzivna oboljenja, diabetes mellitus; srčana oboljenja, bronhitis, emfizem i druga opstruktivna plućna oboljenja, maligna oboljenja, cerebrovaskularna oboljenja i druga oboljenja cirkulatornog sistema, cervikalni i drugi poremećaji intervertebralnih diskova.

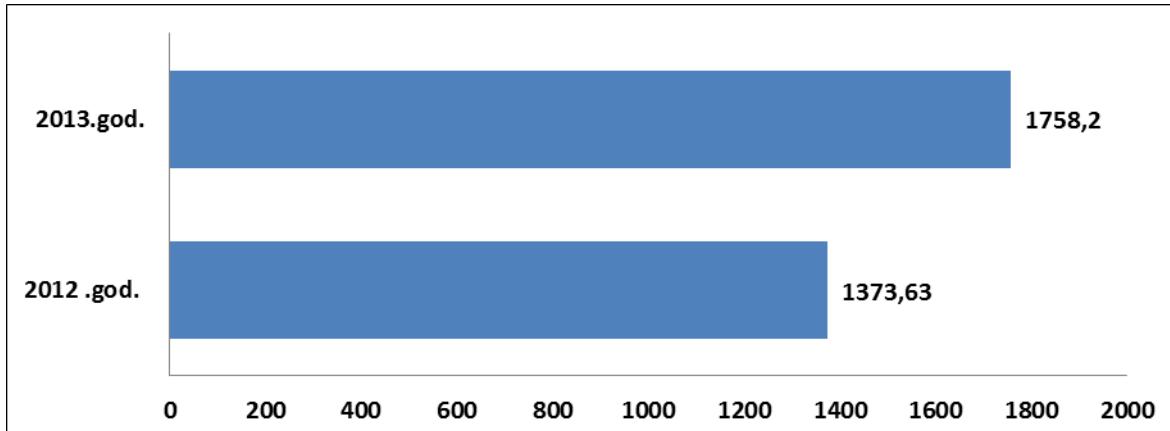
U 2013. godini registrovano je ukupno **77.830 Hipertenzivnih oboljenja (I₁₀-I₁₅)** i bilježimo porast broja registrovanih oboljenja na 10.000 stanovnika sa stopom od 1.758,20 u odnosu na prethodnu godinu kada je broj oboljelih na 10.000 stanovnika iznosio 1.373,63.

Hipertenzivna oboljenja u ukupnoj populaciji u 2013. godini imala su prevalencu %17,58 i bilježimo značajno povećanje u odnosu na prethodnu godinu kada je prevalenca ovih oboljenja iznosila %13,7.

Vodeće hronične masovne nezarazne bolesti stanovništva Kantona Sarajevo ukazuju da je neophodno što hitnije pristupiti **izradi dugoročnih preventivnih programa na području Kantona Sarajevo posebno kada su u pitanju hipertenzivna oboljenja, maligna oboljenja i diabetes mellitus.**

Prikaz stope hipertenzivnih oboljenja I₁₀-I₁₅ na 10.000 stanovnika u periodu 2012¹ i 2013¹

Grafikon 12.

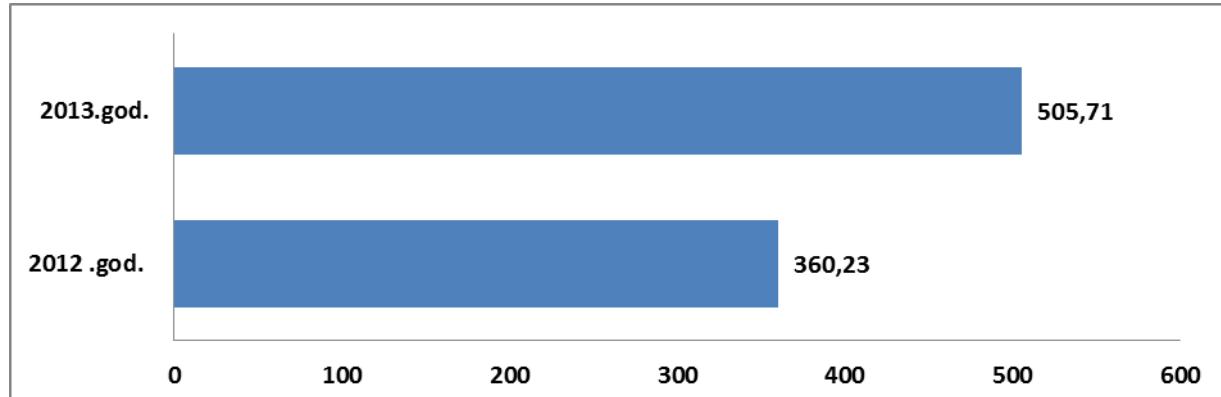
¹izvor: Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o oboljenjima, stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine /primarne zdravstvene zaštite (obrazac br 3-02-60) za 2012 i 2013. godinu

U 2013. godini ukupan broj registrovanih oboljenja kada je u pitanju diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) iznosio je **22.386**, a broj oboljenja na 10.000 stanovnika iznosio je **505,71** i također bilježimo značajan porast u odnosu na prethodnu godinu kada je stopa na 10. 000 stanovnika iznosila **360,23**.

Diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) u ukupnoj populaciji u 2013. godini imao je prevalencu **%5,05** i također bilježimo signifikantan porast u odnosu na prethodnu godinu kada je prevalenca iznosila **%3,61**.

Prikaz stope diabetes mellitus (E₁₀-E₁₄) na 10.000 stanovnika u periodu 2012¹ i 2013¹

Grafikon 13.

¹izvor: Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o oboljenjima, stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine /primarne zdravstvene zaštite (obrazac br 3-02-60) za 2012 i 2013. godinu

U 2013.godini ukupan broj registriranih malignih oboljenja na osnovu Izvještaja o oboljenjima, stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine /primarne zdravstvene zaštite iznosio je **4.846**.

Neoplazme dojke C₅₀ kao i prethodnih godina zauzimale su prvo mjesto među malignim neoplazmama po broju registrovanih oboljenja/na 100.000 stanovnika sa stopom od **259,34**.

Maligna oboljenja prema Can Reg4 (**Registar malignih neoplazmi Federacije BiH na osnovu Prijava malignih neoplazmi obrazac br.3-35-86**) za Kanton Sarajevo za 2013. godinu nije moguće prikazati prve rezultate jer je proces dostavljanja prijava izuzetno prolongiran. U vrijeme izrade ove analize, Zavodu za javno zdravstvo KS koji prema zakonskim obavezama i ustanovljenom protokolu za Can Reg 4 vrši samo unos podataka na osnovu dostavljenih prijava za 2013. godinu, dostavljen je, kao i prethodnih godina, mali broj individualnih prijava malignih neoplazmi. Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti („Sl Novine Federacije BiH“ br. 46/10) Zavod za javno zdravstvo FBiH vodi populacione registre o oboljenjima za teritorij Federacije BiH, te nadzire prikupljanje podataka (Član 116. stav 1. alineja 23.), **a zdravstvene ustanove su dužne izvršiti pravovremeno prijavljivanje individualnih izvještajnih obrazaca peti dan u tekućem mjesecu za protekli mjesec.**

Istu situaciju bilježimo i kada je u pitanju **Registar diabetes mellitusa**, pa niti ove godine nismo u prilici prikazati incidencu na 100.000 stanovnika (novootkriveni slučajevi) oboljelih od diabetes mellitusa.

Nepostojanja adekvatnih i ažuriranih populacionih registara za Federaciju BiH, a time i Kanton Sarajevo značajno utiče na mogućnosti monitoringa i kontrole hroničnih masovnih nezaraznih bolesti, a ovakvo stanje nas svrstava u **rijetke zemlje u Evropi koje nisu uspostavile funkacionalne populacione registre kao osnovu za prikaz važnih indikatora zdravstvenog stanja stanovništva**.

Prikaz deset vodećih hroničnih masovnih nezaraznih oboljenja kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2013. godini

Tabela 11.

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10 MKB	Broj oboljenja	Broj oboljenja na 10.000 stanovnika
1.	Hipertenzivna oboljenja I10-I15	77830	1758,20
2.	Diabetes mellitus E10-E14	22386	505,71
3.	Druge dorzopatije M40-M49,M53-M54	16427	371,09
4.	Druga srčana oboljenja I26-I43, I50-I52	12894	291,28
5.	Druga ishemična oboljenja srca I20,I23-I25	10718	242,12
6.	Bronhitis, emfizem i druga hronična opstruktivna oboljenja pluća J40-J44	8792	198,61
7.	Cervikalni i drugi poremećaji intervertebralnih diskova M50-M51	5977	135,02
8.	Druga oboljenja cirkulatornog sistema I71-I99	5217	117,85
9.	Maligne neoplazme C00-C96	4846	109,47
10.	Druga cerebrovaskularna oboljenja I63-I69	3971	89,71

*Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izvještaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br.3-02-60) za 2013. godinu

**Prikaz pet vodećih malignih neoplazmi na području Kantona Sarajevo
broj oboljelih /100.000 st. u 2013. godini¹**

Tabela 12.

R/B	Naziv oboljenja, stanja po 10.MKB	Broj obolj./ 100.000 st.
1.	Maligne neoplazme dojke (C ₅₀)	259,34
2.	Maligne neoplazme usne , usne šupljine, farinks i digestivnog trakta (C ₀₀ -C ₂₆ osim C ₁₆)	178,01
3.	Maligne neoplazme bronha i pluća (C ₃₄)	85,39
4.	Maligne neoplazme urinarnog trakta (C ₆₀ -C ₆₈)	71,61
5.	Maligne neoplazme limfoidnog tkiva, hematopoetičnih org. i srodnih tkiva (C ₈₁ -C ₉₆)	68,00

¹Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izvještaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br. 3-02-60) za 2013. godinu

3.4 MENTALNO ZDRAVLJE

U 2013. godini ukupan broj registrovanih oboljenja/stanja utvrđenih u službi porodične medicine /primarne zdravstvene zaštite koji se odnose na poremećaje mentalnog zdravlja iznosio je **21.098 ili (3,1%)** od ukupnog broja registrovanih oboljenja-stanja.

Neurotski sa stresom povezani i somatski poremećaji (F₄₀-F₄₈) činili su **(37,10%)**, od ukupnog broja registrovanih oboljenja koja se odnose na poremećaje mentalnog zdravlja, zatim slijede afektivni poremećaji raspoloženja (F₃₀-F₃₉) sa udjelom od **(22,59%)**.

Drugi mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja (F₀₄-F₀₉, F₅₀-F₆₉, F₈₀-F₉₉) su zastupljeni sa **(16,39%)**, te shizofrenia, shizopatija i sumanuti poremećaji (F₂₀-F₂₉) sa indeksom strukture od **(12,92%)** od ukupnog broja registrovanih oboljenja koja se odnose na poremećaje mentalnog zdravlja.

Poremećaji mentalnog zdravlja kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2013. godini¹

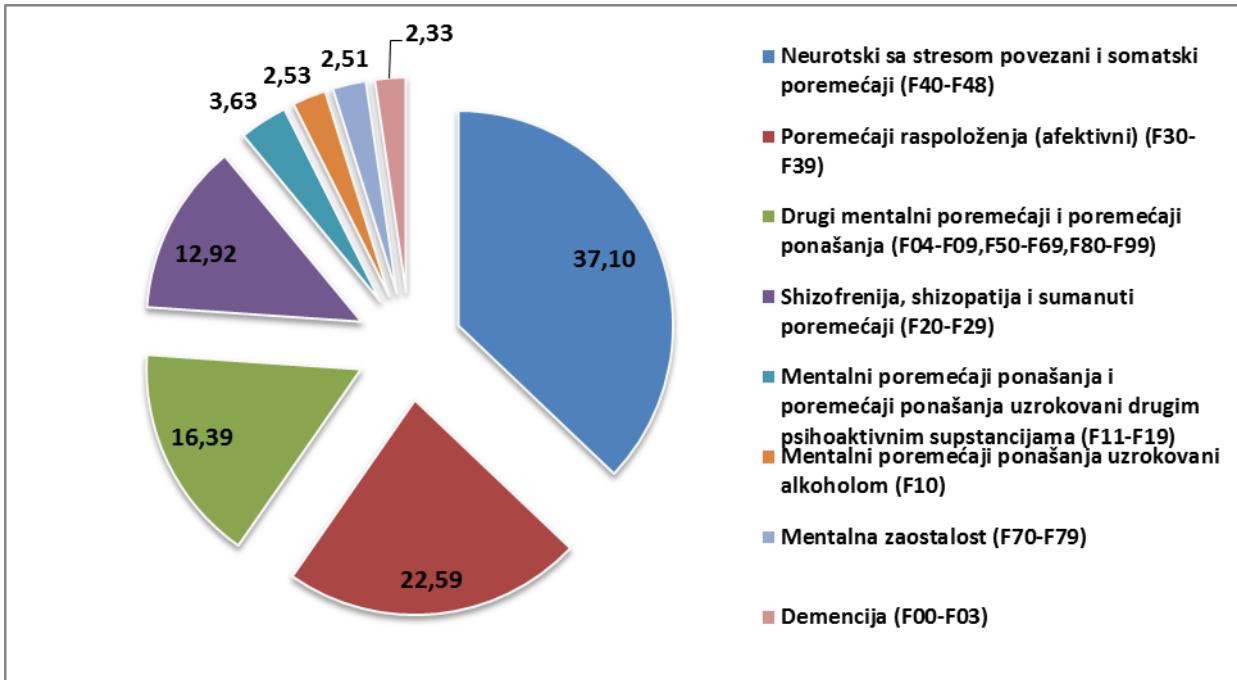
Tabela 13.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKT.
1.	Neurotski sa stresom povezani i somatski poremećaji (F40-F48)	7827	37,10
2.	Poremećaji raspoloženja (afektivni) (F30-F39)	4766	22,59
3.	Drugi mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja (F04-F09,F50-F69,F80-F99)	3459	16,39
4.	Shizofrenija, shizopatija i sumanuti poremećaji (F20-F29)	2726	12,92
5.	Mentalni poremećaji ponašanja i poremećaji ponašanja uzrokovani drugim psihoaktivnim supstancijama (F11-F19)	766	3,63
6.	Mentalni poremećaji ponašanja uzrokovani alkoholom (F10)	534	2,53
7.	Mentalna zaostalost (F70-F79)	529	2,51
8.	Demencija (F00-F03)	491	2,33
UKUPNO		21098	100,00%

¹Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izvještaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br.3-02-60) za 2013. godinu

Struktura poremećaja mentalnog zdravlja iskazana u % kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2013. godini¹

Grafikon 14.

¹Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izještaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br. 3-02-60) za 2013. godinu

3.4.1 Zloupotreba opojnih droga

U članu 76. Zakon o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga („Sl. Glasnik BiH“ br. 73/09) definisano je u stavu (1) da evidenciju o ovisnicima o opojnim drogama i povremenim uživaocima opojnih droga koji su nakon detoksikacije u postupku odvikavanja, odnosno kojima je pružena pomoć, vodi organ, ustanova za detoksikaciju ili druga ustanova, vjerska zajednica, udruženje ili drugo pravno ili fizičko lice koje se stara ili pruža pomoć ovisnicima.

Istovremeno u stavu (3) ovog člana Zakona definiše se da se statistički podaci iz stava (1) ovog člana dostavljaju ustanovama za zaštitu javnog zdravlja u Bosni i Hercegovini, entitetskim ministarstvima nadležnim za poslove zdravstva, odnosno nadležnom organu Distrikta i Ministarstvu civilnih poslova po isteku svakog tromjesečja u kalendarskoj godini, a Komisiji za opojne droge i Odjeljenju za opojne droge kad god je to potrebno, a najmanje dvaput godišnje.

Upotreba takvog obrasca u BiH trebala je omogućiti usporedbu podataka unutar BiH te usporedbu podataka iz BiH sa različitim zemljama Evrope što je i međunarodna obaveza Bosne i Hercegovine.

Obrazac za evidenciju ovisnika trebao se koristi kao izvještajni individualni obrazac za svaku osobu koja je u tretmanu, bez obzira da li se liječi prvi ili bilo koji put.

Trenutačno je Evropski centar za droge i ovisnost o drogama (EMCDDA) dao metodološko uputstvo za izradu Indikatora potrebe za liječenjem (TDI verzija - protokol verzija 3) sa inoviranim obrascem koji bi se u BiH trebao primijeniti u narednom periodu.

Novi sistem registracije ovisnika podrazumjeva obuhvat registriranja odnosno popunjavanje novog Obrasca liječenih ovisnika.

Za 2013. godinu u bazi podataka dostupnoj za upotrebu za područje Kantona Sarajevo podaci su kao i prethodne godine bili dostupni samo za dvije ustanove: JU Zavod za alkoholizam i duge toksikomanije KS i JU Terapijska zajednica „Kampus „KS. Podaci su nedostatni, a zbog neadekvatnog programskog rješenja za bazu podataka na nivou Federacije BiH i evidentne podregistracije podaci za veliki broj pitanja predviđenih za izvještavanje Indikatora potrebe za liječenjem (TDI protokol verzija 2, EMCDDA), **ne mogu se adekvatno obraditi za potrebe izvještavanja i analize, jer nemaju kvalitet za obradu.** Izvještavanje u skladu sa TDI protokolom je međunardna obaveza BiH.

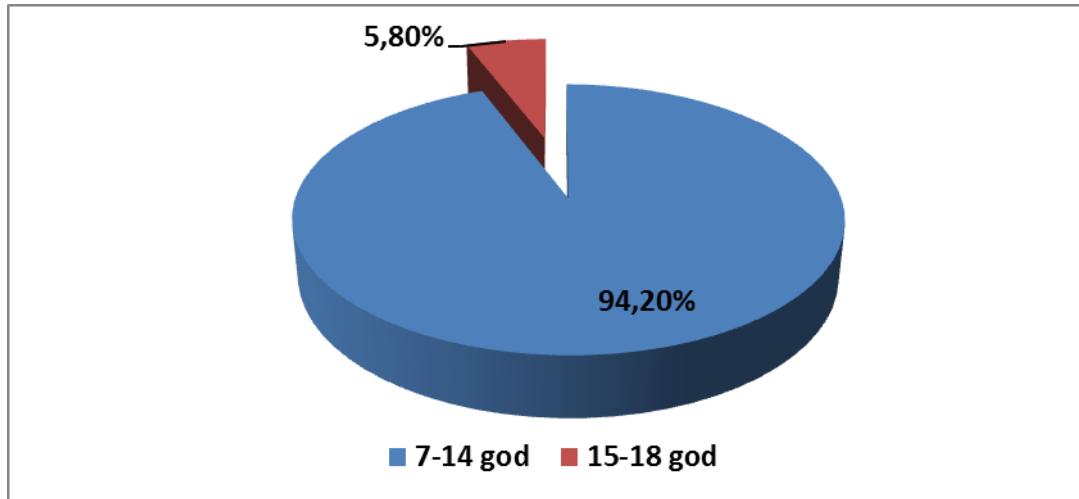
3.4.2 Nasilje u porodici

Prema Izvještaju o oboljenjima i stanjima utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite u toku 2013. godine, **registrirano je 52 slučaja u kategoriji sindroma zlostavljanja–odnosno lošeg postupka (T₇₄)**.

Od ukupnog broja registriranih slučajeva **49 ili (94,20%)** je registrirano u dobnoj skupini od **7 do 14 godina** i **3 ili (5,80%)** u dobnoj skupini od **15 do 18 godine života**.

Slučajevi nasilja u porodici na području KS registrirani u 2013. godini ¹

Grafikon 15.

¹Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izvještaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br. 3-02-60) za 2013. godinu

3.5 REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE ŽENA

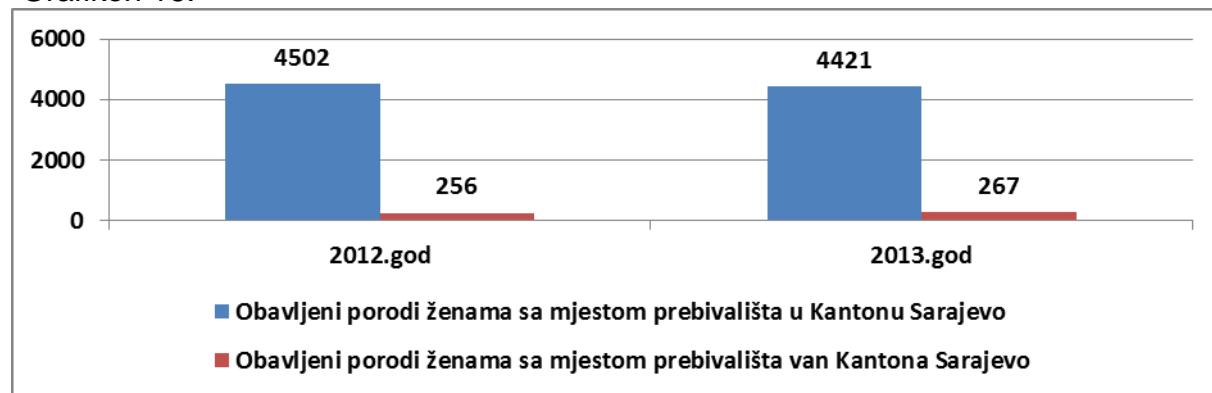
U zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru na području Kantona Sarajevo u 2013. godini prema prijavama poroda ukupno je registrirano **4688 poroda**. (Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Prijave o porodu obrazac br. 3-21-63).

Od ukupnog broja registriranih poroda u toku 2013. godine **4421 ili (94,3%)** su registrirani kod žena sa mjestom prebivališta na području Kantona Sarajevo.

Broj registriranih poroda kod žena sa mjestom prebivališta van Kantona Sarajevo je iznosio **267 ili (5,7%)**. (Napomena: Podaci iz zdravstvenih ustanova su odraz rada porodilišta i razlikuju se od podataka Federalnog zavoda za statistiku kada je u pitanju broj živorodenih).

Obavljeni porodi u javnim zdravstvenim ustanovama (porodilištima) ukupno na području Kantona Sarajevo u odnosu na prebivalište porodilja u periodu 2012. i 2013. godina¹

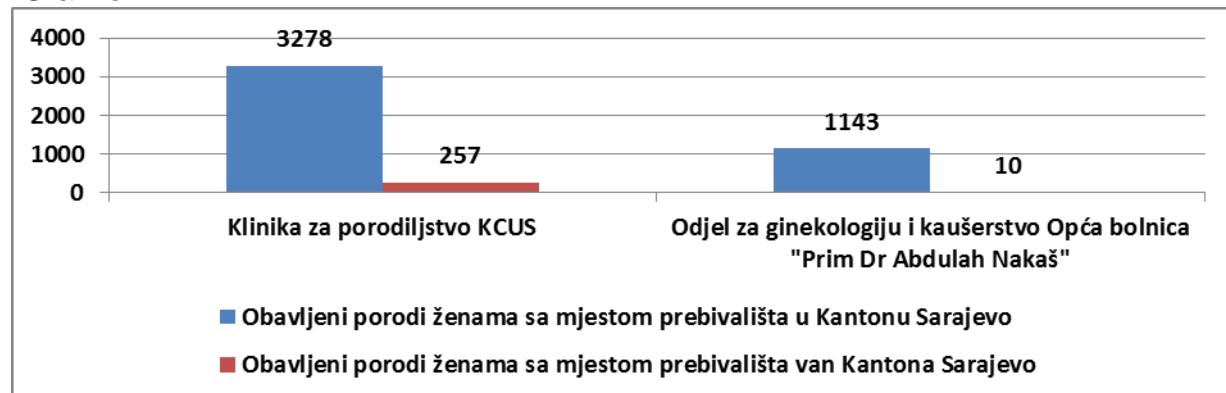
Grafikon 16.

¹Izvor:Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu prijava poroda iz zdravstvenih ustanova u periodu 2012 - 2013. godini)

Obavljeni porodi na Klinici za porodiljstvo KCUS i na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo - Opća bolnica „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ u odnosu na prebivalište porodilja u 2013. godini¹

Grafikon 17.

¹Izvor:Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu prijava poroda iz zdravstvenih ustanova u 2013.godini)

Prema prijavama poroda u 2013. godini iz javnih zdravstvenih ustanova (porodilišta) broj ukupno rođenih (kada su u pitanju žene sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo) u 2013. godini iznosio je **4.489** od čega živorođenih **4.472**.

Broj poroda, ukupno rođenih i živorođenih registrovanih u porodilištima na području Kantona Sarajevo kod porodilja sa prebivalištem na području KS

Tabela 14.

Godina	Broj poroda ukupno	Broj ukupno rođenih	Broj živorođenih
2013¹	4.421¹	4.489¹	4.472¹

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu prijava poroda iz zdravstvenih ustanova u 2013.godini)

Prema dobroj strukturi majki najveći broj živorođenih **1.639 ili (36,65%)** u odnosu na ukupan broj živorođenih koji je iznosio **4.472**, registriran je kod žena u dobroj skupini od **30 do 34 godine**, a zatim u dobroj skupini od **25 do 29 godina 1.446 živorođenih sa udjelom u ukupnom broju živorođenih od (32,33%)**.

Broj živorođenih u dobroj skupini od **35-39 godina** iznosio je **662 ili (14,80%)** u odnosu na ukupan broj živorođenih. U dobroj skupini od **20-24 godina 529 ili (11,82%)**, u dobroj skupini od **40-44 godine 115 ili (2,57%)**, a u dobroj skupini od **15 do 19 godina 74 ili (1,65%)** u odnosu na ukupan broj živorođenih.

U 2013. godini bilježimo **1 ili (0,02%)** živorođenih od majki u dobroj skupini **ispod 15 godina**, ali također i **5** registrovanih živorođenih kod majki u dobroj skupini od **45 - 49 godina** sa udjelom od **(0,11%)** u odnosu na ukupan broj živorođenih, te **1 ili (0,02%)** živorođenih kod majki u dobroj skupini od **50 i više godina**.

Uočava se trend, kao i prethodnih godina, pomjeranja rađanja ka starijim dobnim skupinama, što je posebno vidljivo kad je u pitanju **rađanje u dobnim skupinama ispod 20 godina** kod kojih je udio živorođenih u odnosu na ukupan broj živorođenih u 2013. godini iznosio **(1,65%)**, dok je udio **u svim dobnim skupinama iznad 35 godina iznosio (17,53%)** i veći je u odnosu na prethodne godine.

Broj živorođenih (prema prijavama poroda)¹ u odnosu na dobu strukturu žena /porodilja u 2013. godini

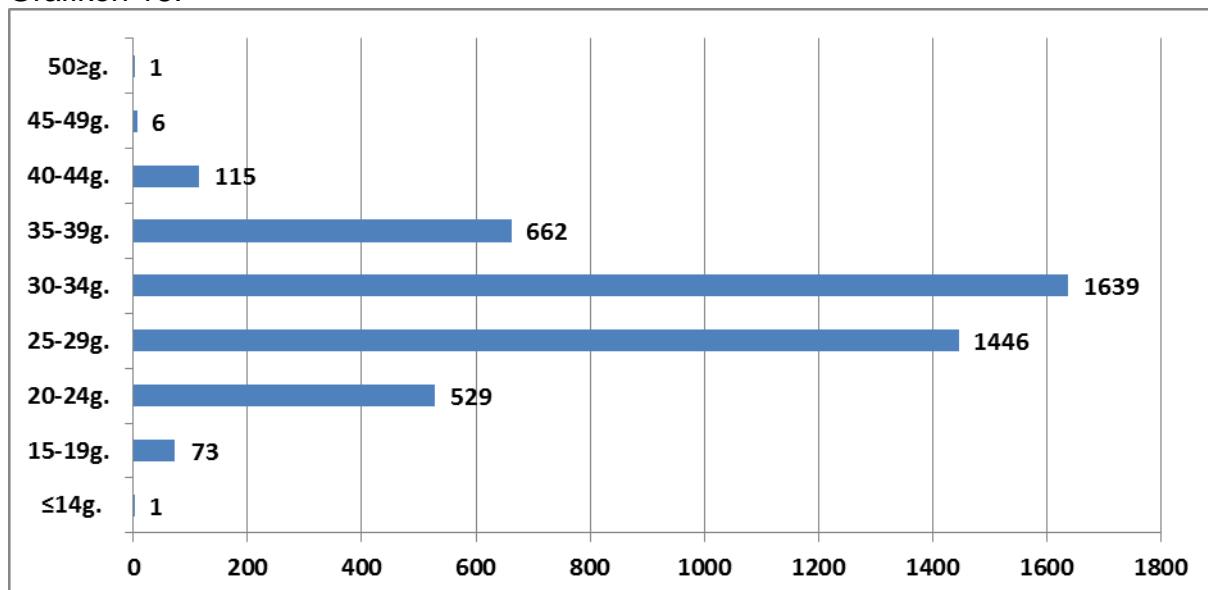
Tabela 15.

Dobne skupine	Ukupno								
	≤14g.	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50≥
1	73	529	1446	1639	662	115	6	1	4472

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo-na osnovu prijava poroda iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013. godini

Živorođeni (prema prijavama poroda) u odnosu na dobnu strukturu žena /porodilja u 2013. godini¹

Grafikon 18.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu prijava poroda iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013. godini)

**Udio živorođenih od majki ispod 20 godina
Kanton Sarajevo, Bosna i Hercegovina³ i zemlje koje su bile u sastavu bivše Jugoslavije**

Tabela 16.

	Udio živorođenih od majki ispod 20 godina
Kanton Sarajevo	1,65 ¹
Bosna i Hercegovina	3,75 ²
Hrvatska	3,31 ²
Srbija	5,59 ²
Slovenija	1,01 ²
Bivša jugoslavenska Republika	5,77 ²
Makedonija	
Crna Gora	3,74 ²

¹Izvor : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu prijava poroda iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013 godini)

²Izvor: WHO, Health for all database, za 2012. godinu

³Najstariji podatak /indikator za BiH unesen je za 1980. godine **kada je udio živorođenih od majki mlađih od 20 godina iznosio 11,09.**

**Udio živorođenih od majki sa 35 i više godina
Kanton Sarajevo, Bosna i Hercegovina i zemlje koje su bile u sastavu bivše Jugoslavije**

Tabela 17.

	Udio živorođenih od majki Sa 35 i više godina
Kanton Sarajevo	17,53¹
Bosna i Hercegovina	12,53²
Hrvatska	16,04²
Srbija	14,07²
Slovenija	17,13²
Bivša jugoslavenska republika	10,23²
Makedonija	
Crna Gora	14,39²

¹Izvor : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu prijava poroda iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013 godini)

²Izvor: WHO, Health for all database, za 2012. godinu

Napomena: Najstariji podatak /indikator za BiH unesen je za 1981. godinu **kada je udio živorođenih od majki starijih od 35 godina iznosio 5,27**

Od ukupno 4421 registriranih poroda u 2013. godini kod žena sa mjestom prebivališta na području Kantona Sarajevo u 2013. godini, čak **1.289** ili **(29,15%)** su završeni carskim rezom (sectio caesarea).

Prema smjernicama Svjetske zdravstvene organizacije, svaka zemlja ne bi trebala imati više od 15 posto poroda dovršenih carskim rezom godišnje.

Stopa izvršenih carskih rezova na 1.000 živorođenih u 2013. godini izuzetno je visoka i iznosila je **293,60** i veća je u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila **288,86**.

**Stopa izvršenih carskih rezova na 1.000 živorođenih
Kanton Sarajevo, Bosna i Hercegovina i zemlje koje su bile u sastavu bivše Jugoslavije**

Tabela 18.

	Stopa izvršenih carskih rezova na 1.000 živorođenih
Kanton Sarajevo	293,60¹
Bosna i Hercegovina	174,96²
Hrvatska	201,62²
Srbija	267,54²
Slovenija	195,96²
Bivša jugoslavenska Republika	-²
Makedonija	
Crna Gora	235,64²

¹Izvor : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu prijava poroda iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013. godini)

²Izvor: WHO, Health for all database, za BiH posljednji ažurirani podaci/indikatori za 2009. godinu, za Bivšu jugoslavensku republiku Makedoniju nema podataka, za ostale zemlje posljednji ažurirani podaci/indikatori za 2011. i 2012. godinu

Na nivou primarne zdravstvene zaštite u javnom sektoru u 2013. godini ukupno je propisano **1.009 kontraceptivnih sredstava** u javnim zdravstvenim ustanovama od čega: oralnih kontracentivnih sredstava **598 ili (59,30%)**, intrauterinih kontraceptivnih sredstava **349 ili (34,60%)**, te **62 ili (6,10%)** svih ostalih kontraceptivnih sredstva.

U 2013. godini od ukupno **40 ordinacija i privatnih zdravstvenih ustanova** registrovanih za obavljanje zdravstvenih usluga iz oblasti ginekologije. (Izvor: Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo), **28 ili (70,0%)** ispunjavale su svoju zakonsku obavezu, te u zakonskom roku dostavljale Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevo izvještaje u skladu s propisima o evidencijama u oblasti zdravstva.

U javnom sektoru u 2013. godini broj registriranih prekida trudnoće na osnovu prijava o prekidu trudnoće dostavljenih Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevu u javnim ustanovama iznosio je **858** od čega **812 ili (94,64%)** prekida trudnoće kod žena sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo i **46 ili (5,36%)** kod žena sa područja drugih kantona FBiH.

Broj registriranih prekida trudnoće u zdravstvenim ustanovama u privatnom sektoru koje pružaju usluge iz oblasti ginekologije, a koje dostavljaju izvještaje Zavodu za javno zdravstvo KS u 2013. godini je bio **173 od čega 158 ili (91,32%) kod žena sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo**.

Prijeve o prekidu trudnoće (Obrazac br 3-21-84), u 2013. godini Zavodu za javno zdravstvo KS dostavilo je **8 privatnih ordinacije/ustanova**.

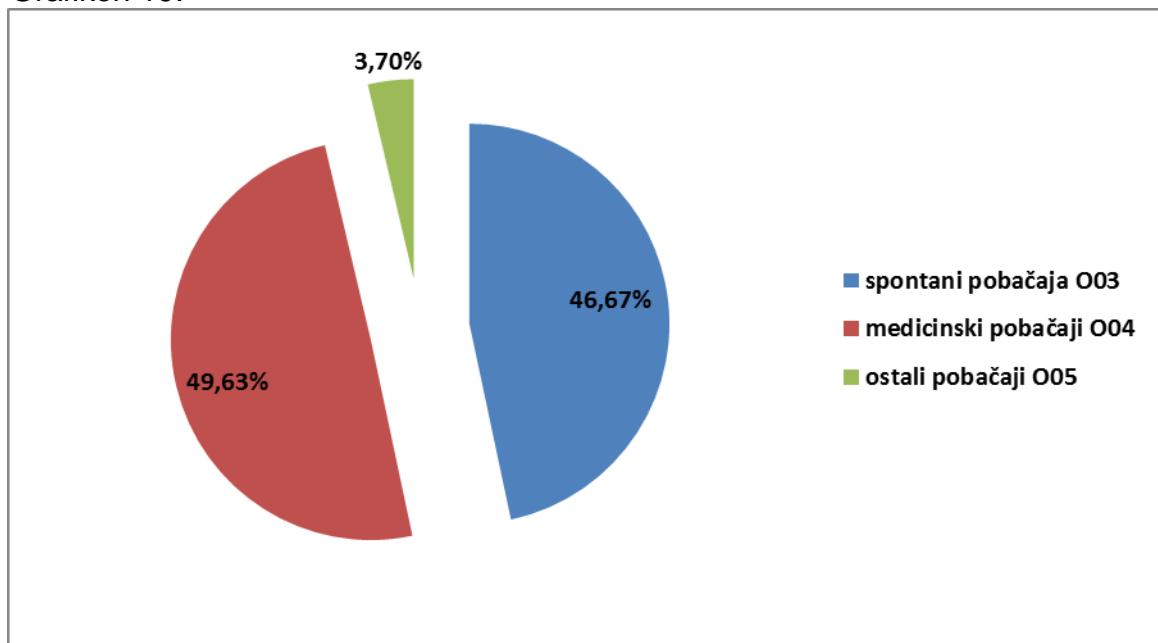
Prema dostavljenim podacima iz javnog i privatnog sektora ukupan broj pobačaja kada su u pitanju žene sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo iznosio je **970**, pa je stopa pobačaja u 2013. godini na 1.000 živorođenih iznosila **216,90**.

Od ukupnog broja registrovanih prekida trudnoće u javnim ustanovama urađenih ženama sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo koji je u 2013. godini iznosio **812** na Klinici za ginekologiju KCUS urađeno je **553 ili (68,11%)**, u Zavodu za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva KS **153 ili (18,84%)**, a u Općoj bolnici «Prim Dr Abdulah Nakaš» **106 ili (13,05%)**.

Od ukupno **812** registrovanih pobačaja u javnom sektoru prema kategoriji prekida trudnoće registrirano je: **378 ili (46,67%)** spontanih pobačaja **O₀₃**, **403 ili (49,63%)** medicinskih pobačaja **O₀₄** i **30 ili (3,70%)** ostalih pobačaja **O₀₅**.

Registrovani pobačaji u javnim ustanovama na području Kantona Sarajevo prema kategoriji prekida trudnoće u 2013. godini¹

Grafikon 19.

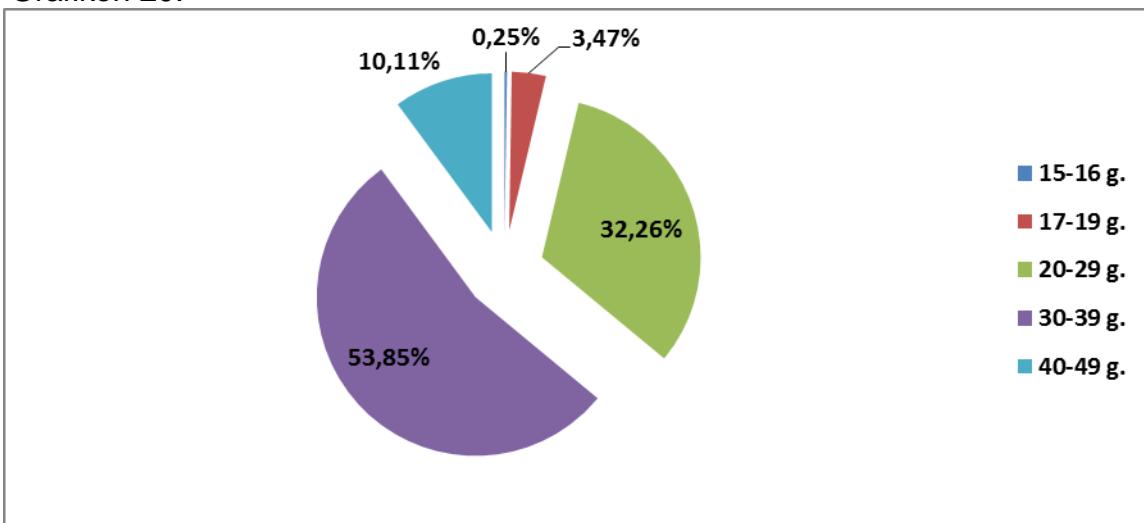
¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu Prijava o prekidu trudnoće iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013. godini)

Kada je u pitanju dobna struktura žena kojima je urađen medicinski pobačaj u zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru u 2013. godini od ukupno **403** registrovanih medicinskih pobačaja **O₀₄** **14 ili (3,47%)** je urađeno kod žena u dobnoj skupini od **17-19 godina**, **130 ili (32,26%)** kod žena u dobnoj skupini od **20-29 godina**, **217 ili (53,85%)** kod žena u dobnoj skupini od **30-39 godina**, **41 ili (10,17%)** kod žena od **40-49 godina**.

U dobnoj skupini od 15 do 16 godina u javnim ustanovama na području Kantona Sarajevo u 2013. godini urađen je 1 medicinski pobačaj ili (0,25%) od ukupnog broja urađenih medicinskih pobačaja.

Prikaz registrovanih medicinskih pobačaja O₀₄ u javnim ustanovama na području Kantona Sarajevo prema dobnoj strukturi u 2013. godini¹

Grafikon 20.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu Prijava o prekidu trudnoće iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013. godini)

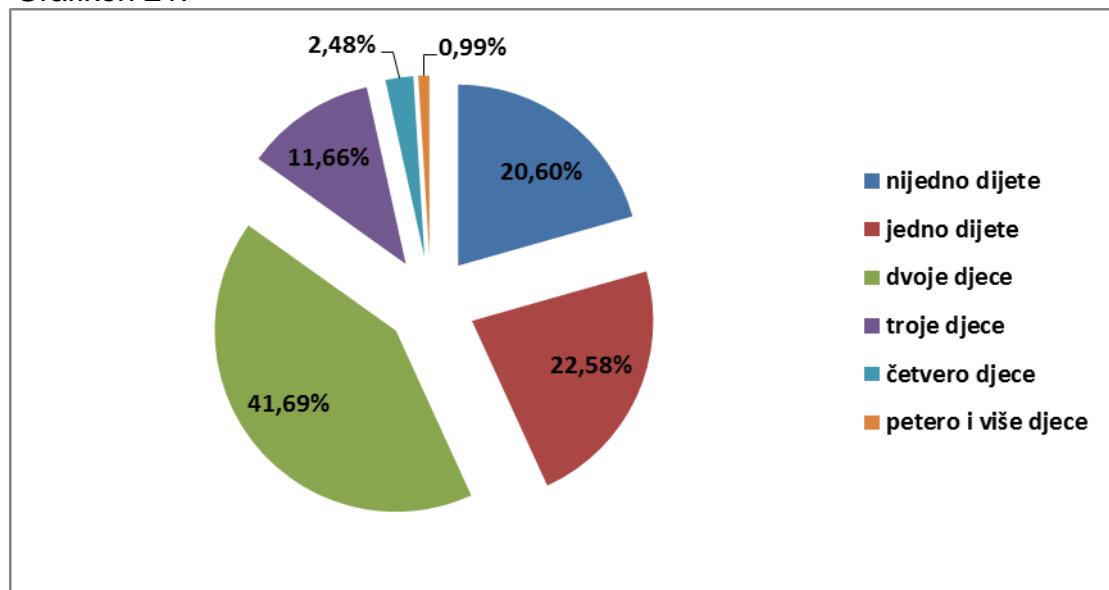
Kada su u pitanju legalno inducirani (medicinski) pobačaji izuzetno važan podatak za praćenje **je i broj živorođene djece kod žena kojima je urađen medicinski pobačaj**. Prema brojnim istraživanjima jedan od nerijetkih uzroka neplodnosti jeste medicinski pobačaj kod žena koje prije urađenog medicinskog obačaja nisu rađale.

U 2013. godini najveći broj žena kojima je urađen medicinski pobačaj njih **168** ili **(41,69%)** ima **dvoje** živorođene djece. Istodobno najmanji broj žena kojima je urađen medicinski pobačaj **4** ili **(0,99%)** spada u skupinu žena koje **imaju 5 i više živorođene djece**.

Broj žena kojima je urađen medicinski pobačaj u 2013. godini, a koje nemaju nijedno živorođeno dijete iznosio je **83 ili (20,60%)**.

Prikaz registrovanih medicinskih pobačaja O₀₄ u javnim ustanovama na području Kantona Sarajevo prema broju živorođene djece u 2013. godini¹

Grafikon 21.

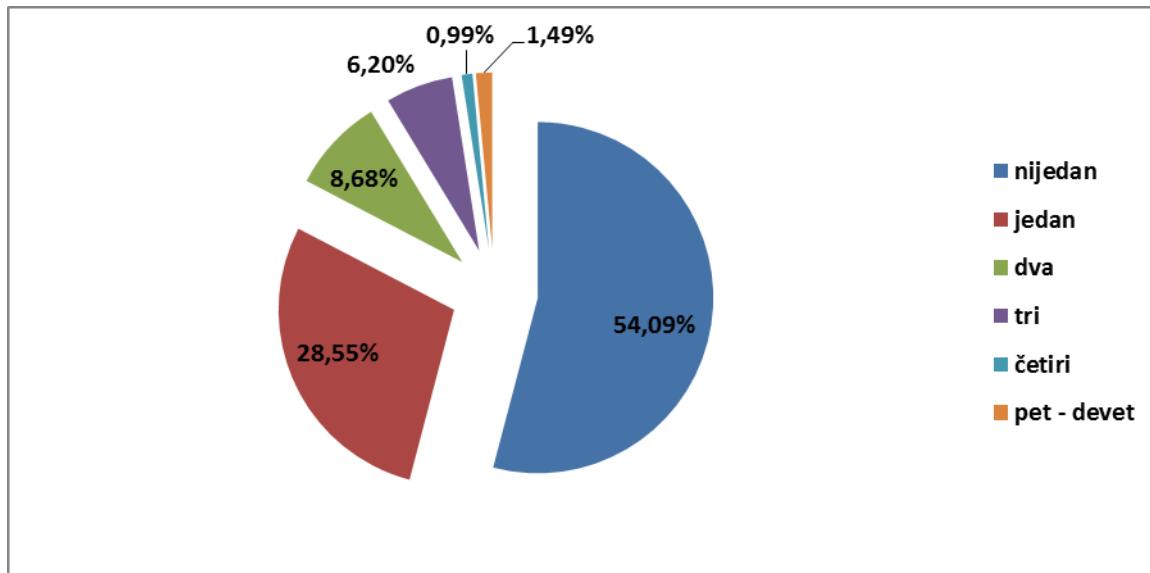

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu Prijava o prekidu trudnoće iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013. godini)

U odnosu na broj prethodnih prekida trudnoće kod žena kojima su izvršeni legalno inducirani (medicinski) pobačaji u javnim ustanovama na području Kantona Sarajevo u 2013. godini, najveći broj pobačaja urađen je ženama koje prethodno nisu imale niti jedan prekid trudnoće kod njih **218 ili (54,09%)** od ukupnog broja urađenih medicinskih pobačaja.

Prikaz registrovanih medicinskih pobačaja O₀₄ u javnim ustanovama na području Kantona Sarajevo prema broju prethodnih prekida trudnoće u 2013. godini¹

Grafikon 22.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (na osnovu Prijava o prekidu trudnoće iz javnih zdravstvenih ustanova u 2013. godini)

Vodeća oboljenja registrirana u zdravstvenoj zaštiti žena ukupno u 2013.godini¹

Tabela 19.

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10. MKB	Broj oboljenja	Index strukture %
1.	Menopausalni i drugi perimenopausalni poremećaji N ₉₅	6.790	20,82
2.	Kandidijaza B ₃₇	5.291	16,22
3.	Druge upale vagine i vulve N ₇₆	4.454	13,66
4.	Poremećaji menstruacije N ₉₁₋ N ₉₂	2.546	7,81
5.	Trihomonijaza A ₅₉	2.015	6,18
6.	Ostala oboljenja i stanja	11.513	35,31
Ukupno		32.609	100,00%

¹Izvor podataka : Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izvještaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br. 3-02-60) za 2013. godinu

Vodeća oboljenja registrovana u zdravstvenoj zaštiti žena u dobnoj skupini od 15-49 godina u 2013.godini¹

Tabela 20.

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10. MKB	Broj oboljenja	Index strukture %
1.	Kandidijaza B ₃₇	4.224	18,93
2.	Druge upale vagine i vulve N ₇₆	3.599	16,13
3.	Poremećaji menstruacije N _{91-N92}	2.387	10,70
4.	Trihomonijaza A ₅₉	1.667	7,47
5.	Menopauzalni i drugi perimenopauzalni poremećaji N ₉₅	1.393	6,24
6.	Ostala oboljenja	9.043	40,53
Ukupno		22.313	100,00%

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izveštaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br. 3-02-60) za 2013. godinu

Vodeća oboljenja registrovana u zdravstvenoj zaštiti žena za dobnu skupinu 50 i više godina u 2013.godini¹

Tabela 21.

Redni broj	Naziv oboljenja, stanja po 10. MKB	Broj oboljenja	Index strukture %
1.	Menopauzalni i drugi perimenopauzalni poremećaji N ₉₅	5.397	52,42
2.	Kandidijaza B ₃₇	1.037	10,37
3.	Druge upale vagine i vulve N ₇₆	855	8,30
4.	Trihomonijaza A ₅₉	348	3,37
5.	Lejomiom maternice D ₂₅	341	3,31
6.	Ostala oboljenja	2.288	22,22
Ukupno		11.514	100,00

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo - Prema Izveštaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br. 3-02-60) za 2013. godinu

3.6 ORALNO ZDRAVLJE

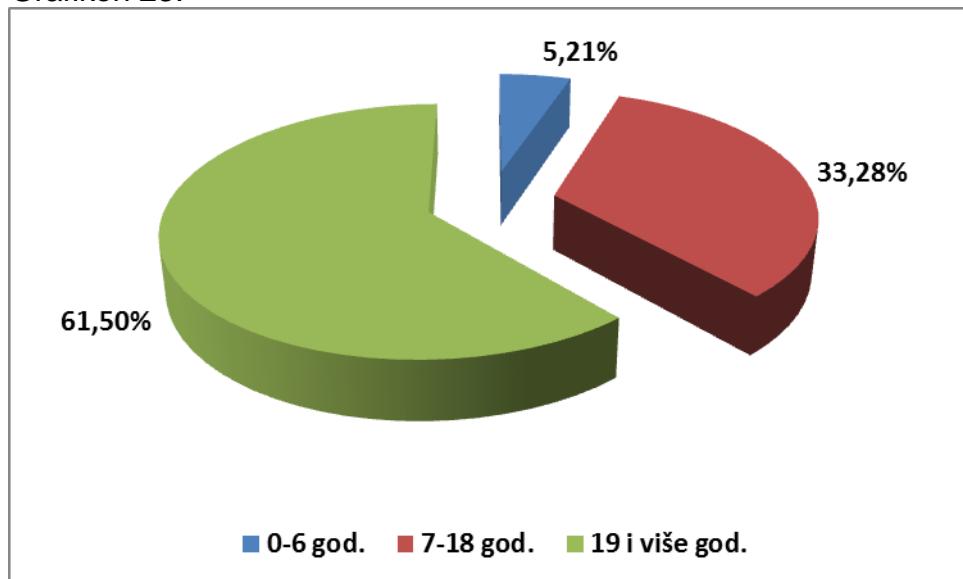
Stanje oralnog zdravlja stanovništva Kantona Sarajevo prema podacima iz javnog sektora ne bilježi značajnije promjene u odnosu na prethodne godine. Od ukupnog broja oboljenja, stanja i povreda registrovanih kod svih dobnih skupina stanovništva u javnom sektoru i u toku 2013. godine vodeće oboljenje je bio zubni karijes.

Unutar populacionih skupina od 0-6 godina i 7-18 godina zubni karijes je bio vodeće oboljenje. Unutar populacione skupine od 19 i više godina u 2013. godini vodeće oboljenje je također zubni karijes, što je identično redoslijedu prethodne godine.

U 2013. godini udio zubnog karijesa kod svih populacionih skupina u odnosu na ukupno utvrđena oboljenja, stanja i povrede u stomatološkoj zaštiti koje su registrovane u javnom sektoru je iznosio **38,22%** svih registrovanih oboljenja i stanja. U odnosu na ukupno registrovani karijes, udio zubnog karijesa u populacionoj skupini od 0-6 godina činio je **5,21%**, u skupini od 7-18 godina činio je **33,28%**, a u populacionoj skupini 19 i više godina činio je čak **61,50%**.

**Zubni karijes-prikaz po populacionim skupinama u 2013.godini
(prema podacima iz javnih ustanova)**

Grafikon 23.

Vodeća oboljenja u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru na području Kantona Sarajevo u 2013. godini - ukupno

Tabela 22.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	99.875	38,22
2.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	84.993	32,53
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	30.148	11,54
4.	Dentofacijalne anomalije (uključujući mallocl.) K ₀₇	26.616	10,19
5.	Druga oboljenje čvrstog tkiva zuba K ₀₃	4.118	1,58
6.	Ostala oboljenja, stanja	15.539	5,95
UKUPNO		261.289	100,00%

Vodeća oboljenja u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru na području Kantona Sarajevo u 2013. godini u dobnoj skupini od 0-6 godina

Tabela 23.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	5.205	57,53
2.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	2.704	29,90
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	545	6,02
4.	Dentofacijalne anomalije (uključujući mallocl.) K ₀₇	348	3,86
5.	Urasli i uklješteni zubi K ₀₁	49	0,54
6.	Ostala oboljenja, stanja	196	2,14
UKUPNO		9.047	100,00%

Vodeća oboljenja u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru na području Kantona Sarajevo u 2013. godini u dobnoj skupini od 7-18 godina

Tabela 24.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	33.242	36,39
2.	Dentofacijalne anomalije (uključujući mallocl.) K ₀₇	25.515	27,93
3.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	21.867	23,94
4.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	7.052	7,72
5.	Poremećaj razvoja rasta K ₀₀	1.281	1,40
6.	Ostala oboljenja, stanja	2.391	2,62
UKUPNO		91.348	100,00%

Vodeća oboljenja u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru na području Kantona Sarajevo u 2013. godini u dobnoj skupini od 19 i više godina

Tabela 25.

REDNI BROJ	NAZIV OBOLJENJA, STANJA PO 10. MKB	BROJ OBOLJENJA	INDEX STRUKTURE
1.	Zubni karijes K ₀₂	61.428	38,18
2.	Oboljenja zubne pulpe i periapikalnog tkiva K ₀₄	60.422	37,55
3.	Gingivitis i periodontalna oboljenja K ₀₅	22.551	14,02
4.	Drugi poremećaji zuba i potpornih struktura K ₀₈	3.857	2,40
5.	Druga oboljenja čvrstog tkiva zuba K ₀₃	3.644	2,26
6.	Ostala oboljenja, stanja	8.992	5,59
UKUPNO		160.894	100,00%

U javnom sektoru u 2013. godini na području Kantona Sarajevo zaštita oralnog zdravlja pružala se na 60 punktova od čega 2 punkta na Stomatološkom fakultetu sa klinikama, sa ukupno 180 stomatoloških stolica od čega 84 stomatoloških stolica na Stomatološkom fakultetu sa klinikama. Ukupan broj stomatoloških timova u javnom sektoru iznosio je 228 i za 7,31% je manji u odnosu na prethodnu godinu kada je ukupan broj timova u javnom sektoru iznosio 246.

U toku 2013. godine u javnom sektoru obavljeno je ukupno 395.122 posjeta, što je za 2,05% više u odnosu na predhodnu godinu kada je registrovano 387.174 posjeta. Od ukupnog broja registrovanih posjeta u javnom sektoru, 148.840 posjeta su evidentirane kao prve posjete. Broj posjeta po jednom timu u javnom sektoru iznosio je 1.733, a prosječan dnevni broj posjeta po jednom timu iznosio je 6,54 posjete.

U toku 2013. u javnom sektoru u oblasti zaštite oralnog zdravlja obavljeno je 3.523 ciljanih serijskih pregleda što je za 33,87% manje u odnosu na prethodnu godinu kada je obavljeno 5.328 ciljanih serijskih pregleda. U toku ove godine obavljeno je 721 kontrolnih pregleda poslije ciljanih-serijskih pregleda, što je za 20,76% manje u odnosu na prethodnu godinu kada je broj kontrolnih pregleda iznosio 910.

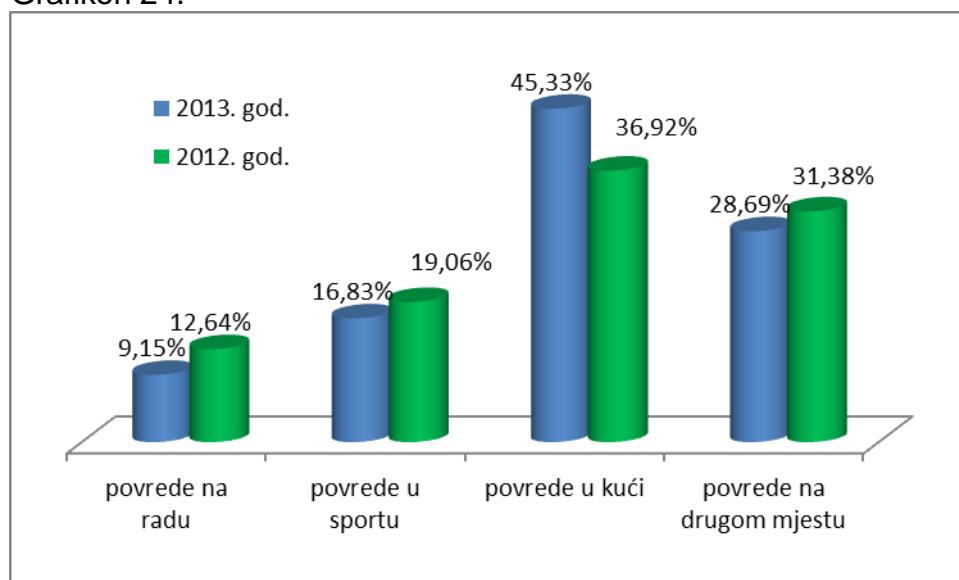
3.7 TRAUMATIZAM

U primarnoj zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini ukupno je registrovano 13.319 povreda kod stanovništva Kantona Sarajevo, što u strukturi svih registrovanih oboljenja, stanja i povreda iznosi 1,96%. Opća stopa traumatizma kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2013. godini iznosi 3,01% i skoro je identična u odnosu na vrijednost stope traumatzima u prethodnoj godini (3,20%).

U strukturi svih registrovanih povreda u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, kao i prethodnih godina posmatranja, najčešće su zastupljene povrede u kući sa 45,33% i povrede na drugim mjestima sa 28,69%, a zatim slijede povrede u sportu sa 16,83% i povrede na radu, odnosno u jaslicama, vrtiću, školi sa 9,15%.

Struktura povreda kod stanovništva Kantona Sarajeva, pregled prema mjestu događaja povrede u periodu 2012-2013. godina

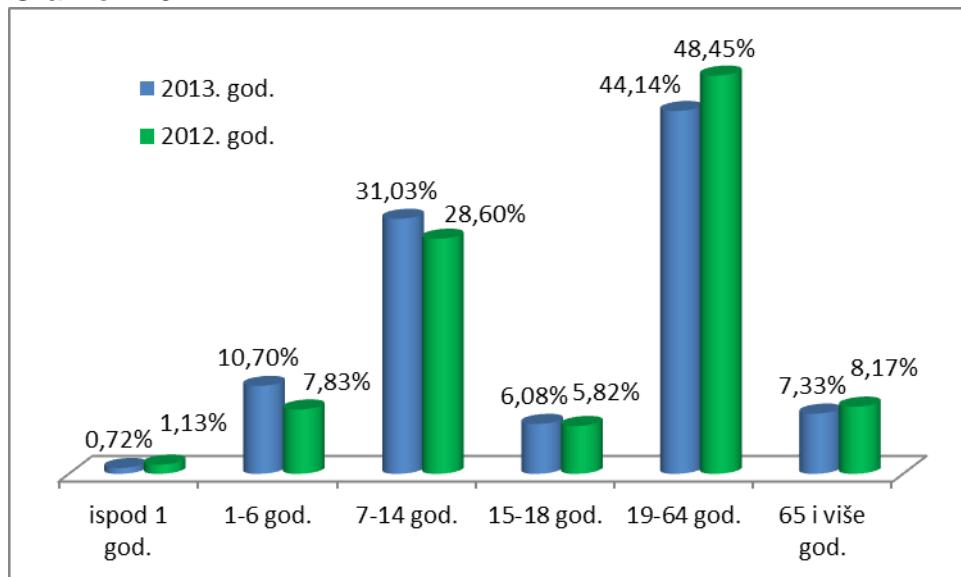
Grafikon 24.

Najveći procenat povreda registrovan je kod radno-aktivnog stanovništva starosti 19-64 godine (44,14%) i kod školske djece starosti 7-14 godina (31,03%). Povrede kod ostalih dobnih skupina su zastupljene u znatno nižem procentu i to: kod djece starosti ispod jedne godine sa 0,72%, kod djece starosti 1-6 godina sa 10,70%, kod školske djece i omladine starosti 15-18 godina sa 6,08% i osoba treće životne dobi (65 i više godina) povrede su zastupljene u procentu od 7,33%.

Traumatizam stanovništva Kantona Sarajeva, pregled po dobnim skupinama u periodu 2012-2013. godina

Grafikon 25.

Povrede kod djece starosti ispod godine dana života najčešće se dešavaju u kući (64,58%), zatim u jaslicama (17,71%) i na drugim mjestima (15,63%).

Povrede kod djece starosti 1-6 godina najčešće se dešavaju, također, u kući (75,72%) i u vrtiću (10,60%), dok su povrede u sportu zastupljene sa 7,09% i povrede na drugim mjestima koje čine 6,59% svih povreda registrovanih kod ove populacione skupine.

Školska djeca starosti 7-14 godina, također, najčešće se povrjeđuju u kući (51,66%), zatim slijede povrede uslijed nezgoda u sportu (23,76%), na drugim mjestima (13,04%) i uslijed povreda u školi (11,54%).

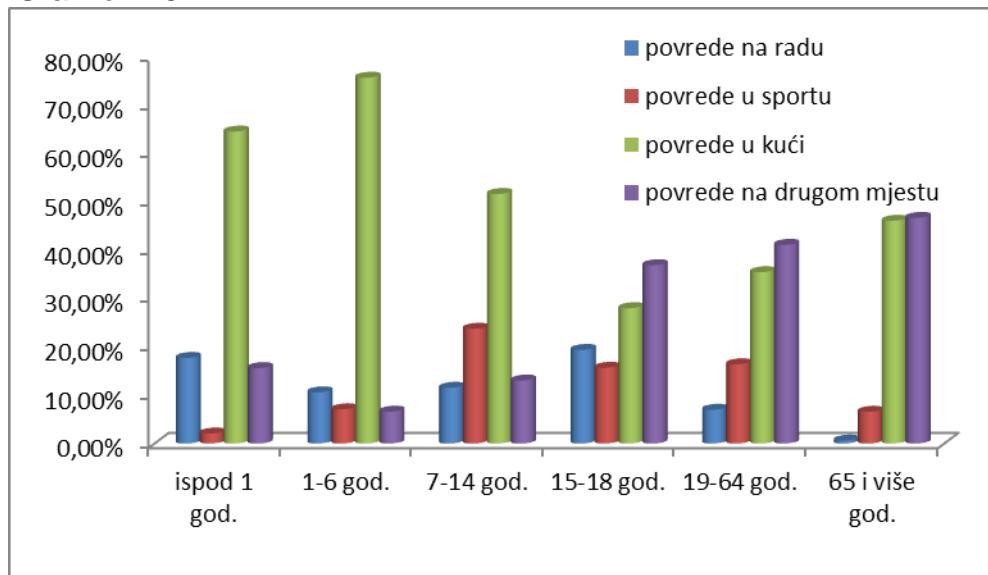
Školska djeca i omladina starosti 15-18 godina najčešće se povrjeđuju na drugim mjestima (36,91%) i u kući (28,02%), a zatim u školi (19,38%) i sportu (15,69%).

Povrede kod radno-aktivnog stanovništva starosti 19-64 godine najčešće se dešavaju uslijed nezgoda na drugim mjestima (41,13%) i uslijed nezgoda u kući (35,47%), dok su povrede u sportu zastupljene sa 16,41%, a povrede na radu sa 6,99%.

Osobe treće životne dobi (65 i više godina) najčešće se povrjeđuju uslijed nezgoda na drugim mjestima (46,72%) i uslijed povreda u kući (46,11%), dok povrede u sportu čine 6,56%, a povrede na radu su zastupljene sa 0,61% svih registrovanih povreda kod ove populacione skupine.

Traumatizam stanovništva Kantona Sarajeva u 2013. godini, pregled prema dobnim skupinama i mjestu događaja povrede

Grafikon 26.

3.7.1 SAOBRAĆAJNI TRAUMATIZAM

U 2013. godini na području Kantona Sarajevo, prema podacima MUP-a Kantona Sarajevo, registrovano je ukupno 10.536 saobraćajnih nezgoda što je za 6,67% više u odnosu na prethodnu godinu kada je registrovano 9.877 saobraćajnih nezgoda.

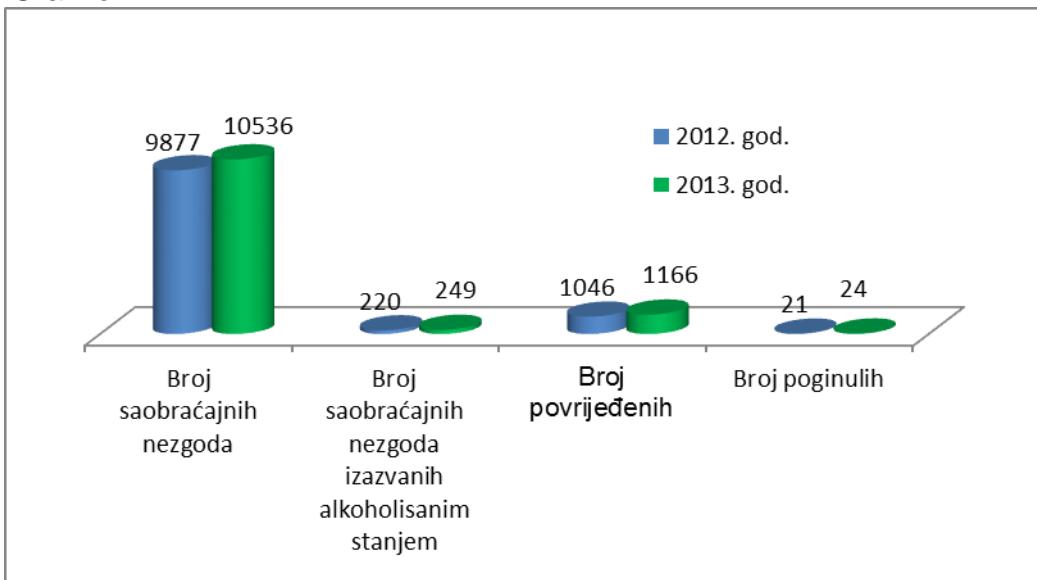
Broj registrovanih saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju u 2013. godini je iznosio 249 nezgoda što je za 13,18% više u odnosu na prethodnu godinu kada je registrovano 220 saobraćajnih nezgoda koje su izazvane u alkoholisanom stanju.

Učešće saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju u ukupnom broju registrovanih saobraćajnih nezgoda u 2013. godini iznosi 2,36%, što je skoro identično procentu u prethodnoj godini (2,23%). Broj saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju na 100.000 stanovnika u 2013. godini iznosi 56,24%ooo, što je znatno veća vrijednost ove stope u odnosu na 2012. godinu kada je iznosila je 49,91%ooo.

Broj registrovanih povrijeđenih lica u saobraćajnim nezgodama u 2013. godini na području KS je bio 1.166 osoba, što je za 11,47% više u odnosu na 2012.godinu kada su povrijeđene 1.046 osobe, te je i vrijednost stope povrijeđenih u saobraćajnim nezgodama na 100.000 stanovnika u 2013. godini znatno veća (263,40%ooo) u odnosu na vrijednost ove stope u 2012. godini kada je iznosila 237,32%ooo. Broj poginulih lica u saobraćajnim nezgodama u 2013. godini je 24, što je za 14,28% više u odnosu na 2012. godinu kada je poginula 21 osoba.

Broj saobraćajnih nezgoda, broj povrjeđenih i poginulih osoba u saobraćajnim nezgodama u Kantonu Sarajevo, 2012-2013.godina

Grafikon 27.

3.8 ZARAZNE BOLESTI I IMUNIZACIJA

3.8.1 Kretanje zaraznih bolesti obaveznih prijavi na području Kantona Sarajevo u 2013. godini

Tokom 2013. godine na području Kantona Sarajevo prijavljeno je 7.210 slučajeva obolijevanja od 35 zaraznih bolesti obaveznih prijavi. U odnosu na prethodnu godinu broj oboljelih nešto je manji (za 8,16%) kada je prijavljen 7.851 slučaj oboljenja od zaraznih bolesti. Na tabeli broj 26. dat je prikaz oboljenja sa stopom morbiditeta na 100.000 stanovnika.

Broj prijavljenih slučajeva i morbiditet od zaraznih bolesti
(uporedni podaci 2012. i 2013. godine)

Tabela 26.

Red. Broj	Bolest	Šifra	2012.		2013.	
			Broj slučajeva	Mb	Broj slučajeva	Mb
1	2	3	4	5	6	7
1.	Amebiasis	A06	5	1,14	2	0,46
2.	AFP		2	0,46	2	0,46
3.	AIDS	B20-24	2	0,46	2	2,75
4.	Angina streptoc.	J02	404	92,08	281	64,37
5.	Antimirobna rezisten.		22	5,01	7	1,60
6.	Boreliosis	A69	0	0,00	7	1,60
7.	Brucellosis	A23	5	1,14	2	0,46
8.	Echinococcosis	B67	1	0,23	1	0,23
9.	Encephalitis	A85	1	0,23	2	0,46
10.	Enterocolitis ac.	A09	2247	512,13	1602	366,95
11.	Erysipelas	A46	4	0,91	5	1,15
12.	Febris haemorrhagiae	A98	0	0,00	1	0,23
13.	HbsAg kliconoša	Z22	33	7,52	9	2,06
14.	Herpes zoster	B24	200	45,58	255	58,41
15.	HIV infectio	B20-24	9	2,05	11	2,52
16.	HVA	B15	7	1,60	0	0,00
17.	HVB	B16	10	2,28	28	6,41
18.	HVC	B18	29	6,61	23	5,27
19.	Leptospirosis	A27	0	0,00	1	0,23
20.	Lues	A50-53	1	0,23	0	0,00
21.	Malaria	B 54	0	0,00	1	0,23
22.	Meningoencephalitis	G02	2	0,46	3	0,69
23.	Meningitis mening.	A39	1	0,23	0	0,00
24.	Meningitis	G00	0	0,00	1	0,23
25.	Meningitis virosa	A87	2	0,46	2	0,46
26.	Mononucleosis	B27	48	10,94	60	13,74
27.	Morbilli	B05	1	0,23	1	0,23
28.	Nosocomial infec.		134	30,54	235	53,83
29.	Parotitis epid.	B26	554	126,27	49	11,22
30.	Pertussis	A37	1	0,23	3	0,69
31.	Q-fever	A87	0	0,00	3	0,69
32.	Salmonellosis	B06	202	46,04	136	31,15
33.	Scabies	B86	115	26,21	151	34,59
34.	Scarlatina	A38	182	41,48	153	35,05
35.	Sepsis	A41	28	6,38	30	6,87
36.	Syphilis	A50- A53	0	0,00	2	0,46
37.	Toxiinfectio al.	A05	199	45,36	165	37,79
38.	Tuberculosis activa	A15- A19	124	28,26	72	16,49
39.	Varicellae	B01	3275	746,43	3902	893,78
	UKUPNO:		7.851	1789,37	7210	1651,50

Morbiditet rađen na osnovu procjene broja stanovnika Federalnog zavoda za statistiku (stanje na dan 30.06.2013.)

Najveća stopa morbiditeta od zaraznih bolesti na području Kantona Sarajevo zabilježena je u općini Ilidža i iznosila je 2049,91, dok se najmanja stopa morbiditeta bilježi u općini Ilijaš. Na sljedećoj tabeli dat je prikaz oboljenja od zaraznih bolesti po općinama Kantona Sarajevo sa stopama morbiditeta.

Kretanje zaraznih bolesti po općinama KS u 2013.godini

Tabela 27.

Red. broj	Bolest	UKUPNO:	Općine								
			Centar	Stari Grad	Novo Sarajevo	Novi Grad	Ilidža	Vogošća	Hadžići	Ilijaš	Trnovo
1.	Amebiasis	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0
2.	Angina streptoc.	281	35	18	24	112	53	7	3	28	1
3.	Antimikrobnna rezistencija	7	3	3	0	1	0	0	0	0	0
4.	Boreliosis	7	2	0	1	1	1	1	1	0	0
5.	Brucellosis	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
6.	Echinococcosis	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0
7.	Encephalitis	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0
8.	Enterocolitis ac.	1602	173	89	222	458	581	33	29	9	8
9.	Erysipelas	5	1	0	0	1	0	2	1	0	0
10.	F. haemorrhagiae	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
11.	HbsAg klonična	9	0	0	1	3	2	2	0	1	0
12.	Herpes zoster	255	40	18	60	77	47	6	4	3	0
13.	HVB	28	6	2	5	7	4	2	0	1	1
14.	HVC	23	6	0	3	8	2	1	2	1	0
15.	Lues	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0
16.	Leptospirosis	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
17.	Malaria	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
18.	Meningoencephalitis	3	0	0	0	1	1	1	0	0	0
19.	Meningitis	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0
20.	Meningitis virosa	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
21.	Mononucleosis	60	11	2	12	13	8	5	4	5	0
22.	Morbilli	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0
23.	Nosocomial infec.	235	235	0	0	0	0	0	0	0	0
24.	Parotitis epid.	49	4	6	5	15	11	6	1	1	0
25.	Pertussis	3	0	1	0	0	1	0	1	0	0
26.	Q-febris	3	0	0	0	0	1	0	2	0	0
27.	Salmonellosis	136	17	12	17	43	18	12	12	5	
28.	Scabies	151	10	11	10	28	54	13	15	9	1
29.	Scarlatina	153	10	10	18	36	36	29	10	2	2
30.	Sepsis	30	3	2	5	8	5	3	3	1	
31.	Tbc	72	10	9	11	9	13	8	3	8	1
32.	Toxiinfectio al.	165	23	19	35	52	33	2	1	0	0
33.	Varicellae	3902	797	558	954	988	342	115	100	42	6
TOTAL:		7195	1388	761	1388	1863	1215	250	193	117	20
Stope Morbiditeta		1648,07	1986,01	1787,22	1891,16	1493,48	2049,91	1085,16	849,21	634,63	801,60

Morbiditet rađen na osnovu procjene broja stanovnika Federalnog zavoda za statistiku (stanje na dan 30.06.2013)

* U gore navedenoj tabeli nisu uvršteni HIV i AIDS, kao i AFP s obzirom da ne posjedujemo podatke iz kojih općina oboljeli potiču.

Prema indikatorima „Zdravlje za sve“ WHO incidenca na 100.000 stanovnika od zaraznih bolesti u Kantonu Sarajevo u 2013. godini prikazana je na slijedećoj tabeli.

Incidenca zaraznih bolesti prema indikatorima „Zdravlje za sve“ WHO

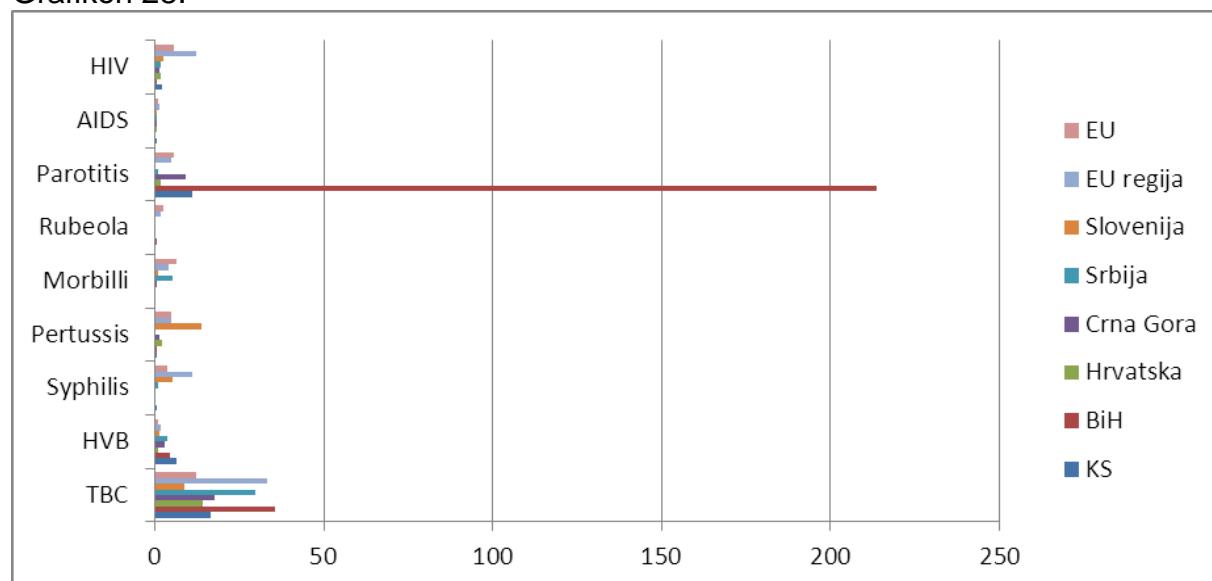
Tabela 28.

Red. broj	Bolest	Incidenca na 100.000 stanovnika
1.	Tuberculosis	16.49
2.	Hepatitis virosa A	0.00
3.	Hepatitis virosa B	6.41
4.	Syphilis	0.46
5.	Gonorrhea	0.00
6.	Pertussis	0.69
7.	Morbilli	0.23
8.	Tetanus	0.00
9.	Poliomyelitis acuta - AFP	0.46
10.	Rubeolla	0.00
11.	Parotitis epidemica	11.22
12.	AIDS	0.46
13.	HIV	2.52
14.	HIB	0.00

Prema posljednjim dostupnim podacima (2011. godina) iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve“, odnosno WHO/EUROPEAN HFA Database, incidenca zaraznih bolesti na 100.000 stanovnika u KS, BiH i izabranim europskim zemljama prikazana je na slijedećem grafikonu.

Incidenca zaraznih bolesti na 100.000 stanovnika u KS, BiH i izabranim evropskim zemljama

Grafikon 28.

Izvor podataka: WHO; HFA Database 2011. god.

Na slijedećoj tabeli dat je prikaz broja slučajeva TBC (tuberkuloza), prema spolu i godinama starosti na području Kantona Sarajevo u 2012. godini:

Broj prijavljenih slučajeva tuberkuloze prema spolu i godinama starosti

Tabela 29.

TBC	Godine starosti						Spol		Ukupno
	0-6	7-14	15-24	25-49	50-64	65 ≥	M	Ž	
	0	0	14	22	13	23	38	34	

Među deset vodećih zaraznih bolesti obaveznih prijavi Varicellae (Pljuskavice), kao i prethodnih godina, najučestalija su zarazna bolest sa 3.902 prijavljenih slučajeva. Broj oboljelih je veći u odnosu na 2012. godinu kada je prijavljeno 3.274 oboljelih što se vidi na tabeli 30.

Deset vodećih zaraznih bolesti u Kantonu Sarajevo za 2012. i 2013. godinu

Tabela 30.

2012.			2013.		
Red. Broj	Bolest	Broj slučajeva	Red. Broj	Bolest	Broj slučajeva
1.	Varicellae	3274	1.	Varicellae	3902
2.	Enterocolitis acuta	2247	2.	Enterocolitis acuta	1602
3.	Parotitis epidemica	554	3.	Angina streptococcica	281
4.	Angina streptococcica	404	4.	Herpes zoster	255
5.	Herpes zoster	200	5.	Nosocomial infections	235
6.	Toxiinfectio alimentaris	199	6.	Toxiinfectio alimentaris	165
7.	Scarlatina	182	7.	Scarlatina	153
8.	Nosocomial infections	134	8.	Scabies	151
9.	Tuberculosis acuta	124	9.	Salmonellosis	136
10.	Scabies	115	10.	Tuberculosis activa	72

Varicellae (Pljuskavice) su zastupljene u najvećem procentu, te su vodeća zarazna bolest sa 3.902 prijavljenih slučajeva u 2013. godini. Ovaj broj oboljelih očekivan je, s obzirom na činjenicu da se radi o virusnoj, osipnoj, dječijoj, veoma prenosivoj zaraznoj bolesti, koju u našem okruženju preboluje skoro svako dijete. Pljuskavice su dakle jedna od najčešćih zaraznih bolesti dječjeg uzrasta između prve i sedme godine života. Ovu osipnu groznicu prouzrokuje virus Varicella – Zoster iz grupe Herpes virusa. Najčešće se javlja u epidemijama, naročito u dječijim kolektivima, jer se lako prenosi: vazduhom, kapljičnim putem i neposrednim dodirom – kontaktom sa oboljelim koji luči virus preko sekreta disajnih puteva i sadržajem mjehurića na koži.

Enterocolitis acuta je sa 1.602 prijavljena slučaja na drugom je mjestu u redoslijedu vodećih zaraznih oboljenja. Veliki broj oboljelih od zaraznog proljeva, između ostalog, pokazatelj je loših higijensko-sanitarnih, odnosno socijalno-ekonomskih uslova življenja pojedinih skupina stanovništva.

Angina Streptococcica je sa 281 prijavljenim slučajem treća je zarazna bolest na području Kantona Sarajevo. Streptokokna angina, akutna je zarazna bolest ždrijela i pripadajućega limfnog prstena (angina streptococcica, tonsillopharyngitis acuta) Uzročnik bolesti je beta-hemolitički streptokok grupe A. Djeca obolijevaju mnogo češće od odraslih, a najčešće školska djeca i to češće u hladnjim mjesecima godine (zima, rano proljeće). Streptokok se od bolesnika ili kliconoše prenosi kapljičnim putem te direktnim i/ili indirektnim dodirom.

Herpes zoster je sa 255 prijavljenih slučajeva je na visokom četvrtom mjestu u redoslijedu vodećih zaraznih bolesti na području Kantona Sarajevo. Herpes zoster je virusna bolest koju izaziva varicella zoster virus (VZV). Karakteriše je bolan osip s plikovima.

3.8.2 EPIDEMIJE TROVANJA HRANOM

U 2013. godini ukupno su prijavljene dvije sumnje na epidemiju trovanja hranom, od čega ni jedna nije potvrđena.

U 2013. godini, ukupno je registrovano 658 oboljenja gdje je hrana bila prepostavljeni i/ili potvrđeni put prijenosa. Svi slučajevi javljali su se u pojedinačnom obliku, što znači da nije ustanovljen zajednički izvor i put prijenosa infekcije.

Na sljedećoj tabeli dat je prikaz oboljenja gdje je hrana bila prepostavljeni i/ili potvrđeni put prijenosa, kao i morbiditet navedenih bolesti na 100.000 stanovnika.

Ukupno registrovana oboljenja gdje je hrana bila prepostavljeni i/ili potvrđeni put prijenosa i morbiditet na 100.000 stanovnika

Tabela 31.

OBOLJENJE	UKUPNO OBOLJELIH	Mb/100.000
Toxiinfectio alimentaris	165	37.79 %ooo
Salmonellosis	136	31.15 %ooo
Enterocolitis acuta	353	80.86 %ooo
Amebiasis	2	0.46 %ooo
Brucellosis	2	0.46 %ooo
UKUPNO	658	150,72 %ooo

3.8.3 IMUNIZACIJA

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti (Sl. novine Federacije BiH, broj 29/05, Pravilniku o načinu provođenja obavezne imunizacije, imunoprofilakse i kemoprofilakse protiv zaraznih bolesti te o osobama koje se podvrgavaju toj obavezi (Sl. novine Federacije BiH, broj 22/07, Naredbi o programu obaveznih imunizacija stanovništva protiv zaraznih bolesti u 2013. godini (Sl. novine Federacije BiH, broj 08/13) imunizacija se vršila kontinuirano tokom cijele godine. Obaveznu imunizaciju obavljaju djelatnici predškolskih i školskih dispanzera JU „Dom zdravlja“ Kantona Sarajevo, a vakcinaciju sa BCG vakcinom i prvom dozom Hepatitis B vakcine zdravstveno osoblje GAK KCU Sarajevo i Opće bolnice „Prim.Dr Abdulah Nakaš“.

Tokom 2013. godine opskrba svih vakcina iz obveznog programa imunizacije bila je uredna, izuzev trenutnog nedostatka vakcine protiv infekcije *M. tuberculosis* (BCG vakcina), ali je taj problem brzo prevaziđen.

Plan Programa imunizacije, Izvještaje o broju vakcinisane novorođenčadi (BCG i HVB-I doza), Izvještaje o broju vakcinisane djece, prema vrsti vakcine i uzrastu djeteta, Izvještaje o stanju-broju vakcina po vakcinalnim punktovima u HES-u JU „Dom zdravlja“ Kantona Sarajevo i Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, izvještaje o rasturu – odbačenim dozama vakcina (višedozna pakovanja), tromjesečne potrebe za pojedinim vrstama i količini vakcina za nivo Kantona, uz stručnu i tehničku pomoć rade djelatnici RJ za epidemiologiju Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo.

Na osnovu mjesecnih izvještaja iz GAK-a KCU Sarajevo, Opće bolnice „Prim.dr Abdulah Nakaš“ predškolskih i školskih dispanzera JU „Dom zdravlja“ Kantona Sarajevo o broju i vrsti vakcina djece uzrasta od 0 do 18 godina, napravljen je godišnji izvještaj koji je prema sačinjenom planu Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo i preporukama WHO, a koji se odnosi na potreban – zadovoljavajući procenat procjepljenosti djece kako bi se stvorio kolektivni imunitet (kod opravdano ili neopravdano nevakcinisane djece ne bi došlo do pojave neke vakcinopreventabilne bolesti), konstatacija je da je procenat pokrivenosti djece u primoimunizaciji zadovoljavajući, dok u revakcinaciji nije.

Osnovni razlog za nedostatan procenat pokrivenosti pojedinim vrstama vakcina prema uzrastu treba tražiti u nezainteresiranosti kako roditelja tako i djece školskog uzrasta, te jakoj antivakcinalnoj kampanji koja se, već niz godina, provodi na području Kantona Sarajevo.

Posebno treba da se istakne dobra saradnja između djelatnika odgovornih za provedbu imunizacije JU „Dom zdravlja“ Kantona Sarajevo i RJ za epidemiologiju Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, pošto se svi trenutni problemi rješavaju odmah, što je veoma značajno za ovaj segment rada.

Na sljedećoj tabeli dat je Izvještaj o provođenju imunizacije za 2013. godinu u Kantonu Sarajevo.

Godišnji izvještaj o provedenoj imunizaciji za 2013. godinu

Tabela 32.

VRSTA VAKCINE	Ciljna grupa /kohorta/ djece prema programu imunizacije			Djeca drugih dobnih skupina/ nevakcinisana prema programu imunizacije		
	Broj planiranih	Broj imuniziranih	%	Broj planiranih	Broj imuniziranih	%
	1	2	3	4	5	6
PRIMOIMUNIZACIJA	BCG	4650	4564	98,2		31
	Hep B 1	4650	4606	99,1		36
	Hep B 2	4175	4124	98,7		12
	Hep B 3	4175	3569	85,5		16
	(DTPa+IPV 1)	4175	3952	94,7		45
	(DTPa+IPV 2)	4175	3722	89,1		102
	(DTPa+IPV 3)	4175	3574	85,6		91
	HiB 1	4175	3754	90,0		21
	HiB 2	4175	3319	80,0		17
	MMR	3900	3243	83,2		89
REVAKCINACIJA	HiB	3900	2357	60,4		0
	OPV 1	3900	2920	74,9		34
	DTPa+IPV	3600	2181	60,9		1
	OPV 2	1600	1450	90,6		178
	MMR	3600	3097	86,0		39
	DT (pro adult)	3000	1797	60,0		3
	DT ped	800	725	90,6		17
	OPV 3	3000	1897	63,2		0
	Ana TE	3000	2044	68,1		21
	Synflorix	30	2			0
	Pneumo 23	30	1			0

Na kraju, analizom svih podataka koji se odnose za redovan program imunizacije može se konstatovati sljedeće:

1. Tokom izvještajnog perioda (2013. godine) nije bilo prekida u obaveznom programu imunizacije djece od 0 do 18 godina života;
2. Procenat procjepljenosti djece od 0 do 18 godina u primoimunizaciji bio je zadovoljavajući u odnosu na revakcinaciju;
3. Bez obzira na sve izneseno smatramo da bi procenat i primoimunizacije i revakcinacije trebao da bude još viši, kako bi za svaku vakcinopreventabilnu bolest za koju postoji zakonska obaveza vakcinacije, bio stvoren dovoljan stepen kolektivnog imuniteta, da ne bi dolazilo do pojave i/ili širenja bilo koje vakcinopreventabilne bolesti.

4. OKOLIŠ I ZDRAVLJE

Zdrav okoliš je temeljna prepostavka za očuvanje zdravlja i kvalitete života. Negativni uticaji okoliša na zdravlje stanovništva povezani su sa lošom kvalitetom vode, onečišćenjem zraka i nedovoljnom sanitacijom. U posljednje vrijeme uočava se uticaj klimatskih promjena, dok gubitak biološke raznolikosti i degradacija zemljišta indirektno utiču na smanjenje kvalitete života. Negativni uticaji faktora okoliša na zdravlje zavisi od prostora i vremena njihovog djelovanja, intenziteta (doze) izloženosti, međusobnih interakcija, kao i o ciljnoj populaciji na koju djeluju. Promjene u okolišu uzrokovane prirodnim pojavama i uticajem ljudskih aktivnosti utiču na zalihe voda i ugrožavaju njen kvalitet. S obzirom da je voda temeljni prirodni resurs i osnovna prepostavka za održanje svih ekosistema na Zemlji, od izuzetnog je značaja osigurati racionalno i održivo upravljanje, kako bi se vodni resursi sačuvali za buduće generacije.

4.1 VODOSNABDJEVANJE

Centralnim sistemima vodosabdijevanje u Kantonu Sarajevo upravljaju četiri (4) komunalna preduzeća, koja su organizovana kao javna komunalna preduzeća u vlasništvu kantona i općina. Prema zvaničnim statističkim pokazateljima u odnosu na broj stanovnika, u Kantonu Sarajevo je oko 94,83% stanovnika priključeno na vodovod (Tabela 33.).

Pregled javnih vodovodnih sistema na Kantonu Sarajevo

Tabela 33.

Redni broj	Vodovodni sistemi	Broj korisnika
1.	Sarajevski vodovod	391.130
2.	Gradski vodovod Misoča Ilijaš	16.000
3.	Vodovod Hadžići	22.787
4.	Vodovod Trnovo	1.622
UKUPNO :		431.539

Dio stanovnika snabđuje se iz vodovoda lokalnog značaja, a određeni broj individualno, putem manjih vrela i bunara. Prema raspoloživim podacima, 5,17% ili 23.515 korisnika svoje potrebe za vodom zadovoljava putem individualnih, grupnih ili lokalnih vodovoda kojim gazduju lokalne zajednice i odbori za vodu sastavljeni od predstavnika građana (ukupno 103 lokalna vodovoda).

U proteklom periodu značajan broj domaćinstava, pretežno u prigradskim naseljima na graničnim dijelovima općina, nisu koristili pitku vodu iz gradske vodovodne mreže, jer ista nije ni postojala. Izgradnja vodovodne mreže do tih naselja dugoročno zahtijeva velika finansijska sredstva, a u mnogim slučajevima i dodatna tehnička rješenja.

Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo prati kvalitet vode za piće iz 61 većeg vodovodnog sistema, shodno zakonu o komunalnim djelatnostima području devet općina KS, dok bi ostale individualne vodovode trebali pratiti građani korisnici-prema Zakonu o vodama („Službene novine Federacije BiH“, broj 70/06), kojim se uređuje način upravljanja vodama unutar teritorije Federacije BiH.

4.1.1. Vodovodni sistemi

Snabdijevanje pitkom vodom na području općina Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Iličići, Vogošća i općine Trnovo (olimpijskih planina Bjelašnice i Igmana) obezbjeđuje se, najvećim dijelom (87,00%) eksploatacijom podzemnih voda iz aluvijalnih naslaga u Sarajevskom polju. Vrijednosti sadašnje specifične potrošnje vode domaćinstava iznose oko 120 l/st.dan, a privrede oko 64 l/st.dan.

Širenjem grada Sarajeva uvećavao se broj stanovnika a time i potreba za velikom količinom pitke vode, a prema gruboj procjeni, trenutni gubici po osnovu dotrajale mreže, procjenjuju se na max cca 65,00%.

Vodovodni sistem općine Iličići zasniva se na korištenju voda rijeke Misoče kao jedinog izvorišta koje je uključeno u sistem. Procjenjuje se, da javno vodosnadbijevanje pokriva oko 78,00% potrošača.

JKP „Komunalac“ d.o.o. Hadžići upravlja sa petnaest vodovodnih sistema čime se obezbjeđuju osnovni uslovi života i rada građana i ostalih subjekata na području općine Hadžići. Oko 91,00% stanovnika općine Hadžići koristi se vodovodom koje održava Javno komunalno preduzeće „Komunalac“ d.o.o. Hadžići , a ostalih 9,00% stanovnika se snabdijeva sa nekog individualnog vodovoda.

Prema podacima općine Trnovo iz 2013. godine, snabdijevanje stanovnika vodom riješeno je preko gradskih vodovoda u urbanom dijelu Trnova, Igmana i Bjelašnice, te dijelom i naseljenih mjesta u Kijevo (za 50,00%), dok su ostala sela i zaseoci vodosnabdijevanje rješili kaptiranjem izvora i izgradnjom lokalnih seoskih vodovoda iz sopstvenih resursa ili iz pomoći donatora i općine. Upravljanje i održavanje vodovoda vrši KJKP „Vodovod i kanalizacija“ iz Sarajeva za vodovodni sistem Hrasnica – Bjelašnica, a lokalne seoske vodovode održava JKP “Trnovo”.

4.1.2 Monitoring kvaliteta vode za piće

Internu kontrolu kvaliteta Sarajevskog gradskog vodovoda vrši laboratorija "KJKP Sarajevskog vodovoda" sa odgovarajućom opremom i stručnim osobljem. Eksternu kontinuiranu kontrolu sirove vode izvorišta-četiri bunara Sokolović kolonija vrši Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo u saradnji sa Ministarstvom zdravstva Kantona Sarajevo od 2003.godine, a monitoring kvaliteta pitke vode iz distributivne mreže gradskog vodovoda, krajnjeg potrošača od januara 2006.godine. Sirove vode izvorišta zahvaćenih za vodoopskrbu ispituju se ili po programu nacionalnog monitoringa površinskih i podzemnih voda ili po programima interne kontrole komunalnih društava koji upravljaju vodovodima. Eksternu kontrolu kvaliteta vode za piće iz lokalnih vodovoda vrši Zavod za javno zdravstvo KS po dinamici jedanput mjesečno prema postojećim Ugovorima.

Praćenje kvaliteta vode za piće vrši se u skladu sa standardima propisanim u Zakonu o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti ("Sl. novine FBiH" broj 29/05), Zakona o zdravstvenoj zaštiti ("Sl. novine FBiH", broj 46/10.), Zakona o vodama ("Sl. novine FBiH" broj 70/06), Zakona o zaštiti voda, Zakona o zaštiti prirode, Zakona o zaštiti okoliša ("Sl. novine FBiH" broj 33/03.), Zakona o izmjenama dopunama zakona o zaštiti okoliša („Sl.novine Federacije BiH“, broj 38/09), zatim u skladu sa Pravilnikom o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće ("Sl.glasnik BiH" broj 40/10.), Odlukom o higijenskim i sanitarno-tehničkim uslovima na bazenima na području grada Sarajeva (Odluka br. 01-50-1/74 od 18.04.1974. godine) i smjernicama SZO kako bi se osiguralo zdravlje stanovnika.

U 2013.godin uzorkovana je voda iz javnih, privrednih, poslovnih i privatnih objekata na laboratorijske analize i ocjenu higijenske ispravnosti sistematski i prema utvrđenom programu.

Rezultati ispitivanja higijenske ispravnosti vode za piće, površinskih i voda za rekreaciju i kupanje

Tabela 34.

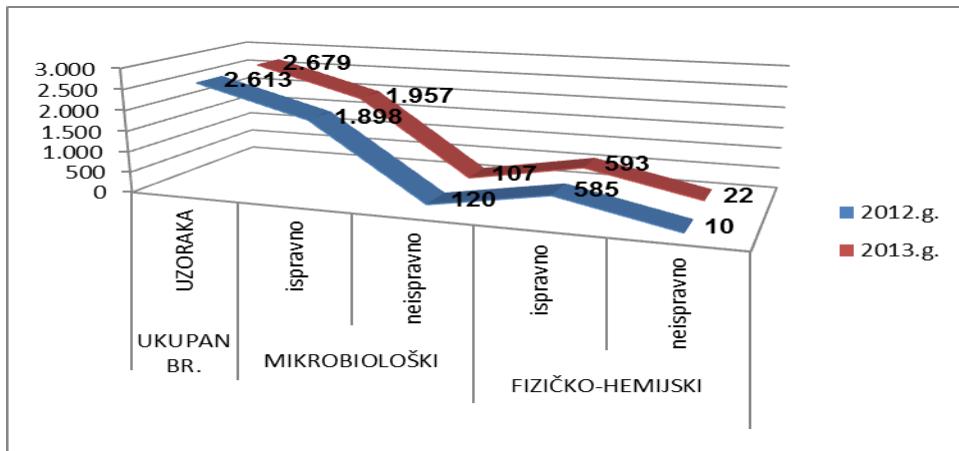
R/B	MJESTO UZIMANJA UZORKA	UKUPAN BR. UZORAKA	MIKROBIOLOŠKI		FIZIČKO-HEMIJSKI	
			ispravno	neispravno	ispravno	neispravno
1.	Izvorište BSK	96	48	1	47	-
2.	Sarajevski vodovod	192	96	-	95	1
3.	JKP Vodostan Ilijaš	68	45	-	23	-
4.	JKP Trnovo	50	40	10	-	-
5.	JKP Komunalac Hadžići	664	536	42	86	-
6.	Tehnički prijem	16	8	-	8	-
7.	M.I.Ovako	50	48	-	2	-
8.	M.I.Brajlović	26	23	-	3	-
9.	Spanish market	22	12	-	10	-
10.	K.J.U.Kampus	17	13	-	4	-
11.	Bijambare	2	1	-	1	-
12.	O.Š.Por. Ef.Ramić	7	7	-	-	-
13.	RTV BiH	16	10	-	6	-
14.	Lokalni vodovodi opštine Ilijaš	62	49	-	11	2
15.	Lokalni vodovodi općine	262	188	13	58	3
16.	Zahtjevi klijenata	134	82	21	20	11
17.	Bazeni	953	736	5	207	5
18.	Vrelo Bosne	24	5	7	12	-
19.	Javne česme	12	10	2	-	-
20.	Rijeke K.S.	6	-	6	-	-
UKUPNO :		2.679	1.957	107	593	22

U 2013.godini konstatuje se mikrobiološka kontaminacija kod 3,99% uzetih uzoraka, a hemijska neispravnost kod 0,82% ukupno uzetih uzoraka vode. Najveći broj mikrobiološki neispravnih uzoraka registruje se u općini Hadžići. Tokom 2013.godine postotak zdravstvene neispravnosti utvrđen je kod 6,33% uzoraka vode iz vodovodnih sistema u općini Hadžići.

Podaci o organoleptičkim, fizičko-hemijskim i mikrobiološkim osobinama uzoraka vode za 2012.i 2013.godinu ocjenjivani su u odnosu na maksimalno dopuštene koncentracije (Grafikon 29).

Korelacija između uzetih uzoraka i broja neispravnih uzoraka vode u 2012. i 2013.godini

Grafikon 29.

Na osnovu provedenih analiza trenutno stanje, kao i stanje do 2013. godine, ukazuje da raspoložive količine vode omogućavaju zadovoljenje potreba svih korisnika. Samo u izuzetnim slučajevima, u kraćim sušnim periodima, a u zavisnosti od kvaliteta pojedinačnih sistema, dolazi do ograničenja u pristupu vodi za piće.

Ispitivanje higijenske ispravnosti vode iz javnih česmi u Kantonu Sarajevo, koje nisu priključene na sistem gradskog vodovoda u nadležnosti su lokalnih organa uprave, privatnih i poslovnih subjekata. Veliki broj javnih česmi direktno se napaja sa izvora, bez obezbijeđenih sanitarno tehničkih i higijenskih uslova, kontinuiranog održavanja i nadzora, te je voda sa ovih česmi promjenjivog kvaliteta, posebno u periodu intenzivnih padavina. U 2013.godini 16,66% ispitanih uzorka pokazuje nezadovoljavajući kvalitet.

Opći pokazatelji nivoa zdravstvene sigurnosti stanovništva na prostoru Kantona Sarajevo ukazuju da je neophodno povećati nivo ulaganja, a posebno i prvenstveno usmjeriti pažnju javnosti na sadašnje stanje. Kao što je već navedeno, kvalitet voda na vodozahvatima je uglavnom dobar ali će zasigurno biti sve manje kvalitetnih vodnih resursa ukoliko se proces zagađenja voda nastavi ili intenzivira i ukoliko se zone prihranjivanja izvorišta ne zaštite. Tek na tako postavljenim osnovama bit će moguće pristupati širenju obuhvata javnim vodosnabdijevanjem.

4.1.3 Sistem za odvodnju oborinskih i otpadnih voda

Oko 75,00% stanovništva, na urbanom području Kantona Sarajevo, služi se kanalizacionim sistemom za prikupljanje otpadnih voda, a eliminacija otpadnih voda putem septičkih jama vrši se kod 25,00% stanovnika.

Područje izgrađene kanalizacije nalazi se duž rijeke Miljacke, rijeke Željeznice i njihovih drugih pritoka. Centralni dio, odnosno Grad Sarajevo (Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo i Novi Grad) drenira ka rijeci Miljacki, dok se područje Ilidže drenira prema rijeci Željeznicu a područje Vogošće prema potoku Vogošća. Naseljeni dijelovi unutar Kantona Sarajeva, Ilijaš i Trnovo nisu u navedenom sistemu i pod ingerencijom KJKP "VIK", dok je naselje Hadžići priključeno na sistem, ali nije u nadležnosti KJKP "VIK".

Prema podacima JKP "Vodostan" Ilijaš, postoji izgrađena kanalizaciona mreža za odvođenje otpadnih voda za oko 80,00% stanovnika, dok ostali dio stanovništva vrši zbrinjavanje na neadekvatan način.

JKP "Komunalac" d.o.o. Hadžići upravlja sa tri kanalizaciona sistema (Hadžići, Pazarić i Tarčin) i kolektorm Hadžići - Mostarsko raskršće - Blažuj, na koja je priključeno 6.360 korisnika, tj. oko 38,84% stanovnika. Kanalizacioni sistem «Tarčin» direktno je uključen u vodotok Bijele rijeke (sliv Bjelašnica i Korča), bez uređaja za prečišćavanje, pokriva oko 53,00% korisnika vodovodnog sistema «Mehina luka» Tarčin. Kanalizacioni sistem «Pazarić» sa urađenim privremenim ispustom u rijeku Zujevinu, bez ikakvog uređaja za prečišćavanje sa cca 30,00% ukupnih korisnika vodovodnog sistema «Kradenik» Pazarić. Na kanalizacioni sistem i kolektor Hadžići je priključeno oko 55,00 % korisnika vodovodnih sistema «Krupa» Hadžići, «Bijele vode- Ormanj I» Hadžići i «Malotina» Binježevu.

Urbani dio Trnova koristi kanalizacioni sistem RS. Područje Igmana i Bjelašnice se snabdijeva vodom iz sistema KJKP „Vodovod i kanalizacija“ iz Sarajeva i koristi njihov kanalizacioni sistem. Osim urbanog dijela Trnova, Igmana i Bjelašnice naseljena mjesta nemaju izgrađene kanalizacione sisteme. U toku je izgradnja kanalizacionih sistema na području općine kroz izgradnju kolektora u mjesnim zajednicama.

Veći dio naselja i sela koji nisu obuhvaćeni izgrađenim kanalizacionim sistemima, odvodnju otpadnih voda vrši preko septičkih jama. Koncentrisanom gradnjom a izgradnjom neadekvatnih septičkih jama, javljaju se problemi neuslovnog stanovanja, izljevanja sadržaja i nekontrolisanog oticanja. Neka područja imaju urađene lokalne seoske kanalizacije, koje se provode do najbližeg vodotoka.

4.1.4. Uklanjanje otpada

Analiza postojećeg stanja u upravljanju otpadom ukazuje na dobro stanje sa zbrinjavanjem komunalnog otpada i na nedostatak adekvatne infrastrukture i pratećih propisa za posebne vrste otpada, što za posljedicu ima veliki pritisak na okoliš i rizik za zdravlje stanovništva.

KJKP „RAD“ Sarajevo obavlja djelatnost prikupljanja, transporta i deponovanja komunalnog otpada u Kantonu Sarajevo. Otpad se prikuplja sa područja svih devet općina Kantona Sarajevo, a deponuje se na Gradskoj deponiji u Smiljevićima.

Prikupljanje komunalnog otpada vrši se redovno prema Operativnom planu i programu rada, a u skladu sa Zakonom o komunalnoj čistoći („Službene novine Kantona Sarajevo“ broj 11/97). Učestalost prikupljanja se kreće od 2 puta sedmično u padinskim dijelovima grada do 7 puta sedmično u staroj gradskoj jezgri i centralnom dijelu grada. Odlaganje otpada građani vrše u plastičnim kesama (centralni dio grada i stare gradske jezgre), kućnim kantama (padinski dijelovi grada i uske ulice) i najvećim dijelom posudama za otpad-kontejnjerima zapremine 1100 i kojih je trenutno cca 8000 kom. raspoređeno na području Kantona Sarajevo.

Deponija «Smiljevići» je savremena sanitarna deponija koja je izgrađena po evropskim standardima. Površina deponije trenutno iznosi 65 ha sa mogućnošću širenja u okolini prostora i produženje vijeka trajanja do 2030. godine.

Na Gradsku deponiju u Smiljevićima u 2013. godini odloženo je cca. 240 000 t otpada od čega je 69,00% komunalnog otpada, 18,00% zemlje i 12,00% građevinske šute. Otpad koji je prihvaćen na deponiji, a ne predstavlja komunalni otpad iskorišten je u tehnologiji sanitarnog odlaganja otpada, tako da se otpad zemlje iskorištava kao inertni materijal za prekrivanje komunalnog otpada, a građevinska šuta za izgradnju pristupnih puteva na deponiji.

Prema dosadašnjim raspoloživim podacima dobivenim od strane javnih komunalnih poduzeća produkcija otpada iznosi 386 kg/stan/godišnje u Kantonu Sarajevo.

Jedan broj stanovnika ima neodgovoran odnos prema otpadu što kao krajnji rezultat ima stvaranje nelegalnih deponija koje utiču na zagađenje prirode, urbanih sredina, vode, zemljišta i zraka. Nelegalne deponije se u najvećem dijelu formiraju na zemljištu koje je državno vlasništvo kao i u predjelima šumskih pojasa.

4.2 KVALITET ZRAKA

4.2.1 SISTEM PRAĆENJA KVALITETA ZRAKA U KANTONU SARAJEVO

Sistem praćenja kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo obuhvata slijedeće aktivnosti:

1. svakodnevni rad na prikupljanju podataka sa mjernih stanica i mjernih uređaja,
2. izrada dnevnih informacija i prezentacija na Web-stranici,
3. komentar informacija, izrada preporuka i uputstava za pojedine populacione skupine stanovništva,
4. obaveza obavljanja stanovništva putem sredstava javnog informisanja u slučajevima povećanog zagađenja s preporukama o načinu ponašanja u takvim izvanrednim okolnostima,
5. analiza dobivenih trenutnih vrijednosti s vrijednostima predhodnih godina uz preporuke za naredni period u cilju boljeg upravljanja kvalitetom zraka na području Kantona.

4.2.2 MONITORING KVALITETA ZRAKA

Monitoring kvaliteta zraka obuhvata:

- 1) kriterije za određivanje minimalnog broja mjernih mesta i lokacija za uzimanje uzoraka u slučaju fiksnih mjerena i u slučaju kada su fiksna mjerena dopunjena indikativnim mjerjenjima ili postupcima modeliranja, a sve u zavisnosti od namjene površine, sadržaja i kapaciteta,
- 2) metodologiju mjerena i ocjenjivanja kvaliteta zraka (referentne metode mjerena i kriteriji za ocjenjivanje koncentracija),
- 3) zahtjeve u pogledu podataka koji se koriste za ocjenjivanje kvaliteta zraka;
- 4) način obezbjeđenja kvaliteta podataka za ocjenjivanje kvaliteta zraka (prema zahtjevu standarda BAS EN ISO/IEC17025),
- 5) obim i sadržaj informacija o ocjenjivanju kvaliteta zraka.

Zahtjevi kvaliteta zraka su:

- 1) granične vrijednosti zagađujućih materija u zraku,
- 2) gornje i donje granice ocjenjivanja zagađujućih materija u zraku,
- 3) granice tolerancije i tolerantne vrijednosti,
- 4) koncentracije opasne po zdravlje ljudi i koncentracije o kojima se izvještava javnost (pragovi upozorenja i prag uzbune),
- 5) kritični nivoi zagađujućih materija u zraku,
- 6) ciljne vrijednosti, nacionalni i dugoročni ciljevi zagađujućih materija u zraku,
- 7) rokovi za postizanje graničnih i/ili ciljnih vrijednosti, u slučajevima kada su one prekoračene.

Vrijednosti iz stava 1. ovog člana se utvrđuju za pojedina područja pri izradi prostornih i urbanističkih planova, izrade programa topifikacije i prometa, mogućeg unošenja zagađujućih materija u prostor, izbora lokacije izvora zagađivanja i određivanje parametara ispusta (dimnjaka), a da prirodni sadržaji (ljudi, biljke i životinje) i izgrađena dobra ne budu ugroženi djelovanjem zagađujućih materija, kao i kod poduzimanja sanacionih mjeri čiji je cilj zaštita zdravlja ljudi, ekosistema i izgrađenih sadržaja od djelovanja zagađujućih materija u ambijentalnom zraku.

Dugi niz godina Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo određuje koncentracije sumpornog dioksida i čađi na 5 (pet) mjernih mesta, a od polovice 2008. godine na 3 (tri) mjerna mesta, u toku 24^h, svih 365 dana.

Također, Zavod od polovine 2008. godine prati i zagađenje zraka pomoću jedne stacionarne stanice, jedne polumobilne stanice i jedne mobilne stanice. Stanice su stacionirane u:

- Alipašinoj ulici i ta stanica posjeduje displej koji građanima pokazuje aktuelne vrijednosti izmjerene na datoј stanici, ali koji još uvijek nije prilagođen novoj zakonskoj regulativi
- Polumobilna stanica na Otoci koja nema svoj displej
- Mobilna stanica koja je veći period u godini stacionirana na lokalitetu Doma zdravlja Ilijadža.

Stanice su uvezane informatički i centar za praćenje njihovog rada je u Zavodu za javno zdravstvo KS. Putem web servera koji je u funkciji od 2011. godine vrši se prikupljanje podataka sa automatskih stanica i prikaz ali samo kao sirovi neobrađeni podaci. Svakodnevno se vrši validacija podataka i takvi provjereni podaci ulaze u izještaje i razmatranja. Mjere prevencije u slučajevima povećanja koncentracija praćenih polutanata daju se na web stranici Zavoda za javno zdravstvo.

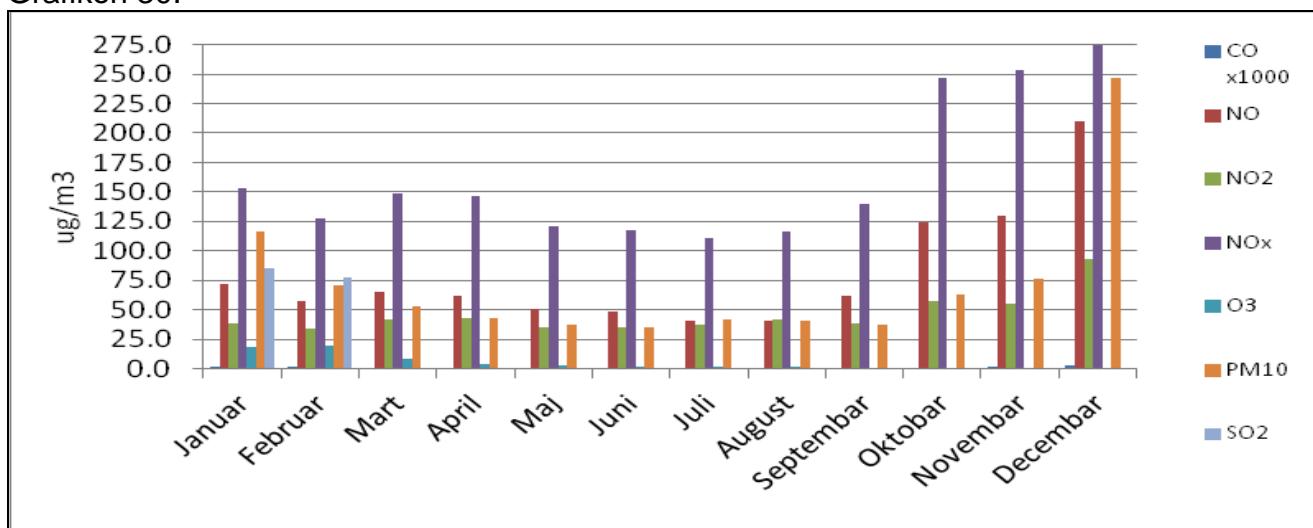
Stanice mijere, osim meteoroloških parametara (vlage, temperature, smjera i brzine vjetra), koncentracije lebdećih čestica - PM10, sumpor dioksid, ozon, nitrogenove okside (NO, NO₂, NO_x), ugljen monoksid te koncentracije VOC jedinjenja (benzen, toluen, etil benzen, m&p ksilen i o- ksilen).

Pokazatelji prosječne mjerene vrijednosti kvaliteta zraka s automatske stanice Alipašina za 2013. godinu

Tabela 35.

2013.	CO [mg/m ³]	NO [µg/m ³]	NO ₂ [µg/m ³]	NO _x [µg/m ³]	O ₃ [µg/m ³]	PM10 [µg/m ³]	SO ₂ [µg/m ³]
Januar	1.9	72	39	154	19	116.2	86
Februar	1.3	58	35	128	19	71	77
Mart	0.9	65	42	149	9	53	*
April	0.7	62	43	146	4	44	*
Maj	0.5	51	36	120	3	38	*
Juni	0.4	49	35	117	2	35	*
Juli	0.4	41	38	110	2	42	*
August	0.4	40	42	117	1	41	*
Septembar	0.5	62	38	140	*	38	*
Oktobar	1.1	124	57	246	*	63	*
Novembar	1.3	130	55	253	*	76	*
Decembar	3.4	210	93	367	*	247	*
PROSJEK	1.1	80	46	170	7	72	79
98-i percentil satnih vrijednosti	-	-	120	-	-	-	131
95-i percentil dnevnih vrijednosti	-	-	78	-	-	263	93

Grafikon 30.

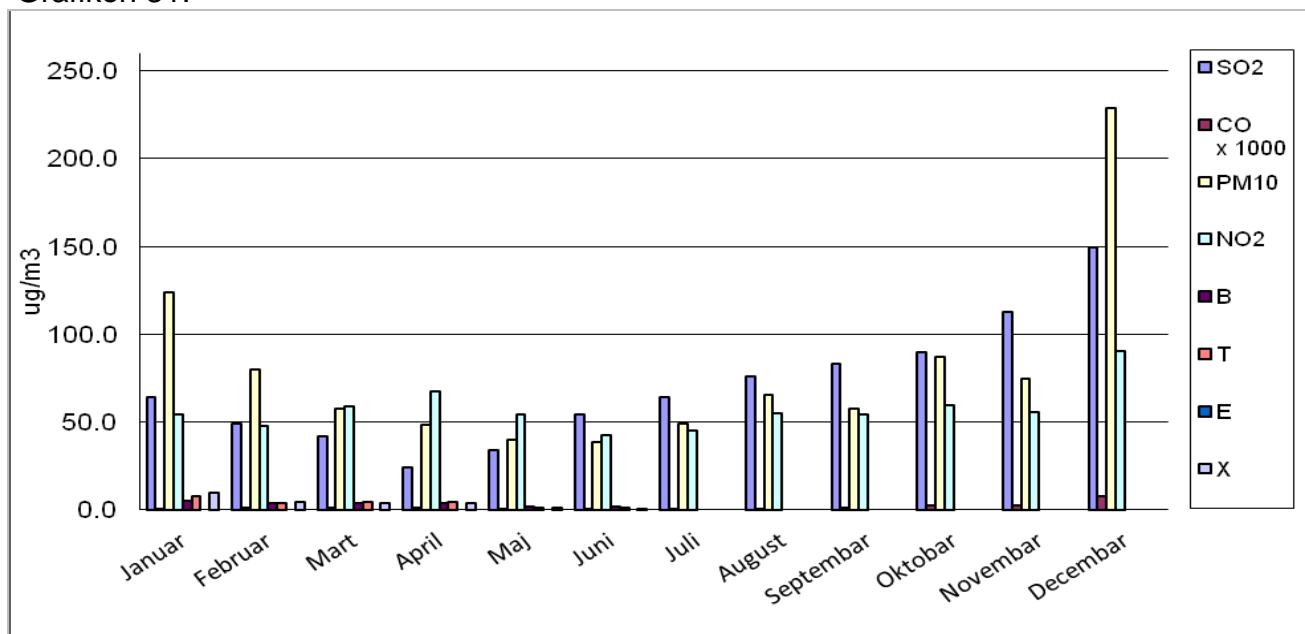
Pokazatelji prosječne mjerene vrijednosti kvaliteta zraka sa automatske stanice Otoka za 2013. godinu

Tabela 36.

2013.	PM10 [µg/m ³]	NO [µg /m ³]	NO ₂ [µg/m ³]	NOx [µg/m ³]	B [µg/m ³]	T [µg /m ³]	E [µg/m ³]	X [µg/m ³]	SO ₂ [µg/m ³]	CO [mg /m ³]
Januar	124	64	54	131	5.0	7.7	0.0	9.9	64	0.5
Februar	80	45	48	101	3.8	4.0	0.0	4.6	49	1.3
Mart	58	50	59	117	4.0	4.7	0.0	3.7	42	1.0
April	48	55	68	131	3.6	4.1	0.0	3.5	24	1.0
Maj	40	52	54	116	2.0	1.0	0.0	1.3	34	0.7
Juni	38	35	43	83	2.1	1.1	0.0	0.4	54	0.5
Juli	49	32	45	81	*	*	*	*	64	0.5
August	65	38	55	98	*	*	*	*	76	0.6
Septembar	58	60	54	127	*	*	*	*	83	1.0
Oktobar	87	122	59	209	*	*	*	*	90	2.3
Novembar	75	107	56	188	*	*	*	*	113	2.7
Decembar	229	157	90	272	*	*	*	*	150	7.5
PROSJEK	80	68	57	138	3.4	3.8	0.0	3.9	71	1.6
98-i percentil satnih vrijednosti	-	-	133	-	-	-	-	-	212	-
95-i percentil dnevnih vrijednosti	262	-	88	-	-	-	-	-	159	-

*analizator van funkcije

Grafikon 31.

Pokazatelji prosječne vrijednosti kvaliteta zraka mjerene mobilnom stanicom za 2013. godinu

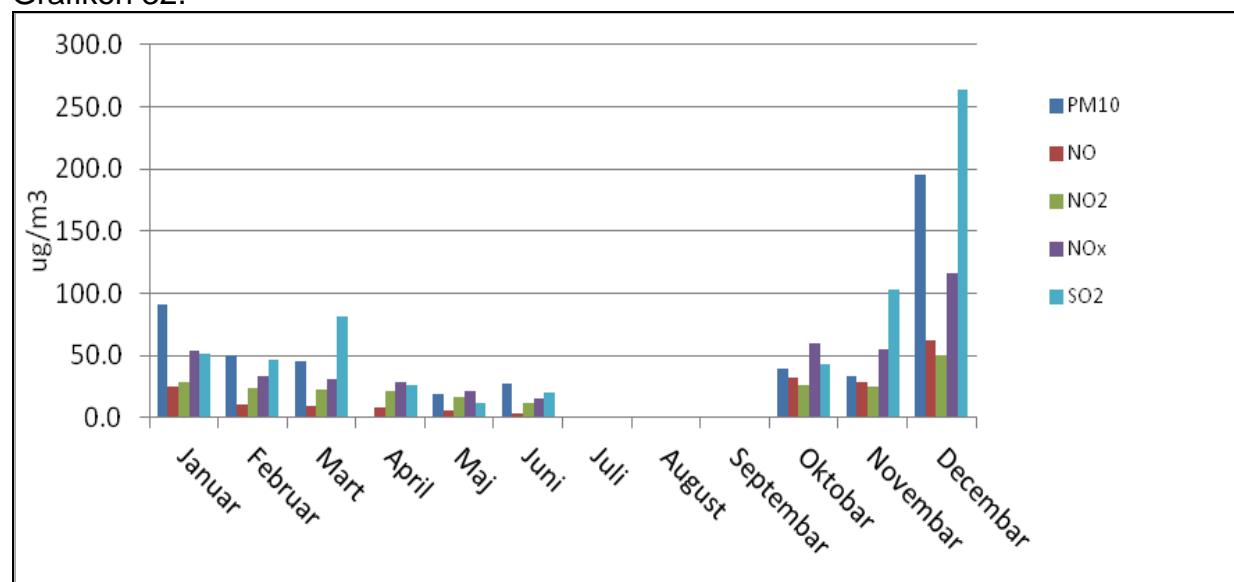
Tabela 37.

2013.	PM ₁₀ [µg/m ³]	NO [µg/m ³]	NO ₂ [µg/m ³]	NOx [µg/m ³]	SO ₂ [µg/m ³]
Januar	90	24	29	54	51
Februar	50	11	24	34	47
Mart	45	9	22	30	81
April	#	8	22	28	26
Maj	19	6	16	21	12
Juni	27	4	12	16	21
Juli	*	*	*	*	*
August	*	*	*	*	*
Septembar	*	*	*	*	*
Oktobar	40	32	26	59	44
Novembar	33	29	25	55	103
Decembar	195	63	50	116	264
PROSJEK	66	20	25	45	74
98-i percentil satnih vrijednosti	-	-	68	-	390
95-i percentil dnevnih vrijednosti	189	-	50	-	266

*stanica nije u funkciji radi gubitka lokacije mjerjenja (izgradnja spomen obilježja na lokaciji mjerjenja, stanica naknadno dobila odobrenje za mjerjenja koja se mogu kontinuirano nastaviti u neposrednoj blizini dosadašnje lokacije mjerjenja)

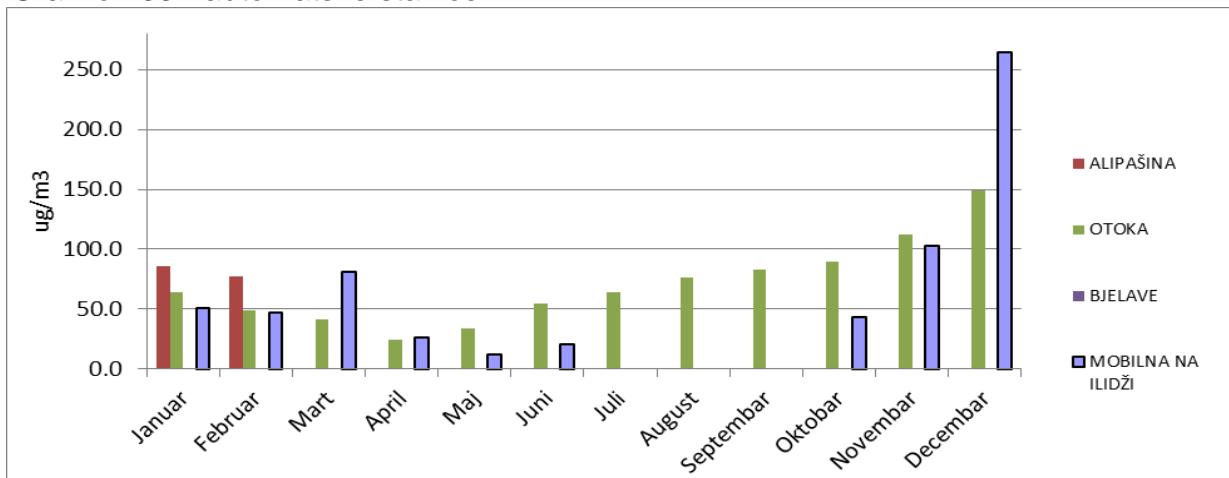
analizator pokazuje nevalidne vrijednosti zbog kvara

Grafikon 32.

**Trend kretanja vrijednosti koncentracije sumpor dioksida,
prema različitim lokacijama u KS tokom 2013.**

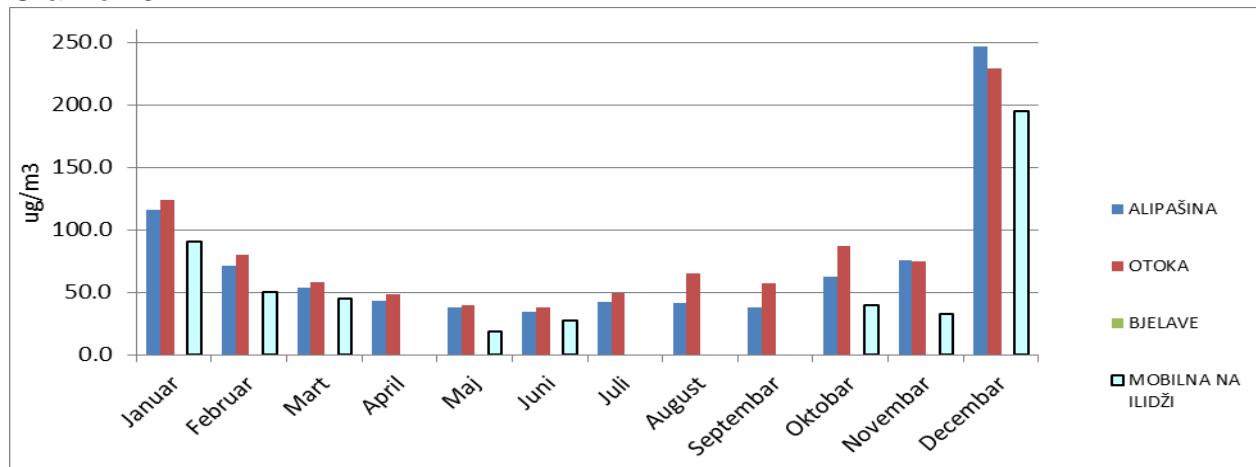
Grafikon 33.- automatske stanice

1. Koncentracija sumpordioksida na lokalitetu Alipašine nije praćena od sredine marta kada je došlo do kvara na analizatoru. Nažalost za 2013. godinu smo uskraćeni za rezultate mjerjenja ovog iznimno važnog parametra radi nedostatka sredstava.
2. Na lokalitetu poluautomatske stanice Otoka prosječna godišnja koncentracija sumpordioksida iznosi 71 mikrogram po metru kubnom. Mjerenja za decembar iznosila su 150 mikrograma po metru kubnom, što je do sada najviša prosječna vrijednost ovog polutanta za jedan mjesec ikada izmjerena. Poredjeno s trendovima prethodnih godina tokom mjeseci primjećuje se da koncentracija sumpordioksida raste ne samo tokom grijne sezone već i tokom ljetnih mjeseci što je najvjerovatnije posljedica daljinskog transporta. Ako se izuzme 2009. godina i uzmu svi prosjeci zadnje tri godine od juna bilježi se više od 50% povećanje prosječnih mjesecnih vrijednosti. Dvadeset devet dana u godini je zabilježeno prekoračenje toleratne dnevne vrijednosti za ovaj polutant.
3. Prosječna godišnja vrijednosti za sumpor dioksid za mobilnu stanicu u periodu rada iznosi 74 mikrograma po metru kubnom što prekoračuje graničnu i tolerantnu godišnju vrijednost za ovaj polutant. Prosječna mjesecna vrijednost za decembar iznosila je 264 mikrograma po metru kubnom što predstavlja najveću mjesecnu vrijednost od svih praćenih lokacija. Ilijza kao općina ima realan i ozbiljan problem kada je u pitanju naročito ovaj polutant. To se može vrlo jasno vidjeti iz tabele prekoračenja tolerantne vrijednosti iz tabele 46.

Trend kretanja vrijednosti koncentracije PM₁₀, prema različitim lokacijama u KS tokom 2013.

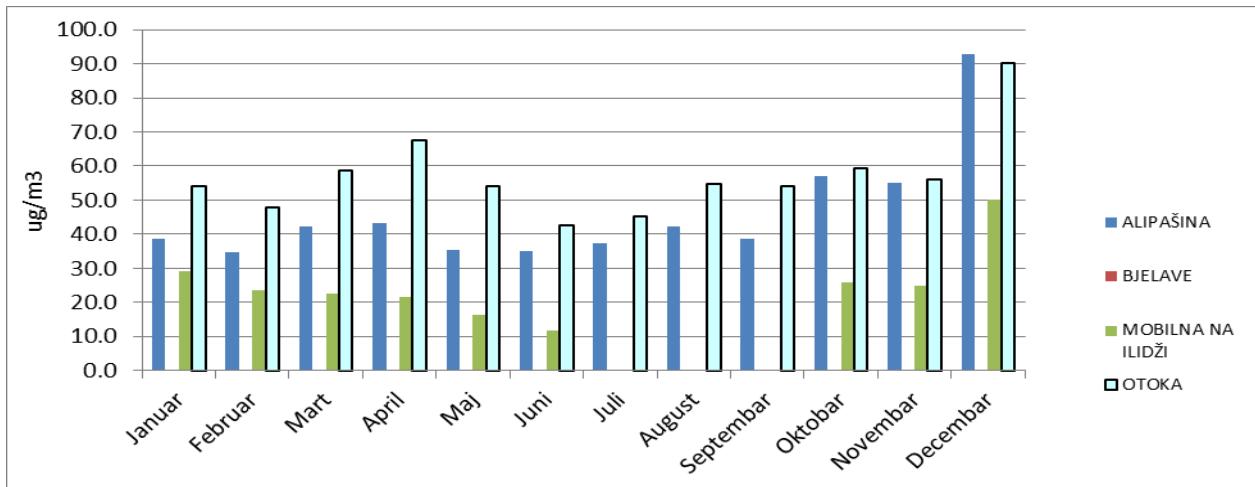
Grafikon 34.

4. Prosječna godišnja vrijednost na stanicu Alipašina iznosi 72 mikrograma po metru kubnom što prelazi godišnju graničnu vrijednost od 40 mikrograma po metru kubnom i tolerantnu vrijednost od 46 mikrograma po metru kubnom. Broj prekoračenja dnevnih vrijednosti može se vidjeti iz Tabele 38. Kritičan mjesec je svakako decembar kada su bilježene izrazito visoke vrijednosti i prosjek za decembar iznosi 247 mikrograma po metru kubnom što je gotovo dvostruko veći prosjek od decembra 2012. Tačnije, to je najveći izmjereni prosjek od kada stanica vrši mjerjenja. Čak 89 puta su prekoračene tolerantne vrijednosti od 70 mikrograma po metru kubnom (dozvoljeno 35 puta tokom godine). Osim decembra kada su zabilježene najveće izmjerene vrijednosti za ovaj polutant ostali mjeseci tokom 2013. su u nivou ili nešto malo ispod prosjeka ostalih praćenih godina.
5. Koncentracije PM₁₀ na lokalitetu Otoke prelaze 133 puta tolerantnu vrijednost od 70 mikrograma po metru kubnom koja je predviđena kao toleratna dnevna vrijednost koja ne bi smjela biti prekoračena više od 35 puta u kalendarskoj godini. Prosječna godišnja vrijednost iznosi 80 mikrograma po metru kubnom prelazi i graničnu i tolerantnu godišnju vrijednost. Najveće izmjerene koncentracije su u periodu grijanja. Trend povećanja koncentracije PM₁₀ za sve mjesece iz predhodnih godine se lagano smanjuje osim u decembru kada je prosječna mjesečna vrijednost iznosila 229 mikrograma po metru kubnom.
6. Prosječna godišnja vrijednost za PM₁₀ mobilne stanice, za podatke koje koristimo kada mobilnu stanicu posmatramo kao stacionarnu, iznosi 66 mikrograma po metru kubnom. Potrebno je ove podatke uzeti kao orijentacione na godišnjoj razini, u smislu da nije bilo dovoljnog broja validnih mjerjenja za čitavu godinu jer stаницa nije radila puna tri mjeseca. Za decembar kao najkritičniji mjesec tokom godine, prosječna vrijednost iznosi 195 mikrograma po metru kubnom što prati i ostala mjerna mjesta.

Trend kretanja vrijednosti koncentracije NO₂, prema različitim lokacijama u KS tokom 2013.

Grafikon 35.

1. Vrijednost azot dioksida bilježi godišnji prosjek od 46 mikrograma po metru kubnom na lokalitetu Alipašine, dozvoljeno graničnom vrijednosti 40 odnosno toleratnom vrijednosti 52 mikrograma po metru kubnom. Upoređujući koncentracije azot dioksida tokom predhodnih pet godina vidljiv je blagi rast tokom svih mjeseci 2013. u odnosu na predhodne godine.

Iz tabele 38. vidi se da broj prekoračenja nije veliki ali je najveći od svih mjerjenih mjesto. Najteži mjesec je svakako decembar iako na svu sreću izrazito visok rast ostalih polutanata nije pratio azot dioksid što je potvrda da najveći uticaj na zagađenje zraka tokom decembra imalo je individualno zagrijavanje domaćinstava čvrstim gorivima s neadekvatnim ložištim.

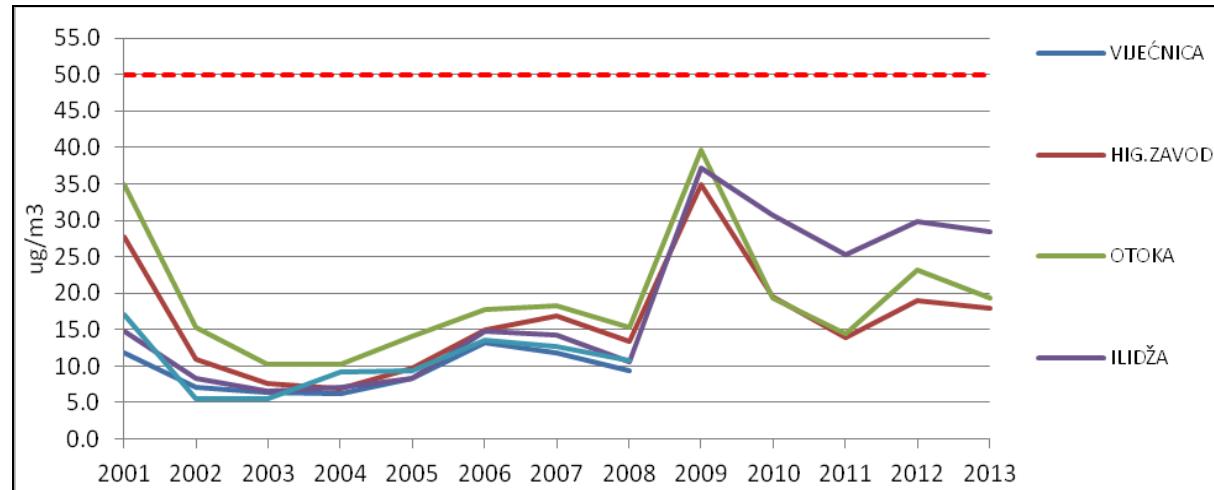
2. Na lokalitetu Otoka, azot dioksid bilježi godišnji prosjek od 57 mikrograma po metru kubnom što prekoračuje dozvoljenu graničnom vrijednosti 40 i toleratnu vrijednost od 52 mikrograma po metru kubnom. Iz dijagrama kretanja koncentracija azot dioksida tokom predhodne četiri godina vidi se rast od aprila 2013. u odnosu na predhodne godine. Iz tabele 38. vidi se da broj prekoračenja nije veliki ali lagani rast tokom mjeseci je primjetan. Interesantno je to da je godišnji prosjek na Otoči veći nego na stanici Alipašina ali je broj prekoračenja satnih i dnevnih veći na lokalitetu Alipašine stanice.

Trendovi kretanja vrijednosti koncentracija sumpor dioksida, prema godinama i različitim lokacijama za manuelne stanice

Tabela 38.

	VIJEĆNICA	HIG.ZAVOD	OTOKA	ILIDŽA	VOGOŠĆA
2001	11.7	27.7	34.8	14.8	17.0
2002	7.2	11.0	15.4	8.3	5.5
2003	6.4	7.5	10.2	6.5	5.5
2004	6.3	7.0	10.2	7.1	9.2
2005	8.2	9.6	14.0	8.2	9.3
2006	13.2	14.9	17.7	14.7	13.5
2007	11.9	16.8	18.4	14.2	12.7
2008	9.4	13.4	15.3	10.6	10.7
2009	-	34.8	39.6	37.2	-
2010	-	19.6	19.4	30.8	-
2011	-	13.9	14.4	25.3	-
2012	-	19.0	23.2	29.9	-
2013	-	18.0	19.3	28.5	-

Grafikon 36.

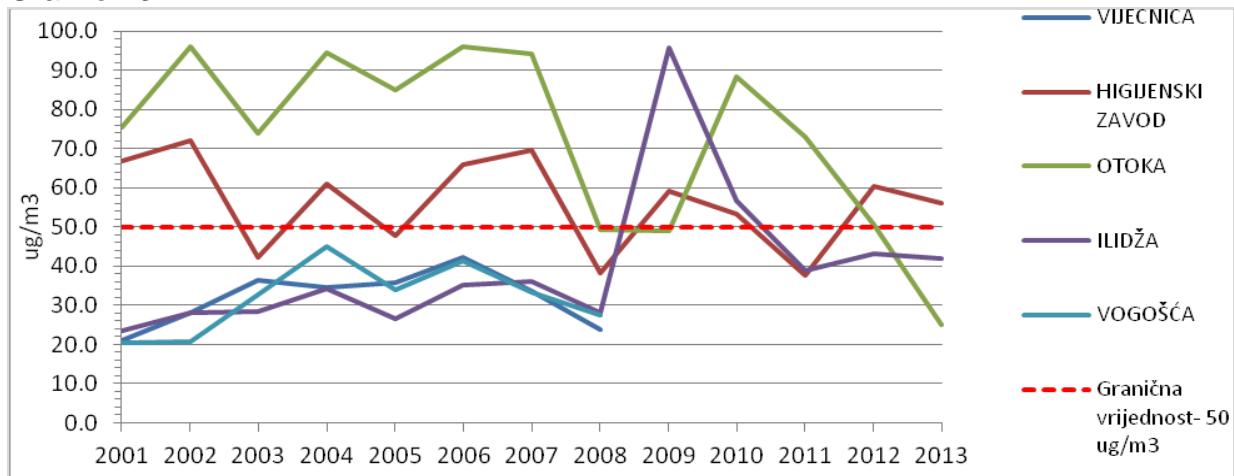
Analiza mjerena na manuelnim stanicama pokazuju da izmjerene koncentracije za sumpor dioksid pokazuju najveće vrijednosti na lokalitetu Ilidže što je isti trend kao i predhodnih godina. Periodi s najvišim izmjerenim koncentracijama su januar, februar i decembar za sve tri manuelne stanice. Od 2009. godine bilježi se rast koncentracija sumpor dioksida na svim stanicama ali godišnji prosjek ne prelazi 50 mikrograma po metru kubnom. Najveći prosjek zabilježen na lokalitetu Ilidže 29 mikrograma po metru kubnom.

**Trend kretanja vrijednosti koncentracije čađi,
prema godinama i različitim lokacijama za manuelne stanice**

Tabela 39.

	VIJEĆNICA	HIG.ZAVOD	OTOKA	ILIDŽA	VOGOŠĆA
2001	21	67	75	23	20
2002	28	72	96	28	21
2003	-	42	74	28	33
2004	35	61	94	34	45
2005	36	48	85	26	34
2006	42	66	96	35	41
2007	34	70	94	36	33
2008	24	38	49	28	27
2009	-	59	49	96	-
2010	-	53	88	57	-
2011	-	38	73	39	-
2012	-	60	50	43	-
2013	-	56	25	42	-

Grafikon 37.

Praćenje koncentracija čađi na tri manuelne stанице ukazuje da je primjetan lagani pad na svim stanicama osim na Otoći gdje je zabilježeno smanjenje čađi od 50% procenata u odnosu na 2012. Mjeseci bilježenja najvećih izmjerjenih koncentracija su svakako januar, oktobar, novembar, decembar i mart što se i poklapa s sezonom grijanja. Ako se posmatraju prosječne godišnje vrijednosti za čađ, može se zaključiti da jedino stаницa u Higijenskom zavodu prekoračuje graničnu vrijednost od 50 mikrograma po metru kubnom na godišnjem nivou.

Pregled broja prekoračenja tolerantnih vrijednosti polutanata tokom 2013.godine

Tabela 40.

	SO ₂						NO ₂						PM10		
	Satne vrijednosti			Dnevne vrijednosti			Satne vrijednosti			Dnevne vrijednosti			Dnevne vrijednosti		
	ukupan broj mjerjenja	broj prekoračenja	procenat prekoračenja	procenat validnih mjerjenja u odnosu na teoretski	ukupan broj mjerjenja	broj prekoračenja	procenat prekoračenja	procenat validnih mjerjenja u odnosu na teoretski	ukupan broj mjerjenja	broj prekoračenja	procenat prekoračenja	procenat validnih mjerjenja u odnosu na teoretski	ukupan broj mjerjenja	broj prekoračenja	procenat prekoračenja
Alipašina	3698	0	0.0	42	154	4	2.6	42	8733	14	0.2	100	365	6	1.6
Otoka	8045	0	0.0	92	336	29	8.6	92	8710	5	0.1	99	365	4	1.1
Mobilna	6442	86	1.3	74	267	44	16.5	73	6564	0	0.0	75	273	0	0.0

1. Analizatori BTEX, ozon, ugljen monoksid su radi nedostatka sredstava za održavanje stavljeni van funkcije.
2. Stanica na Bjelavama osim analizatora za ugljen monoksid nema validnih rezultata koji bi se mogli uzeti u razmatranje.
3. Ove godine napravljena je analiza trendova sa automatskih stanica koristeći podatke mjerjenja unazad pet godine od kada stanice rade.

Za praćene koncentracije PM10 može se zaključiti da su u toku sezone grijanja najveće na lokalitetu Otoke i Alipašine.

Koncentracije nitrogen dioksida također bilježe kontinuiran rast tokom svih mjeseci na mjerjenim lokalitetima u odnosu na iste periode predhodnih godina. Specifičnost koja je primjećena je da koncentracija azot dioksida tokom ove kao i predhodne 2012. godine u konstantnom blagom porastu i da nema "epizoda" samo pojedinih dana u godini.

Najveći porast na svim mjestima je svakako sumpordioksid koji iz godine u godinu bilježi kontinuirani rast.

4.3 ZDRAVSTVENA ISPRAVNOST ŽIVOTNIH NAMIRNICA I PREDMETA OPĆE UPOTREBE

Prema podacima kojim raspolaže ZZJZ KS u 2013. godini urađeno je ukupno 36.837 analiza na zdravstvenu ispravnost životnih namirnica u zdravstvenim i drugim ustanovama koje dostavljaju izvještaje zakonom propisne, a to su: Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH, Veterinarski fakultet-Higijena životnih namirnica i Zavod za javno zdravstvo KS. Od ukupnog broja urađenih analiza u ovim ustanovama 18.550 analiza ili 50,35% bile su iz proizvodnje, a 18.287 analiza ili 49,65% su bile iz prometa. Od ukupnog broja analiza na zdravstvenu ispravnost životnih namirnica 779 analiza ili 2,11% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

U strukturi životnih namirnica koje su analizirane na zdravstvenu ispravnost u najvećem procentu su zastupljeni meso i proizvodi od mesa, zatim mlijeko i proizvodi od mlijeka, alkoholna i bezalkoholna pića, voda za piće, ostale namirnice, gotova jela, kolači i sladoled, te jaja i proizvodi od jaja.

Ukupan broj organoleptičkih analiza na zdravstvenu ispravnost životnih namirnica je iznosio 11.859 od čega 135 analiza ili 1,14% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti i to u najvećem broju mesu i proizvodi od mesa (36 analiza u proizvodnji i 21 analiza u prometu).

Ukupan broj hemijskih analiza na zdravstvenu ispravnost životnih namirnica je iznosio 3.475 od čega 103 analize ili 2,96% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti i to u najvećem broju voda za piće (25 analiza iz proizvodnje i 49 analiza iz prometa).

Ukupan broj mikrobioloških analiza na zdravstvenu ispravnost životnih namirnica je iznosio 21.503 od čega 541 analiza ili 2,52% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti i to u najvećem broju mesu i proizvodi od mesa (36 analiza) i voda za piće (40 analiza) iz proizvodnje, a iz prometa voda za piće (254 analize), meso i proizvodi od mesa (44 analize) i gotova jela (44 analize).

**Analize životnih namirnica iz proizvodnje na zdravstvenu ispravnost
u KS u 2013. godini**

Tabela 41.

Vrsta namirnice	Organoleptičke analize		Hemiske analize		Mikrobiološke analize	
	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara
Mlijeko i proizvodi od mlijeka	1.147	7	154	4	1.153	7
Meso i proizvodi od mesa	5.435	36	503	6	5.439	36
Ribe, školjke i proizvodi od riba	82	0	12	0	82	0
Jaja i proizvodi od jaja	87	0	1	0	86	0
Žitarice i brašno	13	0	10	2	28	0
Hljeb, keks i tjestenine	25	0	5	0	346	7
Kolači i sladoled	177	0	36	0	170	6
Dječija hrana	-	-	-	-	-	-
Masti i ulja	-	-	-	-	3	0
Piće alkoholna i bezalkoholna	364	0	415	3	379	1
Gotova jela	122	0	-	-	366	3
Ostale namirnice	335	6	145	0	354	6
Voda za piće	361	2	361	25	354	40
UKUPNO	8.148	51	1.642	40	8.760	106

**Analize životnih namirnica iz prometa na zdravstvenu ispravnost
u KS u 2013. godini**

Tabela 42.

Vrsta namirnice	Organoleptičke analize		Hemiske analize		Mikrobiološke analize	
	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara
Mlijeko i proizvodi od mlijeka	290	15	109	2	435	21
Meso i proizvodi od mesa	1.538	21	190	1	3.229	44
Ribe, školjke i proizvodi od riba	3	2	58	0	17	2
Jaja i proizvodi od jaja	115	1	3	0	117	1
Žitarice i brašno	20	4	41	0	9	1
Hljeb, keks i tjestenine	11	0	16	0	1.106	2
Kolači i sladoled	214	1	33	1	1.094	37
Dječja hrana	-	-	3	0	3	0
Masti i ulja	2	0	10	1	68	3
Piće alkoholna i bezalkoholna	22	0	67	4	90	8
Gotova jela	259	6	3	0	3.141	44
Ostale namirnice	571	5	626	5	1.176	18
Voda za piće	666	29	674	49	2.258	254
UKUPNO	3.711	84	1.833	63	12.743	435

U 2013. godini u Kantonu Sarajevo urađeno je u navedenim zdravstvenim i drugim ustanovama ukupno 809 analiza na zdravstvenu ispravnost predmeta opće upotrebe, od čega su 407 analiza ili 50,31% bile iz proizvodnje, a 402 analize ili 49,69% su bile iz prometa. Od ukupnog broja analiza na zdravstvenu ispravnost predmeta opće upotrebe 22 analiza ili 2,82% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

Ukupan broj organoleptičkih analiza na zdravstvenu ispravnost predmeta opće upotrebe je iznosio 252 analiza od čega 11 analiza ili 4,36% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

Ukupan broj hemijskih analiza na zdravstvenu ispravnost predmeta opće upotrebe je iznosio 120 analiza, od čega 5 analiza ili 4,17% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

Ukupan broj mikrobioloških analiza na zdravstvenu ispravnost predmeta opće upotrebe je iznosio 437 analiza od čega 6 analiza ili 1,37% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

**Analize predmeta opće upotrebe na zdravstvenu ispravnost
u KS u 2013. godini**

Tabela 43.

Vrsta uzorka	Proizvodnja					
	Organoleptičke analize		Hemijske analize		Mikrobiološke analize	
	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara
Predmeti opće upotrebe	20	0	20	0	367	6
Vrsta uzorka	Promet					
	Organoleptičke analize		Hemijske analize		Mikrobiološke analize	
	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara
Predmeti opće upotrebe	232	11	100	5	70	0
UKUPNO	252	11	120	5	437	6

U 2013. godini u Kantonu Sarajevo urađeno je ukupno 418 analize na zdravstvenu ispravnost sredstava za ličnu higijenu, od čega su 92 analize ili 22,00% bile iz proizvodnje, a 326 analiza ili 78,00% su bile iz prometa. Od ukupnog broja analiza na zdravstvenu ispravnost sredstava za ličnu higijenu 3 analize ili 0,72% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

Ukupan broj organoleptičkih analiza na zdravstvenu ispravnost sredstava za ličnu higijenu je iznosio 159 analiza od čega 3 analize ili 1,89% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

Ukupan broj hemijskih analiza na zdravstvenu ispravnost sredstava za ličnu higijenu je iznosio 98 analiza i sve analize ili 100,00% su odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

Ukupan broj mikrobioloških analiza na zdravstvenu ispravnost sredstava za ličnu higijenu je iznosio 161 analiza i sve analize ili 100,00% su odgovarale zdravstvenoj ispravnosti.

**Analize sredstava za ličnu higijenu na zdravstvenu ispravnost
u KS u 2013. godini**

Tabela 44.

Vrsta uzorka	Proizvodnja					
	Organoleptičke analize		Hemiske analize		Mikrobiološke analize	
	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara
Predmeti opće upotrebe	14	0	14	0	64	0
Promet						
Vrsta uzorka	Organoleptičke analize		Hemiske analize		Mikrobiološke analize	
	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara	SVEGA	Od toga neodgovara
	145	3	84	0	97	0
UKUPNO	159	3	98	0	161	0

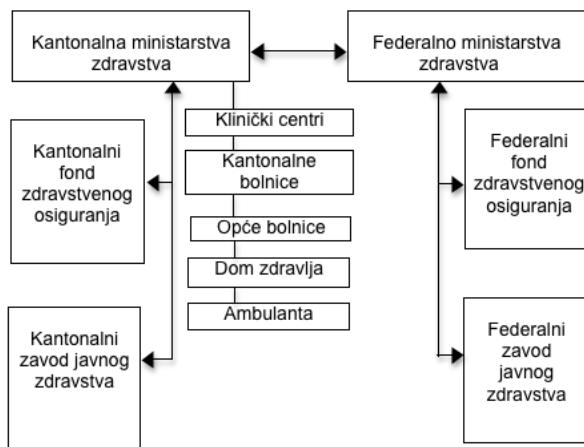
5. ORGANIZACIJA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE U KANTONU SARAJEVO

Djelatnost zdravstvene zaštite predstavlja organizirano pružanje zdravstvene zaštite kroz rad zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika u okviru zdravstvenih ustanova u javnom i privatnom sektoru u skladu sa stručno-medicinskom doktrinom i uz upotrebu zdravstvene tehnologije.

Na području Kantona Sarajevo zdravstvena djelatnost je organizovana i provodi se na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite.

Organizaciona struktura sistema zdravstvene zaštite u Federaciji BiH i u Kantonu Sarajevo

Shema 1.

*Izvor. Health Care Systems in Transition (2002.).

Zdravstvena zaštita na primarnom nivou obuhvata: djelatnost porodične medicine, djelatnost zdravstvene zaštite djece, djelatnost polivalentnih patronažnih sestara u zajednici, higijensko-epidemiološku zaštitu, hitnu medicinsku pomoć, zaštitu reproduktivnog zdravlja žena, zdravstvenu zaštitu kod nespecifičnih i specifičnih plućnih oboljenja, fizikalnu i mentalnu rehabilitaciju u zajednici, specifičnu zravstvenu zaštitu radnika kao dio medicine rada, ako je ugovorena sa poslodavcem, zubozdravstvenu zaštitu, laboratorijsku i radiološku dijagnostiku primarnog nivoa i apotekarsku djelatnost.

Djelatnost primarne zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo je organizovana kroz rad:

- JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo sa 9 organizacionih jedinica na području devet općina Kantona Sarajevo,
- JU "Apoteke Sarajevo",
- 9 zavoda za zdravstvenu zaštitu,
- HE službe Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo,
- privatni sektor kroz rad ambulanti opće prakse, apoteka i stomatolaških ordinacija.

Specijalističko-konsultativna djelatnost na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite predstavlja dio zdravstvene djelatnosti koja kroz pružanje vanbolničkih usluga osigurava podršku primarnoj i bolničkoj zdravstvenoj djelatnosti, s ciljem povećanja stepena rješavanja zdravstvenih problema pacijenata i racionalnijeg korištenja resursa u zdravstvu.

U Kantonu Sarajevo djelatnost specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite još uvijek je organizovana kao bolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom sektoru i kao vanbolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom i privatnom sektoru.

Djelatnost bolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava:

- **Klinički centar Univerziteta u Sarajevu i**
- **Opća bolnica "Prim. dr Abdulah Nakaš".**

Djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite osigurava:

- **JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo i**
- **zavodi za zdravstvenu zaštitu određenih populacionih skupina (žene, studenti, radnici),**
- **privatni sektor kroz rad specijalističkih ordinacija, zdravstvenih ustanova tipa poliklinike, centra, zavoda, lječilišta i laboratorijskih ustanova.**

JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo pruža specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu iz sljedećih medicinskih disciplina: interne medicine, otorinolaringologije, oftalmologije, neurologije, zatim stomatološke zdravstvene zaštite sekundarnog nivoa, radiološke dijagnostike i biohemijske dijagnostike, također, sekundarnog nivoa.

Zavodi za zdravstvenu zaštitu pružaju, pored primarne zdravstvene zaštite i specijalističko konsultativnu zdravstvenu zaštitu za određene populacione skupine kao što su žene, radnici, studenti i sportaši.

Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite obuhvata djelatnosti iz oblasti javnog zdravstva i to socijalne medicine sa organizacijom i ekonomikom zdravstva, epidemiologije, higijene i zaštite čovjekove okoline, sanitарne mikrobiologije, sanitарne hemije i mikrobiološke dijagnostike.

Opća bolnica "Prim. Dr Abdulah Nakaš" Sarajevo pruža bolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu iz bazičnih specijalnosti, a Klinički centar Univerziteta u Sarajevu pruža bolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu iz svih medicinskih disciplina na sekundarnom i tercijarnom nivou.

Djelatnost bolničke zdravstvene zaštite obavljaju bolnice na sekundarnom nivou (opće bolnice, specijalne bolnice, kantonalne bolnice) i na tercijarnom nivou zdravstvene djelatnosti (univerzitetsko-kliničke bolnice).

Djelatnost bolničke zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevu organizovana je kroz rad javnih zdravstvenih ustanova:

- **Klinički centar Univerziteta u Sarajevu**
- **Opća bolnica „Prim. Dr Abdulah Nakaš“ Sarajevo**
- **Psihijatrijska bolnica Kantona Sarajevo**
- **Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije Kantona Sarajevo.**

Klinički centar Univerziteta u Sarajevu pruža bolničku zdravstvenu zaštitu stanovništvu na području Kantona Sarajevo na sekundarnom i tercijarnom nivou, ali i dijelu stanovništva Federacije BiH koje gravitira KCUS.

Opća bolnica „Prim.Dr.Abdulah Nakaš“ Sarajevo pruža bolničku zdravstvenu zaštitu sekundarnog nivoa stanovništvu Kantona Sarajevo.

Psihijatrijska bolnica Kantona Sarajevo pruža specifičnu bolničku zdravstvenu zaštitu za potrebe stanovništva KS (akutna i hronična hospitalizacija za psihijatrijske pacijente).

Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije pruža bolničku zdravstvenu zaštitu uz dodatne kapacitete dnevne bolnice za potrebe stanovništva Kantona Sarajevo iz oblasti adiktivne medicine.

5.1 KADAR U JAVNOM SEKTORU ZDRAVSTVENE DJELATNOSTI KANTONA SARAJEVO

Na osnovu "Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima zaposlenim u zdravstvenim ustanovama" Obrazac br. 3-00-60. u Kantonu Sarajevo u javnom sektoru zdravstvene zaštite na području Kantona Sarajevo radilo je u 2013. godini ukupno 7.651 zaposlenih što je za 0,22% veći broj zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu kada je ukupan broj zaposlenih iznosio 7.634 zaposlenika.

Od ukupnog broja zaposlenih u 2013. godini u Kantonu Sarajevo, zdravstvenih radnika je bilo 5.522, što je za 1,25% veći broj zdravstvenih radnika u odnosu na prethodnu godinu (5.454). Zdravstvenih saradnika u 2013. godini bilo je 134 i što je za 1,52% veći broj zdravstvenih saradnika u odnosu na prethodnu godinu (132). Administrativno-tehničkog osoblja bilo je 1.995 što je za 2,59% manji broj administrativno-tehničkog osoblja u odnosu na prethodnu godinu kada je taj broj iznosio 2.048 zaposlenih u administrativno-tehničkim službama.

Ukupan broj zaposlenih u javnom sektoru zdravstvene zaštite Kantona Sarajevo, 2013. godina

Tabela 45.

Ukupno zaposleni	OD TOGA		
	Zdravstveni radnici	Zdravstveni saradnici	Administrativno-tehničko osoblje
7.651	5.522	134	1.995
100,00%	72,17%	1,75%	26,08%

Broj zdravstvenih radnika u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

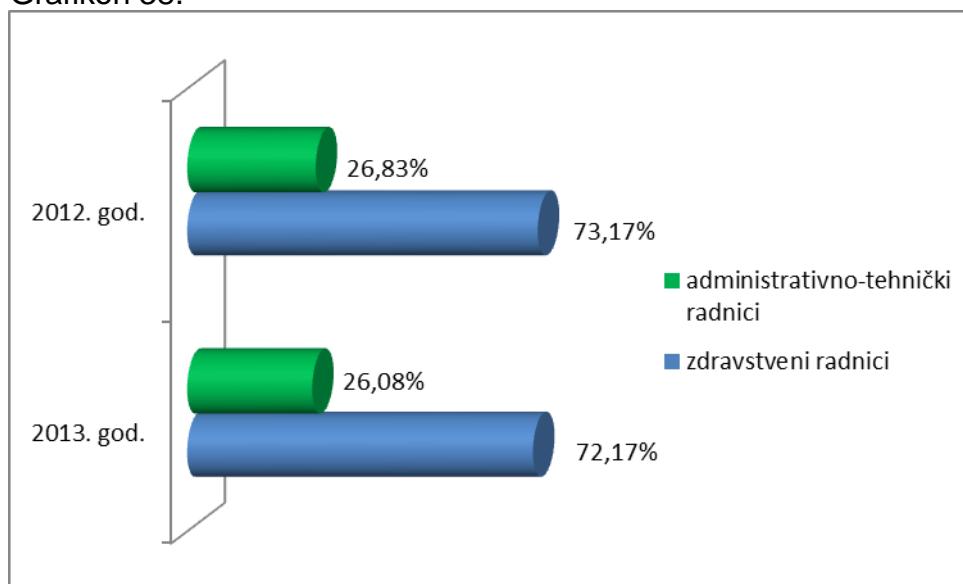
Tabela 46.

Ukupno zdravstvenih radnika	Doktori med.	Od toga spec.	Doktori stom.	Od toga spec.	Mr ph	Od toga spec.	FZS	VŠS zdrav. teh.	SSS zdrav. teh.
5.522	1.433	1.142	179	65	186	35	57	464	3.203
100,00%	25,95%	-	3,25%	-	3,37%	-	1,03%	8,40%	58,00%

Učešće administrativno-tehničkog osoblja u ukupnom broju zaposlenih je 26,08%, što predstavlja još uvijek zadovoljavajući odnos i skoro je identičan procentu u prethodnoj godini (26,83%).

Odnos zdravstvenih i nezdravstvenih radnika u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti u Kantonu Sarajevo u 2012. i 2013. godini

Grafikon 38.

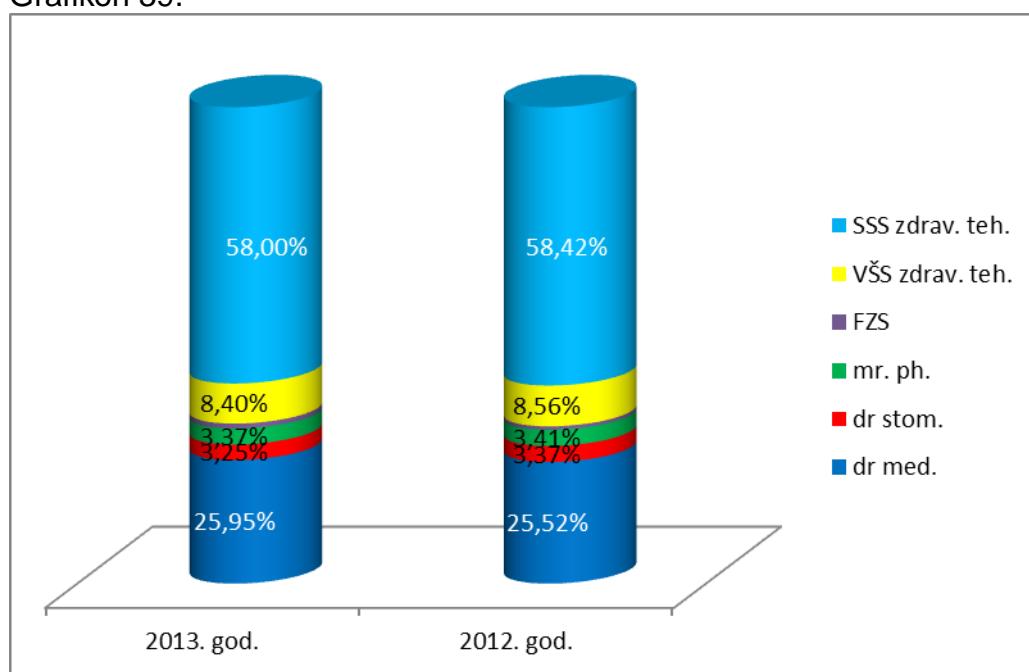

Zdravstveni radnici i zdravstveni saradnici ukupno u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti Kantona Sarajevo u 2013. godini:

- doktori medicine 1.433, od čega 1.142 specijalista
- doktori stomatologije 179, od čega 65 specijalista
- magistri farmacije 186 od čega 35 specijalista
- fakultet zdravstvenih studija 57
- viši zdravstveni tehničari 464
- srednji zdravstveni tehničari SSS 3.203
- zdravstveni saradnici 134

Struktura zdravstvenih radnika ukupno u javnom sektoru zdravstvene djelatnosti Kantona Sarajevo u 2012. i 2013. godini

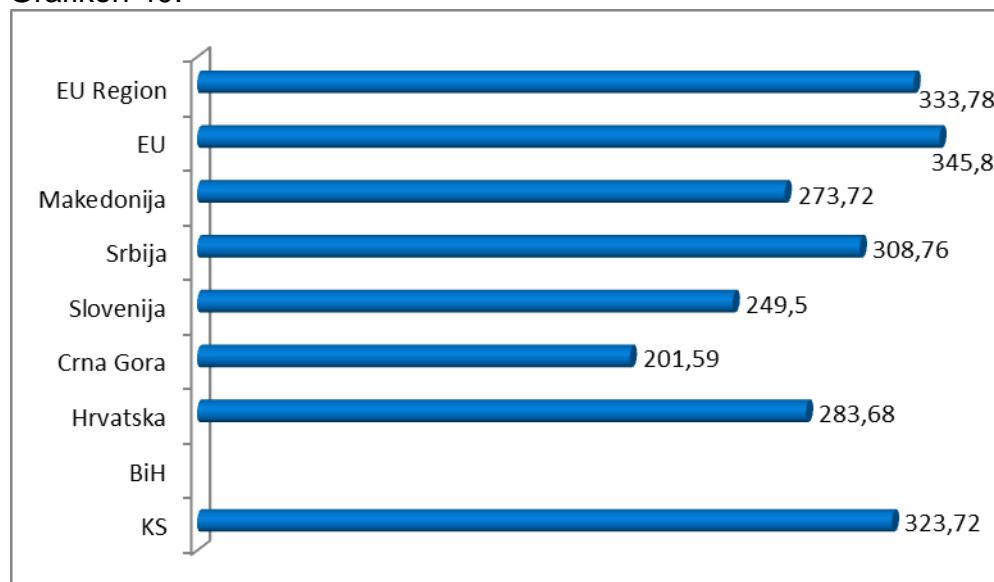
Grafikon 39.

Prema posljednjim dostupnim podacima (2011.godina) iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve”, odnosno WHO/EUROPEAN HFA Database broj, doktora medicine na 100.000 stanovnika za Bosnu i Hercegovinu nije dostupan, dok za EU iznosi 345,80, a za EU Region 333,78.

**Broj doktora medicine na 100.000 stanovnika u Kantonu Sarajevo,
Bosni i Hercegovini i izabranim evropskim zemljama**

Grafikon 40.

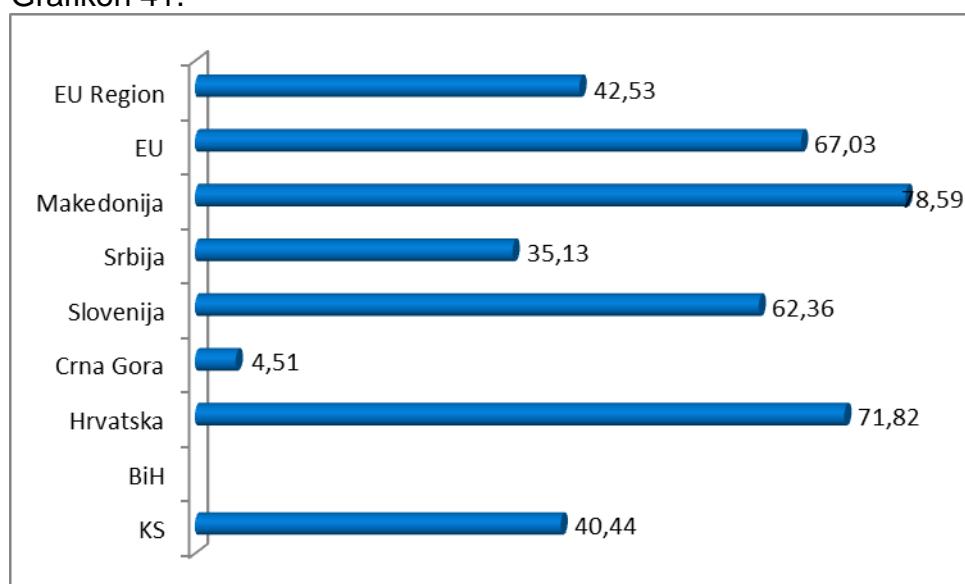

Izvor podataka: WHO/EUROPEAN HFA Database 2011. god.

Prema posljednjim dostupnim podacima (2011. godina) iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve”, odnosno WHO/EUROPEAN HFA Database, broj doktora stomatologije na 100.000 stanovnika za Bosnu i Hercegovinu nije dostupan, dok za EU iznosi 67,03, a za EU Region 42,53.

**Broj doktora stomatologije na 100.000 stanovnika u Kantonu Sarajevo,
Bosni i Hercegovini i izabranim evropskim zemljama**

Grafikon 41.

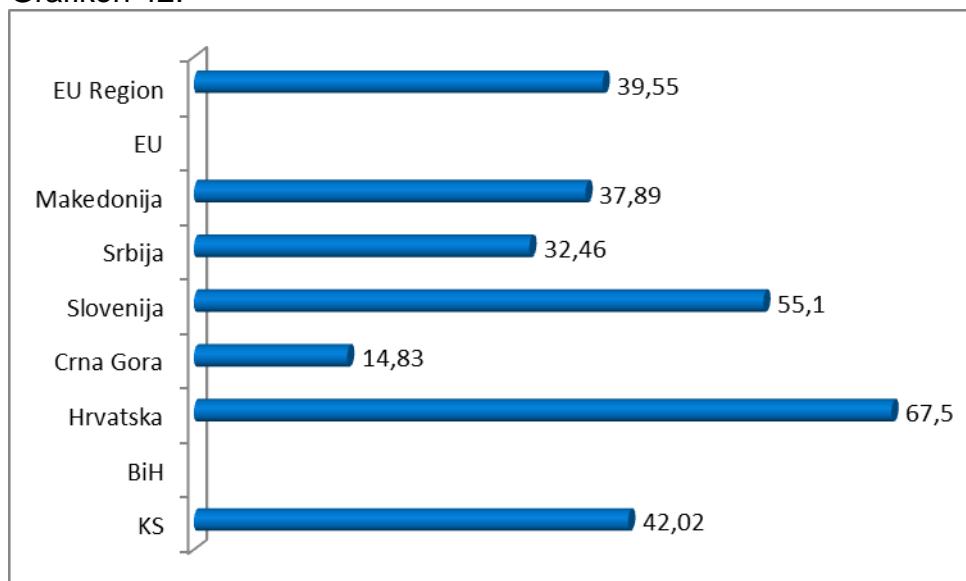

Izvor podataka: WHO/EUROPEAN HFA Database 2011. god.

Prema posljednjim dostupnim podacima (2011. godina) iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve”, odnosno WHO/EUROPEAN HFA Database, broj magistara farmacije na 100.000 stanovnika za Bosnu i Hercegovinu nije dostupan, dok za EU, dok za EU Region iznosi 39,55.

**Broj magistara farmacije na 100.000 stanovnika u Kantonu Sarajevo,
Bosni i Hercegovini i izabranim evropskim zemljama**

Grafikon 42.

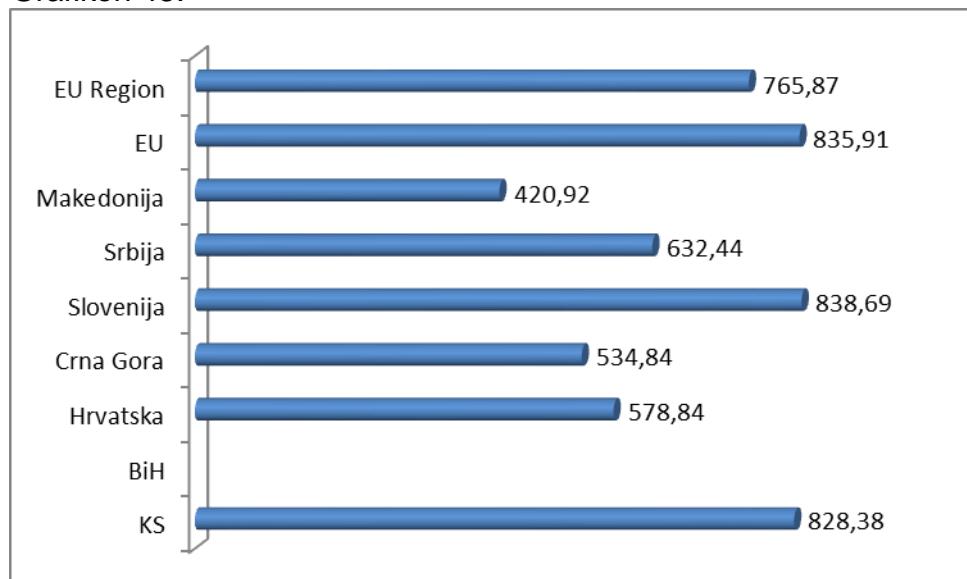

Izvor podataka: WHO/EUROPEAN HFA Database 2011. god.

Prema posljednjim dostupnim podacima (2011. godina) iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve”, odnosno WHO/EUROPEAN HFA Database, broj zdravstvenih tehničara na 100.000 stanovnika za Bosnu i Hercegovinu nije dostupan, dok za EU iznosi 835,91, a za EU Region 765,87.

Broj zdravstvenih tehničara na 100.000 stanovnika u Kantonu Sarajevo, Bosni i Hercegovini i izabranim evropskim zemljama

Grafikon 43.

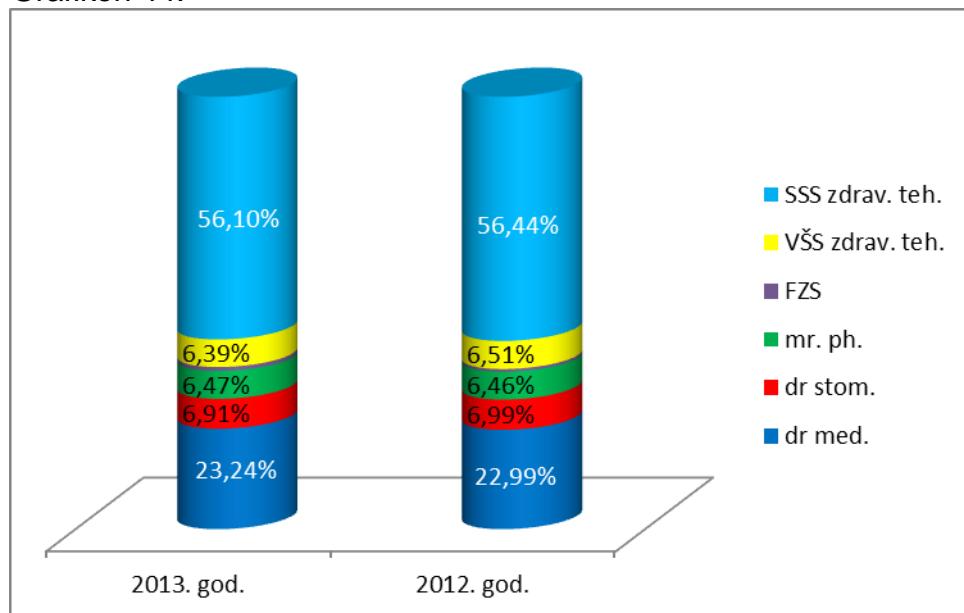
Izvor podataka: WHO/EUROPEAN HFA Database 2011. god.

Zdravstveni radnici i zdravstveni saradnici u primarnoj i specijalističko-konsultativnoj vanbolničkoj zdravstvenoj djelatnosti na području Kantona Sarajevo u 2013. god:

- doktora medicine 575, od čega 425 specijalista
- doktora stomatologije 171, od toga 58 specijalista
- magistara farmacije 160, od čega 18 specijalista
- fakultet zdravstvenih studija 22
- viših zdravstvenih tehničara 158
- srednjih zdravstvenih tehničara SSS 1.388
- zdravstvenih saradnika 50

Struktura zaposlenih zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika u primarnoj i specijalističko-konsultativnoj vanbolničkoj zdravstvenoj djelatnosti na području Kantona Sarajevo u 2012 i 2013. godini

Grafikon 44.

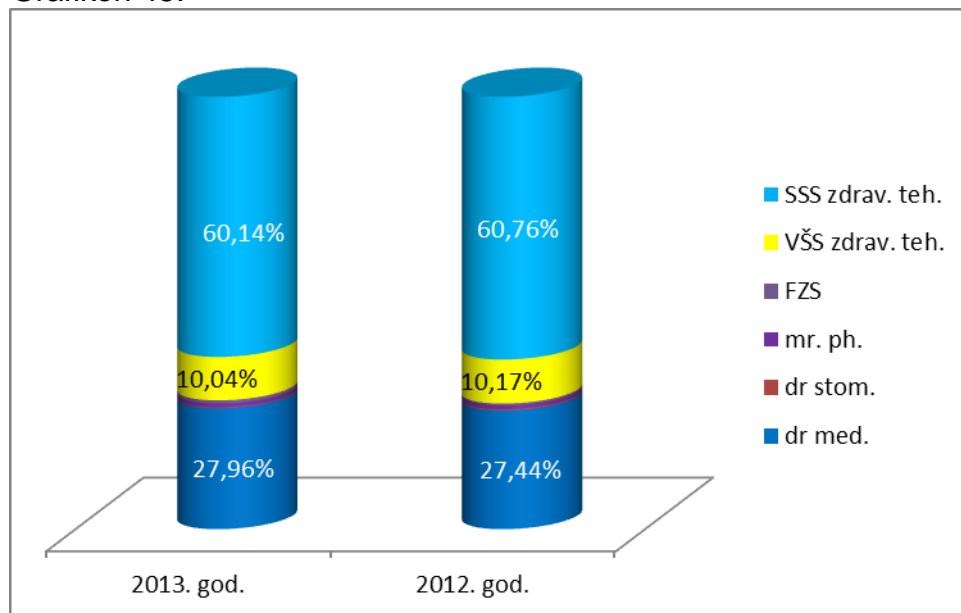

Zdravstveni radnici i zdravstveni saradnici u bolničkoj i specijalističko-konsultativnoj bolničkoj zdravstvenoj djelatnosti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini:

- doktora medicine 813, od čega 678 specijalista
- doktora stomatologije 7, od čega 7 specijalista
- magistara farmacije 26, od čega 17 specijalista
- fakultet zdravstvenih studija 21
- viših zdravstvenih tehničara 292
- srednjih zdravstvenih tehničara 1.749
- zdravstvenih saradnika 49

Struktura zaposlenih zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika u bolničkoj i specijalističko-konsultativnoj bolničkoj zdravstvenoj djelatnosti na području Kantona Sarajevo u 2012 i 2013.godini

Grafikon 45.

Zdravstveni radnici i zdravstveni saradnici u javnom zdravstvu na području Kantona Sarajevo u 2013.god.

Na području Kantona Sarajevo nalaze se dva zavoda koja pružaju zdravstvene usluge iz oblasti javnog zdravstva. To su: Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo i Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH.

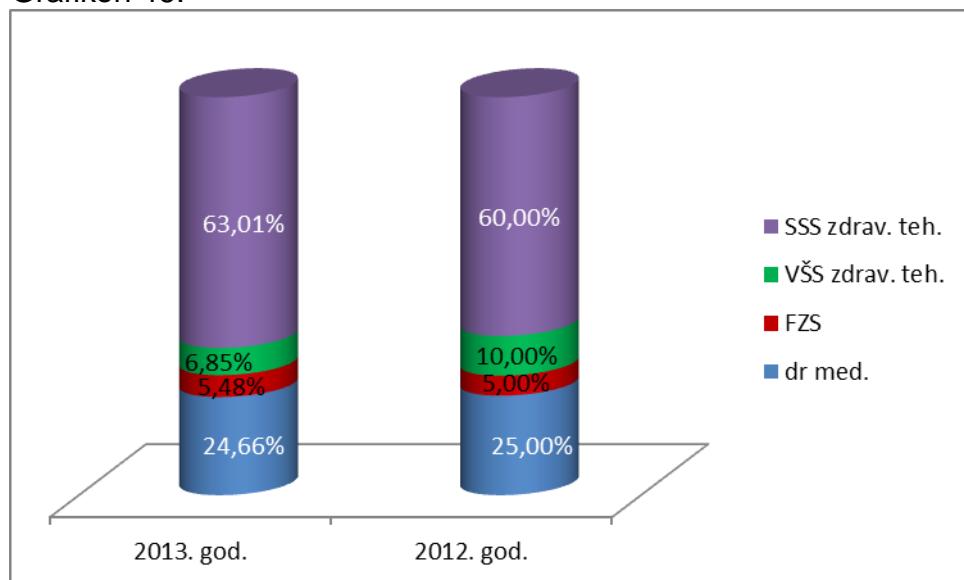
Zdravstvene usluge iz oblasti javnog zdravstva za potrebe stanovništva Kantona Sarajevo pruža Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo.

Zdravstveni radnici i zdravstveni saradnici zaposleni u Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevo u 2013.godini:

- doktori medicine 18, od čega 16 specijalista
- fakultet zdravstvenih studija 4
- viši zdravstveni tehničari 5
- srednji zdravstveni tehničari 46
- zdravstveni saradnik 1

Struktura zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika zaposlenih u Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevo u 2012. i 2013. godini

Grafikon 46.

5.2 DJELATNOST PRIMARNE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE (PZZ)

Primarna zdravstvena zaštita predstavlja prvi kontakt u sistemu zdravstvene zaštite, odnosno primarnu medicinsku zaštitu koja se pruža pacijentu od strane doktora medicine i članova njegovog tima.

Djalatnost primarne zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo organizovana je kroz rad JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo sa 9 organizacionih jedinica na području devet općina Kantona Sarajevo, zatim kroz rad JU "Apoteke Sarajevo", kroz rad 9 zavoda za zdravstvenu zaštitu: Zavod za hitnu medicinsku pomoć, Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva, Zavod za zaštitu zdravlja studenata, Zavod za medicinu rada, Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika FDS, Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika MUP-a, Zavod za zdravstvenu zaštitu radnika u saobraćaju, Zavod za sportsku medicinu i HE službe Zavoda za javno zdravstvo KS, dok se u privatnom sektoru pruža kroz rad određenih privatnih ambulanti (opće medicine, kućnog liječenja). JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo i zavodi za zdravstvenu zaštitu pružaju zdravstvene usluge primarnog nivoa, ali i dio usluga vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite.

U JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo razvija se porodična medicina u skladu sa strateškim opredjeljenjem razvoja primarne zdravstvene zaštite kroz Strategiju razvoja zdravstva na Kantonu Sarajevo 2006-2015.godine, Strateškog plana razvoja zdravstva u Federaciji BiH u periodu od 2008 do 2018. godine, Strategije za razvoj primarne zdravstvene zaštite u Federaciji BiH i kroz mnogobrojne projekte koji se implementiraju sa nivoa Federacije BiH (Osnovno zdravstvo, CARDS, FAMI, HSEP, itd.).

Ambulante u privatnom sektoru koje pružaju primarnu zdravstvenu zaštitu (PZZ) stanovništvu Kantona Sarajevo ne dostavljaju Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevo zakonom obavezne zdravstveno-statističke izveštaje, iako su u 2013. godini intenzivirane aktivnosti na zdravstveno-statističkom izvještavanju iz privatnog sektora ("Izvještaj o broju zaposlenih", "Izvještaj o radu", "Izvještaj o registrovanim oboljenjima i stanjima" i "Izvještaj o organizacionoj strukturi i kadrovima zaposlenim u zdravstvenim ustanovama").

5.2.1 ZDRAVSTVENI KADAR U PRIMARNOJ ZDRAVSTVENOJ DJELATNOSTI

Prema "Izvještaju o organizacionoj strukturi i kadrovima zaposlenim u zdravstvenim ustanovama"-Obrazac br. 3-00-60. u 2013. godini primarna zdravstvena djelatnost u javnom sektoru u Kantonu Sarajevo pružana je od strane 575 doktora medicine, od čega specijalista 425 ili 73,91%, 171 doktor stomatologije, od čega specijalista 58 ili 33,92%, 160 magistara farmacije, od čega specijalista 18 ili 11,25%, 1.546 zdravstvenih tehničara, od čega viših zdravstvenih tehničara 158 ili 10,22% i 22 zdravstvenih radnika sa FZS.

Odnos doktora medicine i doktora medicine specijalista je 1:2,83 što predstavlja neznatno niži raspon u odnosu na prethodnu godinu (1:3,18). Odnos doktora medicine, stomatologije i magistara farmacije prema zdravstvenim tehničarima iznosi 1:1,71 što je skoro identično rasponu u 2012. godini (1:1,73).

Zdravstveni kadar u primarnoj zdravstvenoj djelatnosti u Kantonu Sarajevo u 2013. godini

Tabela 47.

Zdravstene ustanove u PZZ	Doktori medicine		Doktori stomatologije		Magistri farmacije		Zdravstveni tehničari		FZS
	Svega	Od toga spec.	Svega	Od toga spec.	Svega	Od toga spec.	Svega	Od toga viših	
JU DZ Kantona Sarajevo	394	282	157	53	7	5	1.081	135	6
Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva	30	22	-	-	-	-	58	7	3
Zavod za medicinu rada	39	32	-	-	1	1	40	3	5
Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata	10	9	7	2	-	-	20	0	2
Zavod za sportsku medicinu	3	3	-	-	-	-	6	1	-
ZZZZ radnika MUP-a	14	11	4	3	-	-	17	-	-
ZZZZ radnika FDS	1	1	-	-	-	-	2	-	1
ZZZZ radnika u saobraćaju	17	13	2	-	-	-	33	4	-
Zavod za hitnu medicinsku pomoć	59	44	-	-	1	-	134	6	3
Apoteke Sarajevo	-	-	1	-	151	12	134	-	-
HE službe ZZJZ KS	8	8	-	-	-	-	21	2	2
U K U P N O	575	425	171	58	160	18	1.546	158	22

*Izvor podataka: Obrazac br. 3-00-60. "Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima zaposlenim u zdravstvenim ustanovama" stanje na dan 31.12.2013.

Mreža i zdravstveni radnici u PZZ u Kantonu Sarajevo, 2013. godina

Tabela 48.

IZABRANI INDIKATORI	2013.godina
BROJ PUNKTOVA U PZZ/100.000 STANOVNIKA	36,82
BROJ PUNKTOVA HITNE MEDICINSKE POMOĆI/100.000 STANOVNIKA	2,03
BROJ PUNKTOVA APOTEKA / 100.000 STANOVNIKA	9,26
BROJ DOKTORA MEDICINE (OPĆE MEDICINE I SPEC. MEDICINE) / 100.000 STANOVNIKA	129,89
BROJ DOKTORA STOMATOLOGIJE (OPĆE STOMATOLOGIJE I SPEC. STOMATOLOGIJE) / 100.000 STANOVNIKA	38,63
BROJ MAGISTRA FARMACIJE (MR. FARMACIJE I SPEC. FARMACIJE) / 100.000 STANOVNIKA	36,14
BROJ ZDRAVSTVENIH TEHNIČARA (VŠ i SSS)/100.000 STANOVNIKA	349,25

5.2.2 OBIM I KVALITET RADA

Obim i kvalitet rada u djelatnosti primarne zdravstvene zaštite (PZZ) procjenjuju se na osnovu indikatora preporučenih od strane Svjetske zdravstvene organizacije (WHO). Rezultati izabranih indikatora su:

- **Prosječan broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje u PZZ u 2013. godini iznosi 6.610 posjeta, što je za 3,17% veći broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (6.407).**

Prosječan broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje:

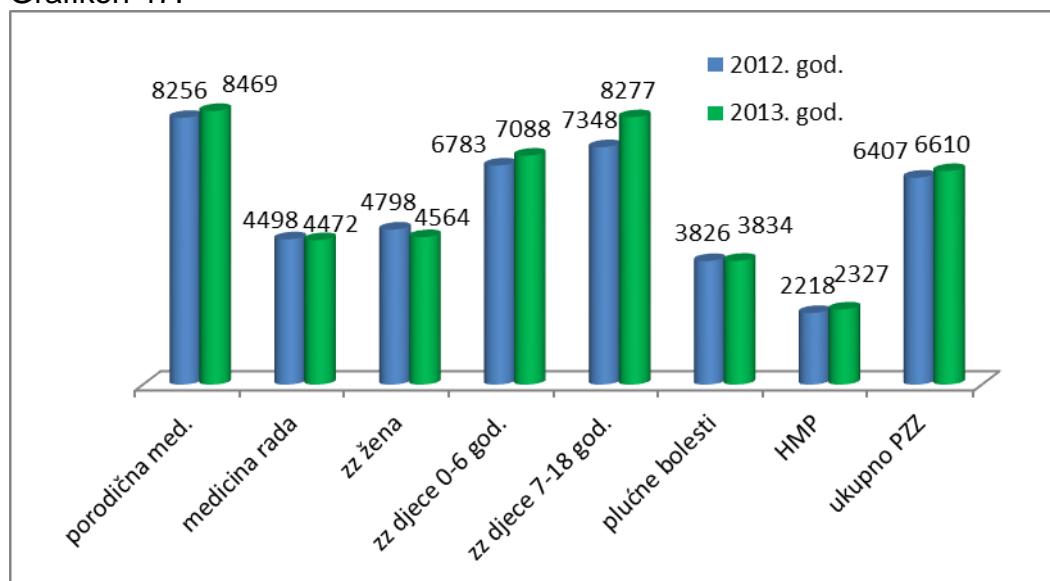
1. u službi porodične medicine iznosi 8.469 posjeta po jednom doktoru medicine, što je za 2,58% veći broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (8.256)
2. u medicini rada 4.472 posjeta, što je za 0,58% manji broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (4.498)
3. u službi za zdravstvenu zaštitu žena 4.564 posjeta, što je za 4,48% manji broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (4.798)

4. u službi za zdravstvenu zaštitu djece 0-6godina 7.088 posjeta, što je za 4,49% veći broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (6.783)
5. u službi za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine 7-18 godina 8.277 posjeta, što je za 12,64% veći broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (7.348)
6. u pneumoftiziološkoj službi 3.834 posjeta, što je za 0,21% manji broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (3.826)
7. u hitnoj medicinskoj pomoći 2.327 posjeta po jednom doktoru medicine, što je za 4,91% veći broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (2.218)

JU Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva KS i drugi zavodi koji pružaju zdravstvenu zaštitu ženama, uključujući i patronažne posjete pri porodičnoj medicine ostvarili su ukupno u 2013.godini 42.063 patronažnih posjeta, što je za 14,16% manji broj patronažnih posjeta u odnosu na prethodnu godinu (48.999 patronažnih posjeta).

Prosječan broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje u PZZ u 2012 i 2013.godini, pregled prema službama

Grafikon 47.

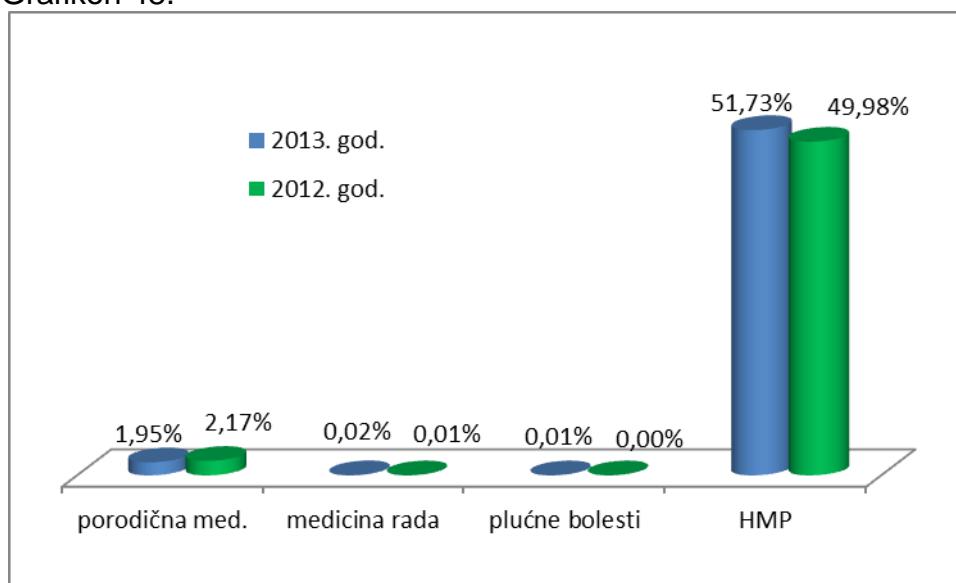
- **Procenat kućnih posjeta doktora medicine u odnosu na broj prvih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2013. godini iznosi 9,71% svih prvih posjeta, što je skoro identično procentu u 2012. godini (9,74%).**

Procenat kućnih posjeta doktora medicine u odnosu na broj prvih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine:

1. u porodičnoj medicini u 2013.godini iznosi 1,95% svih prvih posjeta u porodičnoj medicini, što je nešto niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (2,17%)
2. u medicini rada 0,02%, što je skoro identičan procenat u odnosu na prethodnu godinu (0,01%)
3. u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina i u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina i u 2013. godini nisu registrovane kućne posjete doktora medicine
4. u pneumoftiziološkoj službi 0,006% kućnih posjeta doktora medicine u odnosu na prve posjete u ordinaciji kod doktora medicine, doj u 2012. godini nije registrovana niti jedna kućna posjeta doktora medicine
5. u hitnoj medicinskoj pomoći iznosi 51,73%, što je nešto veći procenat u odnosu na prethodnu godinu (49,98%).

Procenat kućnih posjeta doktora medicine u odnosu na broj prvih posjeta u PZZ u 2012. i 2013.godini, pregled prema službama

Grafikon 48.

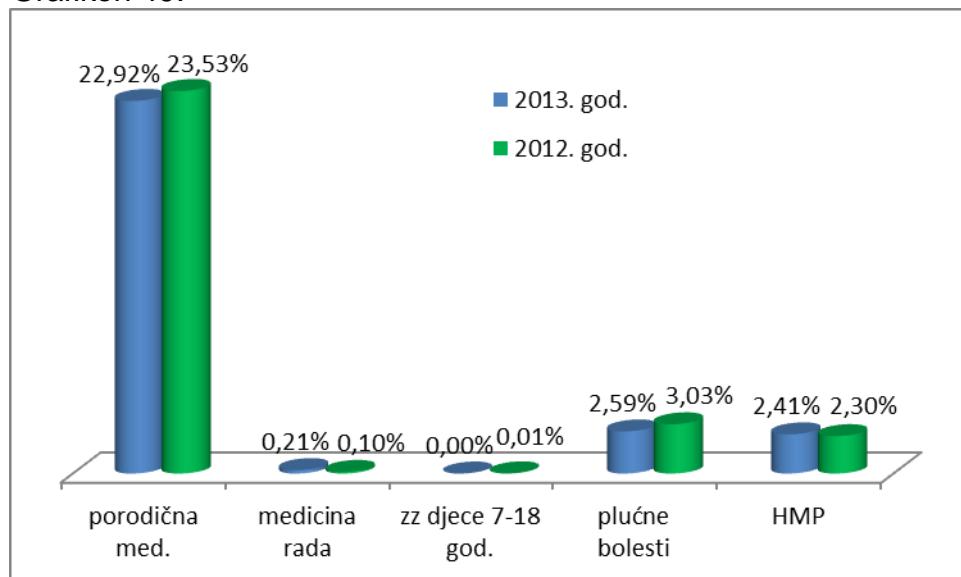
- **Procenat kućnih posjeta zdravstvenih tehničara u odnosu na broj prvih posjeta u ordniciji kod doktora medicine u PZZ u 2013. godini iznosi 16,32% svih prvih posjeta, što je znatno niži procenat u odnosu na 2012. godinu (19,04%).**

Procenat kućnih posjeta zdravstvenih tehničara u odnosu na broj prvih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine:

1. u porodičnoj medicini u 2013. godini iznosi 22,92% svih prvih posjeta u općoj medicini, što je neznatno niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (23,53%)
2. u medicini rada 0,21%, što predstavlja skoro identičan procenat u odnosu na prethodnu godinu (0,10%)
3. u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina nije registrovana niti jedna kućna posjeta zdravstvenih tehničara u 2013. godini kao niti u prethodnoj godini
4. u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina nije registrovana niti jedna kućna posjeta zdravstvenih tehničara
5. u pneumoftiziološkoj službi 2,59%, što je neznatno niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (3,03%)
6. u hitnoj medicinskoj pomoći 2,41%, što je skoro identično procentu u odnosu na prethodnu godinu (2,30%).

**Procenat kućnih posjeta zdravstvenih tehničara
u odnosu na broj prvih posjeta u PZZ u 2012. i 2013. godini,
pregled prema službama**

Grafikon 49.

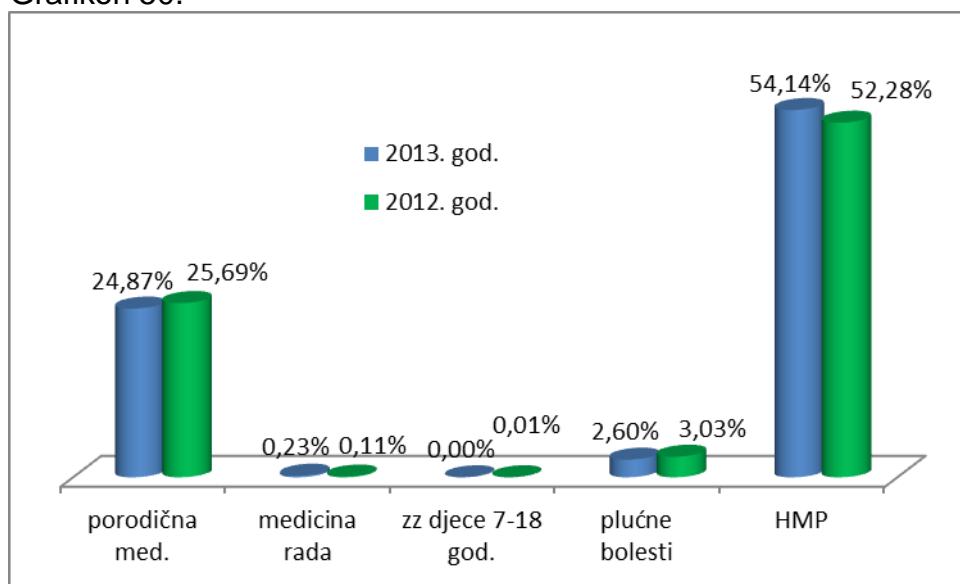
- **Procenat kućnih posjeta doktora medicine i zdravstvenih tehničara u odnosu na broj prvih posjeta kod doktora medicine u ordinaciji u PZZ u 2013.godini iznosi 26,03% prvih posjeta, što je nešto niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (28,77%).**

Procenat kućnih posjeta doktora medicine i zdravstvenih tehničara u odnosu na broj prvih posjeta kod doktora medicine u ordinaciji:

1. u porodičnoj medicini u 2013. godini iznosi 24,87% svih prvih posjeta u porodičnoj medicini, što je nešto niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (25,69%)
2. u medicini rada 0,23%, što je skoro identičan procenat procenat u odnosu na prethodnu godinu (0,11%)
3. u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina nisu registrovane kućne posjete niti doktora medicine niti zdravstvenih tehničara u 2013.godini kao niti u prethodnoj godini
4. u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina nisu registrovane kućne posjete niti doktora medicine niti zdravstvenih tehničara
5. u pneumoftiziološkoj službi 2,60%, što je neznatno niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (3,03%)
6. u hitnoj medicinskoj pomoći 54,14%, što je nešto veći procenat u odnosu na prethodnu godinu (52,28%).

Procenat kućnih posjeta doktora medicine i zdravstvenih tehničara prema broju prvih posjeta u PZZ u 2012. i 2013.godini, pregled prema službama

Grafikon 50.

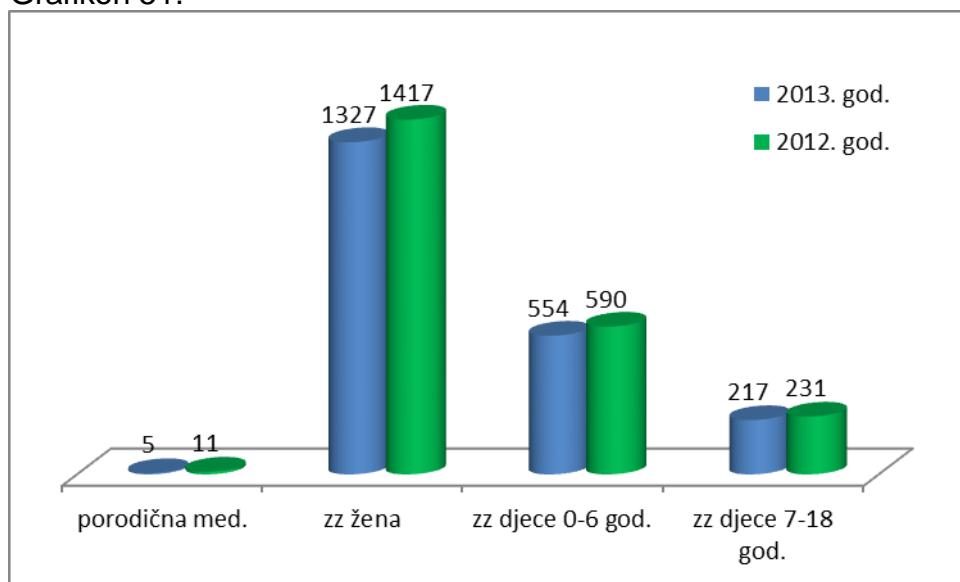
- Broj posjeta u savjetovalištu na jednog doktora medicine prosječno godišnje u PZZ u 2013.godini iznosi 134 posjeta, što je za 8,22% manji broj posjeta savjetovalištu u odnosu na prethodnu godinu (146).

Broj posjeta u savjetovalištu na jednog doktora medicine prosječno godišnje u 2013.godini bio je:

1. u porodičnoj medicini 5 posjeta u savjetovalištu po jednom doktoru medicine, što je za 45,45% manji broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (11 posjeta savjetovalištu po jednom doktoru u porodičnoj medicini)
2. u medicini rada nije registrovana niti jedna posjeta savjetovalištu u 2013. godini
3. u zdravstvenoj zaštiti žena 1.327 posjeta savjetovalištu po jednom doktoru medicine što je za 6,35% manji broj posjeta savjetovalištu u odnosu na prethodnu godinu u (1.417)
4. u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina 554, što je za 6,10% manji broj posjeta u savjetovalištu po jednom doktoru medicine u odnosu na prethodnu godinu (590)
5. u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina 217 posjeta u savjetovalištu, što je za 6,06% manji broj posjeta u savjetovalištu po jednom doktoru medicine u odnosu na prethodnu godinu (231).

Broj posjeta savjetovalištu na jednog doktora medicine prosječno godišnje u PZZ u 2012. i 2013.godini, pregled prema službama

Grafikon 51.

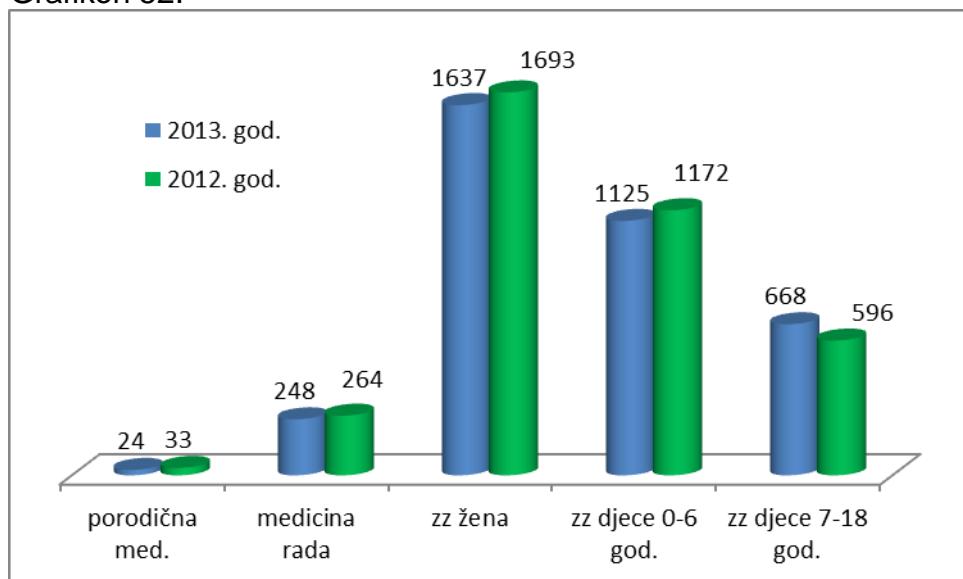
- Broj sistematskih i periodičnih pregleda na jednog doktora prosječno godišnje u PZZ u 2013. godini iznosi 275 pregleda, što je za 4,84% manje sistematskih i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine godišnje u odnosu na 2012.godinu (289).

Broj sistematskih i periodičnih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje iznosi:

1. u porodičnoj medicini 24, što je za 27,27% manje sistematskih i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine u odnosu na prethodnu godinu (33)
2. u medicini rada 248, što za 6,06% manje sistematskih i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine u odnosu na prethodnu godinu (264)
3. u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina 1.125 što je za 4,01% manje sistematskih i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine u odnosu na prethodnu godinu (1.172)
4. u zdravstvenoj zaštiti djece 7-18 godina 668 sistematskih i periodičnih pregleda, što je za 12,08% više sistematskih i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine u odnosu na prethodnu godinu (596)
5. zdravstvenoj zaštiti žena broj ciljanih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje iznosi 1.637, što je za 3,31% manje ciljanih pregleda po jednom doktoru medicine u odnosu na prethodnu godinu (1.693 ciljanih pregleda).

Broj sistematskih i periodičnih pregleda na jednog doktora medicine prosječno godišnje u PZZ u 2012 i 2013.godini, pregled prema službama

Grafikon 52.

- **Odnos prvih i ponovnih posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2013.godini iznosi 1:3,3 što predstavlja zadovoljavajući odnos i identičan je odnosu u prethodnoj godini (1:3,4).**

Odnos prvih i ponovnih posjeta u pojedinim službama zdravstvene zaštite u PZZ je slijedeći:

- u porodičnoj/obiteljskoj medicini 1: 5,2
- u medicini rada 1: 5,6
- u zdravstvenoj zaštiti žena 1:0,8
- u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina 1: 1,1
- u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina 1: 0,8
- u pneumoftiziološkoj službi 1: 0,7.

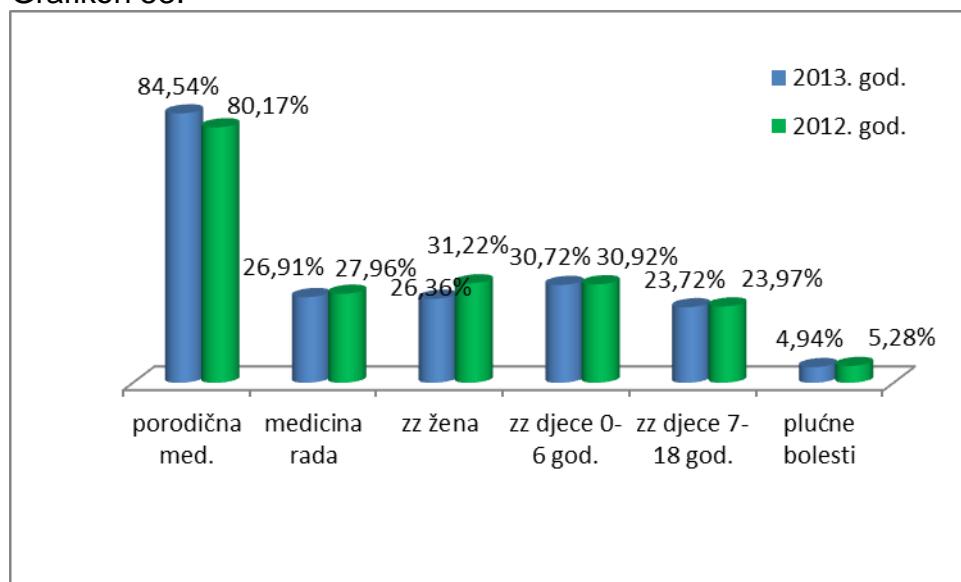
- **Procenat upućenih pacijenata u laboratoriju u odnosu na prve posjete u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ u 2013. godini iznosi 51,81% svih prvih posjeta, što je skoro identično procentu u 2012. godini (52,06%).**

Procenat upućenih pacijenata u laboratoriju u odnosu na prve posjete u ordinaciji kod doktora medicine:

1. u porodičnoj medicini je 84,54% što je nešto veći procenat u odnosu na prethodnu godinu (80,17%)
2. u zdravstvenoj zaštiti žena je 26,36%, što je znatno niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (31,22%)
3. u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina je 30,72%, što je skoro identičan procenat u odnosu na prethodnu godinu (30,92%)
4. u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina je 23,72%, što je skoro identično procentu u prethodnoj godini (23,97%)
5. u medicini rada je 26,91% što je neznatno niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (27,93%)
6. u pneumoftiziološkoj službi 4,94% što je skoro identično procentu u prethodnoj godini (5,28%).

Procenat upućenih pacijenata u laboratoriju u odnosu na prve posjete u PZZ u 2012. i 2013.godini, pregled prema službama

Grafikon 53.

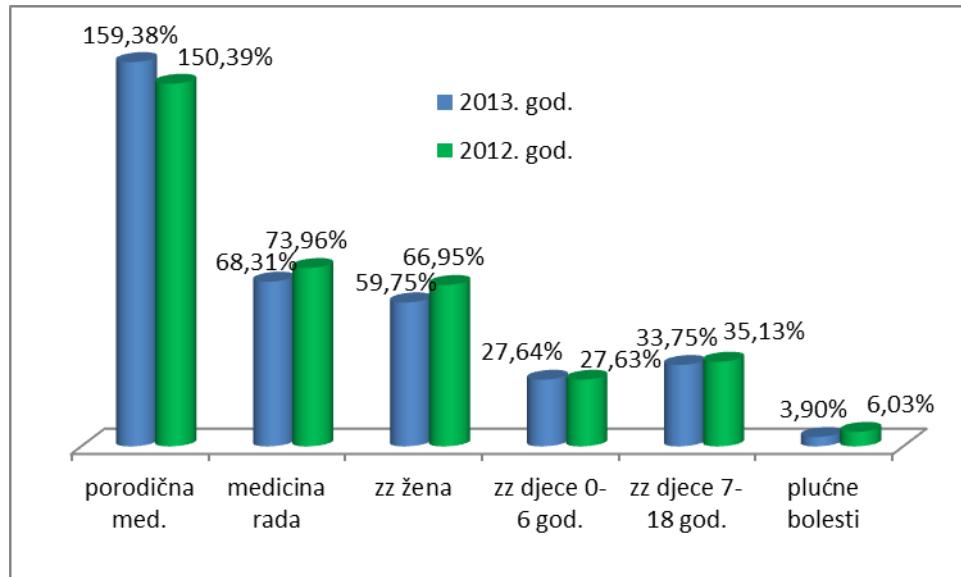
- Procenat upućenih pacijenata specijalisti u odnosu na prve posjete u ordinaciji kod doktora medicine u PZZ iznosi u 2013. godini 91,05% svih prvih posjeta, što je skoro identično procentu u 2012. godini (91,84%).

Procenat upućenih pacijenata specijalisti u odnosu na prve posjete kod doktora medicine u ordinaciji:

1. u porodičnoj medicini je 159,38%, što je znatno veći procenat u odnosu na prethodnu godinu (150,39%)
2. u zdravstvenoj zaštiti žena je 59,75%, što je znatno niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (66,95%)
3. u zdravstvenoj zaštiti djece 0-6 godina je 27,64%, što je skoro identično procentu u prethodnoj godini (27,63%)
4. u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7-18 godina je 33,75%, što je nešto manji procenat u odnosu na prethodnu godinu (35,13%)
5. u medicini rada je 68,31% što je znatno niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (73,96%)
6. u pneumoftiziološkoj službi je 3,90% što je izrazito niži procenat u odnosu na prethodnu godinu (6,03%).

Procenat upućenih pacijenata specijalisti u odnosu na prve posjete u PZZ u 2012. i 2013.godina, pregled prema službama

Grafikon 54.

5.2.3 PORODIČNA MEDICINA

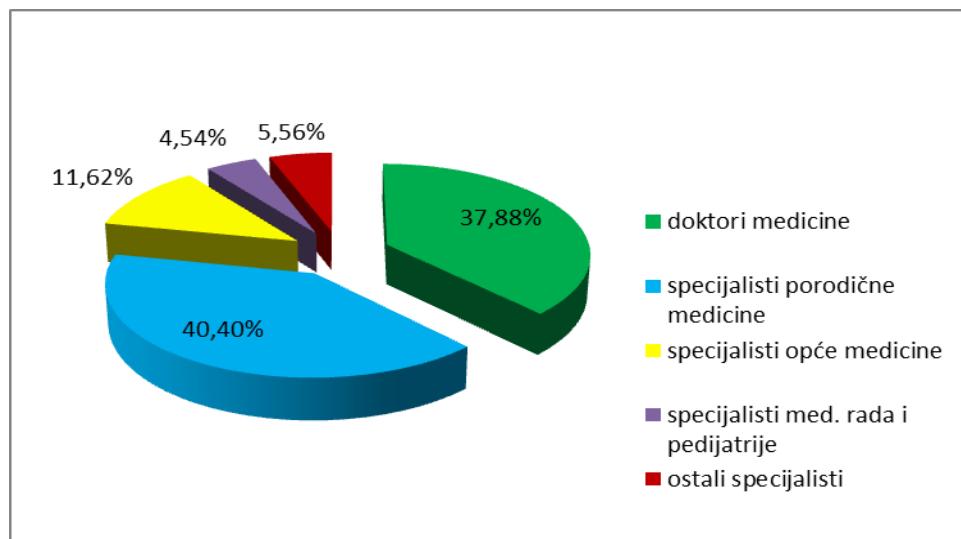
Reorganizacija mreže i sadržaja rada primarne zdravstvene zaštite putem porodične medicine predstavlja metod izbora za reformu ukupne zdravstvene zaštite, koju preporučuju svi važniji dokumenti Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), a što je definisano i u sistemu aktuelnog zakonodavstva Federacije BiH (Zakon o zdravstvenoj zaštiti, "Službene novine Federacije BiH" br.46/10; Član 33; 34; 84; 86 i 87). Prema Strategiji razvoja zdravstva Kantona Sarajevo, u nadležnosti porodične medicine, pored zdravstvene zaštite odraslog stanovništva starosti 19 i više godina je i liječenje školske djece i omladine starosti 14-18 godina, dok radno-aktivno stanovništvo još uvijek u velikom procentu ostvaruje zdravstvenu zaštitu iz oblasti porodične medicine u Zavodu za medicinu rada i zavodima za zdravstvenu zaštitu radnika iako je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti medicina rada definisana kao specifična zdravstvena zaštita radnika.

Prema Izvještaju o radu primarne zdravstvene zaštite Obr. br. 02.0B/1 u procesu rada u službi porodične medicine u 2013. godini zdravstvenu zaštitu je pružalo ukupno 198 radnih timova na 76 punkta. Ovakva mreža zdravstvene zaštite u porodičnoj medicini je zadovoljavajuća, jer jedan punkt pokriva u prosjeku 4.904 stanovnika starosti 15 i više godina. Na jedan radni tim u djelatnosti porodične medicine u prosjeku dolazi 1.882 stanovnika starosti 15 i više godina.

Od ukupno 198 doktora medicine koji su pružali zdravstvenu zaštitu stanovništvu Kantona Sarajevo u porodičnoj medicini u 2013. godini 75 ili 37,88% su doktori medicine, od kojih 38 ili 50,66% ima dodatnu edukaciju PAT, zatim 23 ili 11,62% su doktori medicine specijalisti opće medicine, 9 ili 4,54% su doktori medicine specijalisti medicine rada i pedijatrije i 91 ili 45,96% ostali specijalisti, od kojih su 80 ili 87,91% specijalisti porodične medicine.

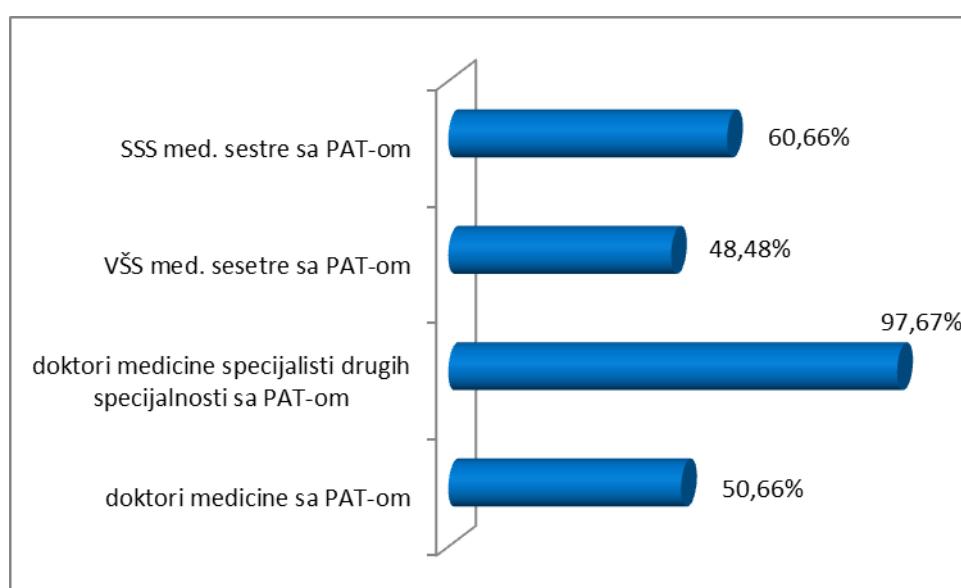
Struktura doktora medicine koji su radili u službi porodične medicine u Kantonu Sarajevo u 2013. godini

Grafikon 55.

Struktura zdravstvenih radnika koji su radili u službi porodične medicine u Kantonu Sarajevo u 2013. godini u odnosu na dodatnu edukaciju PAT

Grafikon 56.

5.2.4 CBR-CENTRI ZA FIZIKALNU MEDICINU I REHABILITACIJU

U JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo funkcionišu Centri za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju, kao koncept zdravstvene zaštite u zajednici.

U 2013. godini na području Kantona Sarajevo na sedam (7) punktova Organizacionih jedinica JU Dom zdravlja KS pružane su usluge iz djelatnosti fizikalne medicine i rehabilitacije. To su:

- DZ Stari grad 1 punkt
- DZ Centar 1 punkt
- DZ Novo Sarajevo 1 punkt
- DZ Novi grad 2 punkta
- DZ Ilidža 1 punkt
- DZ Vogošća 1 punkt.

Zdravstvenu zaštitu u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u toku 2013. godine pružalo je 13 doktora medicine-specijalista fizikalne medicine i rehabilitacije, 27 VŠS zdravstvenih tehničara i 117 SSS zdravstvenih tehničara. Struktura radnih timova u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju ni u 2013. godini nije zadovoljavajuća u odnosu na preporučenu strukturu radnog tima definisanog u Odluci o utvrđivanju većeg obima zdravstvenih prava, kao i osnovama, kriterijima i mjerilima za ugovaranje po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja sa zdravstvenim ustanovama sa područja Kantona Sarajevo ("Službene novine KS" br. 37/09) u segmentu koji se odnosi na zdravstvene tehničare VŠS koji su nedostatni u ukupnom broju u odnosu na broj doktora medicine specijalista fizikalne medicine i rehabilitacije, dok su zdravstveni tehničari SSS zastupljeni u znatno većem broju u odnosu na broj doktora medicine specijalista fizikalne medicine i rehabilitacije. Zdravstveni saradnici su također, nedostatni (socijalni radnici i defektolozi) u ovom dijelu zdravstvene djelatnosti.

U toku 2013. godine ukupan broj posjeta kod doktora medicine specijaliste u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju je iznosio 57.655 ili prosječno 4.435 posjeta po jednom doktoru medicine specijalisti godišnje, odnosno 16,74 posjete dnevno. Odnos prvih i ponovnih posjeta kod doktora medicine specijaliste je bio 1:1,60. Ukupan broj posjeta kod zdravstvenih tehničara (VŠS i SSS) u 2013. godini iznosi je 345.491 posjetu ili prosječno godišnje po jednom zdravstvenom tehničaru 2.399 posjeta ili 9,05 posjeta dnevno. Prosječan broj posjeta kod doktora medicine specijaliste je nešto veći u odnosu na prethodnu godinu obzirom da je manji broj doktora medicine specijalista pružao zdravstvene usluge u Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u JU Dom zdravlja KS tokom 2013. godine.

U Centrima za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u 2013. godini u JU Dom zdravlja KS od ukupnog broja primljenih osoba na ambulantni tretman, za svoj posao ospozobljeno je 15.887 osoba ili 67,62%, a 824 osobe ili 3,51% ospozobljene su samo za vršenje svakodnevnih neophodnih aktivnosti, dok je liječenje bez uspjeha bilo kod 604 osobe ili 2,57%, a liječenje je napustilo 513 osoba ili 2,18%.

Izabrani indikatori za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u CBR-ovima JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo u 2013. godini

Tabela 49.

Broj punktova	7
Broj stanovnika na jedan punkt	63.238
Broj doktora medicine specijalista	13
Broj stanovnika po jednom doktoru medicine	34.051
Broj VŠS zdravstvenih tehničara	27
Broj SSS zdravstvenih tehničara	117
Broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje	4.435
Broj posjeta po jednom doktoru medicine dnevno	16,74
Broj posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru godišnje	2.399
Broj posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru godišnje	9,05

5.2.5 CENTRI ZA MENTALNO ZDRAVLJE

Pri JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo funkcionišu i centri za mentalno zdravljie u zajednici i to na području 6 punktova u Organizacionim jedinicama JU Dom zdravlja KS: Stari grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi grad, Ilidža i Vogošća. Zdravstvenu zaštitu u ovim centrima pružalo je 8 timova sa 8 doktora medicine specijalista neuropsihijatrije, sa 2 VŠS zdravstvena tehničara, sa 17 SSS zdravstvenih tehničara i 18 zdravstvenih saradnika sa VSS. Kao i uprethodnom periodu struktura radnih timova u Centrima za mentalno zdravljie nije zadovoljavajuća, prema Odluci o utvrđivanju većeg obima zdravstvenih prava, kao i osnovama, kriterijima i mjerilima za ugovaranje po osnovu obveznog zdravstvenog osiguranja sa zdravstvenim ustanovama sa područja Kantona Sarajevo ("Službene novine KS" br. 37/09) u segmentu koji se odnosi na zdravstvene tehničare koji su zastupljeni u znatno manjem broju i zdravstvene saradnike, odnosno socijalne radnike i psihologe koji su zastupljeni u većem broju.

U toku 2013. godine ukupan broj posjeta kod doktora medicine u Centrima za mentalno zdravljie iznosio je 26.474 što je za 1,96% manji broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (26.764 posjete), a prosječan broj posjeta godišnje po jednom doktoru medicine iznosi 3.309 posjeta ili 12,49 posjeta dnevno po jednom doktoru medicine, dok je odnos prvih i ponovnih posjeta kod doktora medicine je 1: 2,19. Ukupan broj posjeta kod zdravstvenih tehničara u 2013. godini iznosio je 42.321 što je za 16,35% manji broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (50.593) ili prosječno godišnje 2.227 posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru, odnosno 8,41 posjeta dnevno.

**Izabrani indikatori za zdravstvenu zaštitu mentalnog zdravlja u CBR-ovima
JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo u 2013. godini**

Tabela 50.

Broj punktova	6
Broj stanovnika na jedan punkt	73.778
Broj stanovnika po jednom doktoru medicine	55.334
Broj doktora medicine specijalista	8
Broj VŠS zdravstvenih tehničara	2
Broj SSS zdravstvenih tehničara	17
Broj zdravstvenih saradnika sa VSS	18
Broj posjeta po jednom doktoru medicine godišnje	3.309
Broj posjeta po jednom doktoru medicine dnevno	12,49
Broj posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru godišnje	2.227
Broj posjeta po jednom zdravstvenom tehničaru dnevno	8,41

5.2.6 DJELATNOST APOTEKA

Apotekarska djelatnost u Kantonu Sarajevo obavljala se kroz rad Javne ustanove "Apoteke Sarajevo" i kroz djelatnost apoteka u privatnom sektoru (privatne apoteke i privatne zdravstvene ustanove-apoteke).

U 2013. godini JU "Apoteke Sarajevo" raspolagala je sa 41 apotekom na području 9 općina Kantona Sarajevo, od kojih su 22 samostalne apoteke, 18 su ogrank apoteka i 1 je depo apoteke u općini Trnovo. Prema podacima Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo broj registrovanih apoteka u privatnom sektoru, odnosno privatnih zdravstvenih ustanova apoteka u 2013. godini je bio 118 apoteka, što je za 3 ili za 2,47% apoteka manje u odnosu na prethodnu godinu (121).

U javnom sektoru apotekarska djelatnost pružana je u 2013. godini od strane 135 magistara farmacije, od čega su 6 ili 4,44% specijalisti i 125 farmaceutskih tehničara SSS.

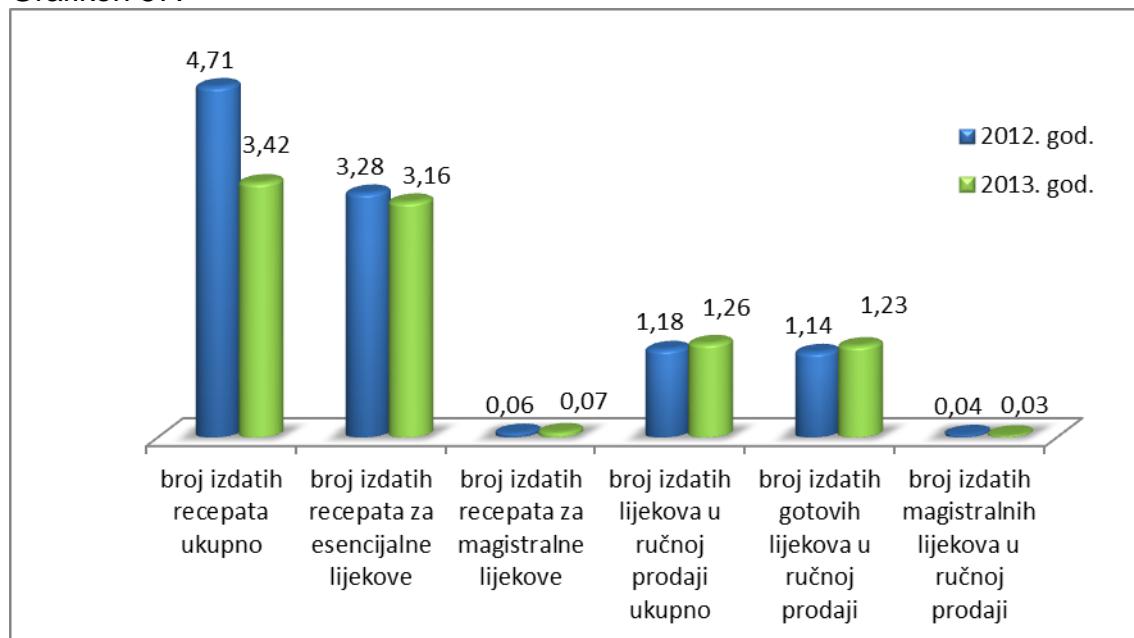
U 2013. godini u javnom sektoru izdato je ukupno 1.513.105 recepata/lijekova ili 36.905 recepata/lijekova po jednoj apoteci, što je za 27,23% manje u odnosu na prethodnu godinu (2.079.251 ukupno izdati recept/lijek). Broj ukupno izdatisih recepata po jednom stanovniku u javnom sektoru u 2013. godini je iznosio 3,42 recepta i niži je u odnosu na prethodnu godinu kada je ovaj odnos iznosio 4,71 recept po jednom stanovniku.

Od ukupnog broja izdatih recepata za esencijalne lijekove u javnom sektoru izdato je 1.399.863 recepta ili 3,16 recepata po jednom stanovniku, a za ostale gotove lijekove izdato je 82.201 recept ili 0,19 recepata po jednom stanovniku. Broj izdatih recepata za magistralne lijekove u javnom sektoru iznosio je 31.041 ili 0,07 recepata po jednom stanovniku, dok nije dostupan broj registrovanih recepata izdatih za lijekove koji sadrže opojnu drogu.

U ručnoj prodaji u JU "Apoteke Sarajevo" u 2013.godini registrovano je ukupno 558.570 prodatih lijekova ili 1,26 lijekova po jednom stanovniku što je za 7,13% više izdatih lijekova u ručnoj prodaji u odnosu na prethodnu godinu (521.410 prodatih lijekova), od čega su gotovi lijekovi 543.220 ili 1,23 gotovih lijekova po jednom stanovniku što je za 7,69% više gotovih lijekova izdatih u ručnoj prodaji, dok je ručna prodaja magistralnih lijekova činila 15.350 ili 0,03 magistralnih lijekova po jednom stanovniku što je za 9,55% manje magistralnih lijekova izdatih u ručnoj prodaji.

Broj izdatih recepata/lijekova po jednom stanovniku u javnom sektoru u Kantonu Sarajevo, 2012-2013.godina

Grafikon 57.

**Broj apoteka u javnom sektoru na 100.000 stanovnika Kantona Sarajevo
u 2013. godini, pregled prema općinama**

Tabela 51.

Općina	Broj apoteka u javnom sektoru	Broj apoteka/100.000 stanovnika u javnom sektoru
Centar	9	13,06
Hadžići	1	4,39
Iličići	2	3,27
Ilijaš	2	10,21
Novi Grad	8	6,37
Novo Sarajevo	10	13,55
Stari Grad	6	14,28
Trnovo	1	...
Vogošća	2	7,73
Kanton Sarajevo	41	9,26

5.3 SPECIJALISTIČKO-KONSULTATIVNA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Specijalističko-konsultativna djelatnost na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite predstavlja dio zdravstvene djelatnosti koja kroz pružanje vanbolničkih usluga osigurava podršku primarnoj i bolničkoj zdravstvenoj djelatnosti, s ciljem povećanja stepena rješavanja zdravstvenih problema pacijenata i racionalnijeg korištenja resursa u zdravstvu.

U Kantonu Sarajevo djelatnost specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite je organizovana kao bolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom sektoru i kao vanbolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom i privatnom sektoru.

Djelatnost bolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava Klinički centar Univerziteta u Sarajevu i Opća bolnica "Prim. dr Abdulah Nakaš".

Djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo i zavodi za zdravstvenu zaštitu određenih populacionih skupina, dok se djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u privatnom sektoru pruža kroz rad 79 specijalističkih ordinacija i 39 zdravstvenih ustanova tipa poliklinike, centra, zavoda i lječilišta, 4 stomatološke poliklinike i 1 centra za ortodonciju.

Vanbolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu u javnom sektoru u 2013. godini pružalo je 94 doktora medicine specijalista i 11 doktora medicine specijalista angažovano iz drugih zdravstvenih ustanova, zatim 36 VŠS zdravstvenih tehničara i 108 zdravstvenih tehničara SSS. Na jednog doktora medicine-specijalistu u vanbolničkoj zdravstvenoj zaštiti dolazi u prosjeku 4.709 stanovnika Kantona Sarajevo.

U vanbolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru registrirano je ukupno u 2013. godini 420.565 posjeta što je za 16,72% veći broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (360.309 posjeta), a broj posjeta po jednom doktoru medicine prosječno godišnje iznosio 4.474 posjete, odnosno 16,88 posjeta po jednom doktoru medicine dnevno. Broj posjeta po osobi/pacijentu prosječno godišnje je iznosio 0,95 posjete, dok je odnos između prvih i ponovnih posjeta bio 1:1,25.

Izabrani indikatori za vanbolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu u Kantonu Sarajevo u 2013. godini

Tabela 52.

Broj doktora medicine specijalista	94
Broj VŠS zdravstvenih tehničara	36
Broj SSS zdravstvenih tehničara	108
Broj posjeta ukupno kod doktora med. spec.	420.565
Broj posjeta po jednom doktoru medicine spec. godišnje	4.474
Broj posjeta po jednom doktoru medicine spec. dnevno	16,88
Broj posjeta po osobi godišnje	0,95
Odnos prvih i ponovnih posjeta	1:1,25
Broj stanovnika po jednom doktoru medicine spec.	4.709

Bolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u Kantonu Sarajevo pružana je u Općoj bolnici "Prim. dr Abdulah Nakaš" i u Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevu (KCUS).

U toku 2013. godine u bolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u Kantonu Sarajevo registrirano je ukupno 1.196.512 što je za 12,02% veći broj posjeta u odnosu na prethodnu godinu (1.068.049 posjeta), od čega su prve posjete 304.716 što je za 11,03% veći broj prvih posjeta u odnosu na prethodnu godinu (274.437). Odnos između prvih i ponovnih posjeta u ukupnoj bolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u KS je iznosio 1:2,92 posjete.

U KCUS je registrovano ukupno 1.015.801 posjeta što je za 10,82% više posjeta u odnosu na prethodnu godinu (916.612), od čega su 246.048 prve posjete što je za 9,13% više posjeta u odnosu na prethodnu godinu (225.456), a odnos prvih i ponovnih posjeta u KCUS iznosio 1:3,12 posjeta.

U Općoj bolnici „Prim. dr Abdulah Nakaš“ je registrovano ukupno 180.711 posjeta što je za 19,33% više posjeta u odnosu na prethodnu godinu (151.437), od čega su 58.668 prve posjete što je za 19,77% više prvih posjeta u odnosu na prethodnu godinu (48.981), a odnos prvih i ponovnih posjeta u ovoj bolnici iznosio 1:2,08 posjeta.

Izabrani indikatori za bolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu u Kantonu Sarajevo u 2013. godini

Tabela 53.

Broj posjeta ukupno kod doktora med. spec.	1.196.512
Broj prvih posjeta	304.716
Odnos prvih i ponovnih posjeta	1:2,92

5.4 BOLNIČKA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

5.4.1 Prikaz prema općim odabranim indikatorima

Bolničku zaštitu u javnom sektoru u 2013. godine pružale su slijedeće zdravstvene ustanove: **Klinički centar Univerziteta u Sarajevu**, **Opća bolnica «Prim Dr Abdulah Nakaš» Sarajevo**, **Psihijatrijska bolnica KS** i **Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije KS**.

Zdravstvene ustanove koje su pružale bolničku zdravstvenu zaštitu ukupno su raspolagale sa slijedećim posteljnim kapacitetima:

- KCUS sa **1.913,90** postelja u dnevnom tretmanu pacijenata (Dnevna bolnica pri Psihijatrijskoj klinici KCUS) i **52** funkcionalne postelje za hemodijalizu
- Opća bolnica «Prim Dr Abdulah Nakaš» sa **310** postelja
- Psihijatrijska bolnica KS sa **70** postelja
- Zavod za alkoholizma i druge toksikomanije KS **10** postelja i **30** postelja u dnevnom tretmanu pacijenata

U 2013. godini ukupan broj posteljnih kapaciteta bolničke zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo iznosio je **2.303** postelje, **120** postelja u dnevnom tretmanu pacijenta i **52** funkcionalne postelje za hemodijalizu.

Prikaz ukupnih posteljnih kapaciteta po zdravstvenim ustanovama na području KS za 2013. godinu¹

Tabela 54.

Naziv ustanove	Broj postelja
Klinički centar Univerziteta u Sarajevu	1913+(90)²+(52)³
Opća bolnica «Prim dr Abdulah Nakaš» Sarajevo	310
Psihijatrijska bolnica Sarajevo	70
Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije Kantona Sarajevo	10 +(30)²
UKUPNO	2303 + (120)² + 52³

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

²90 i 30 su posteljni kapaciteti dnevnih bolnica (Klinika za psihijatriju KCUS 90 i Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije KS 30 postelja)

³Klinika za hemodijalizu KCUS raspolagala je sa 52 funkcionalne postelje na 2 punkta (punkt KCUS 39 postelja i punkt IIidža 13 postelja)

Broj postelja na **100.000** stanovnika u 2013. godini za Kanton Sarajevo iznosio je **520,25** i bilježimo neznatan pad u odnosu na prethodnu godinu.

Prema dostupnim indikatorima baze podataka „Zdravlje za sve“ Svjetske zdravstvene organizacije broj postelja na 100 000 stanovnika u zemljama Europske Unije iznosio je **542,05** (posljednji ažurirani podatak/indikator za 2011. godinu), a prema istoj bazi podataka za Bosnu i Hercegovinu (posljednji ažurirani podatak /indikator za 2010. godinu) broj bolničkih postelja na 100.000 stanovnika iznosio je **345,11**.

Komparativni prikaz ovog odbaranog indikatora ukazuje da se bolnički posteljni kapaciteti na području Kantona Sarajevo ne razlikuju s značajno u odnosu na zbirni indikator za zemlje Europske Unije.

**Komparativni prikaz broja postelja /100.000 stanovnika
Kanton Sarajevo, Bosna i Hercegovina, odabrane zemlje koje su bile u sastavu bivše Jugoslavije, zemlje EU (ukupno) i zemlje Evropskog Regiona (ukupno)**

Tabela 55.

	Broj postelja/100 000 stanovnika
Kanton Sarajevo	520,25¹
Bosna i Hercegovina	345,11²
Hrvatska	578,88²
Srbija	551,01³
Slovenija	457,09²
Bivša jugoslovenska Republika	449,60²
Makedonija	
Crna Gora	397,39²
Zemlje EU (ukupno)	542,05²
Zemlja Evropskog Regiona (ukupno)	665,41²

¹ Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS za 2013. godinu

² Izvor: WHO, Health for all database, za 2011. godinu, osim za BiH posljednji ažurirani podatak za 2010. god

³ izvor: Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ za 2012.godinu

U 2013. godini učešće hirurških postelja u ukupnim posteljnim kapacitetima na području Kantona Sarajevo iznosilo je **(37,6%)**.

Učešće hirurških postelja u posteljnim kapacitetima KCUS je iznosilo **(37,4%)**, a u Općoj bolnici »Prim Dr Abdulah Nakaš« iznosilo je **(47,7%)**.

Učešće hirurških postelja Opće bolnice »Prim Dr. Abdulah Nakaš« Sarajevo unutar ukupnog broja hirurških postelja na području KS iznosilo je **(17,1%)**.

Prikaz ukupnih posteljnih kapaciteta i broja postelja na 100 00 stanovnika po medicinskim disciplinama na području KS za 2013. godinu¹

Tabela 56.

Naziv discipline	Broj postelja	Broj postelja na 100.000.st
Hirurške discipline	865	195,41
Interne discipline	599	135,31
Neuropsihijatrijske discipline	298	67,31
Pedijatrija	160	36,16
Ginekologija i akušerstvo	168	37,95
Ostale discipline	213	48,11
UKUPNO:	2303	520,25

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Ukupan broj ispisanih bolesnika u bolničkoj zaštiti u 2013. godini iznosio je **59.827** pa je stopa hospitalizacije na 100 stanovnika iznosila (**13,51%**). U poređenju sa zemljama Evropske Unije stopa hospitalizacije u Kantonu Sarajevo je značajno niža premda nema bitne razlike kada je u pitanju broj postelja na 100.000 stanovnika.

Prosječna dužina liječenja u danima po jednom boravku za sve akutne postelje u Kantonu Sarajevo u 2013. godini iznosila je **9,45** dana.

**Komparativni prikaz stope hospitalizacije /100 stanovnika
Kanton Sarajevo, Bosna i Hercegovina, odabrane zemlje koje su bile u sastavu bivše Jugoslavije, zemlje EU (ukupno) i zemlje Evropskog Regiona (ukupno)**

Tabela 57.

	Stopa hospitalizacije/100 stanovnika
Kanton Sarajevo	13,51¹
Bosna i Hercegovina	11,06²
Hrvatska	17,03²
Srbija	15,65²
Slovenija	17,45²
Bivša jugoslovenska Republika	11,44²
Makedonija	
Crna Gora	13,25²
Zemlje EU (ukupno)	17,28²
Zemlje Evropskog Regiona (ukupno)	17,93²

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS za 2013. godinu

²Izvor: WHO, Health for all database, za 2011. godinu za: Hrvatsku, Sloveniju, Bivšu jugoslovensku Republiku Makedoniju, Zemlje EU i Zemlje Evropskog Regiona, a za 2012. Godinu: BiH, Srbija i Crna Gora

5.4.2 HIRURŠKE DISCIPLINE

Hirurške discipline u toku 2013. godine raspolagale su sa **865** bolničkih postelja. KCUS raspolagao je sa **717** bolničkih postelja, a Opća bolnica «Prim. Dr Abdulah Nakaš» raspolagala je sa **148** bolničkih postelja.

Unutar KCUS sa najvećim brojem postelja **185** kao i prethodnih godina raspolagala je Klinika za ortopediju i traumatologiju.

Ukupan broj ispisanih bolesnika unutar svih hirurških disciplina na području Kantona Sarajevo iznosio je **22.809** i nema značajnijih odstupanja u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosio **22.923**. Stopa hospitalizacije kada su u pitanju sve hirurške discipline na 100 stanovnika iznosila je **5,1**.

Unutar svih hirurških disciplina u 2013. godini ostvareno je **189.736** dana bolničkog liječenja od čega u KCUS **154.015**, a u Općoj bolnici „Prim Dr Abdualh Nakaš“ **35.721** dana bolničkog liječenja.

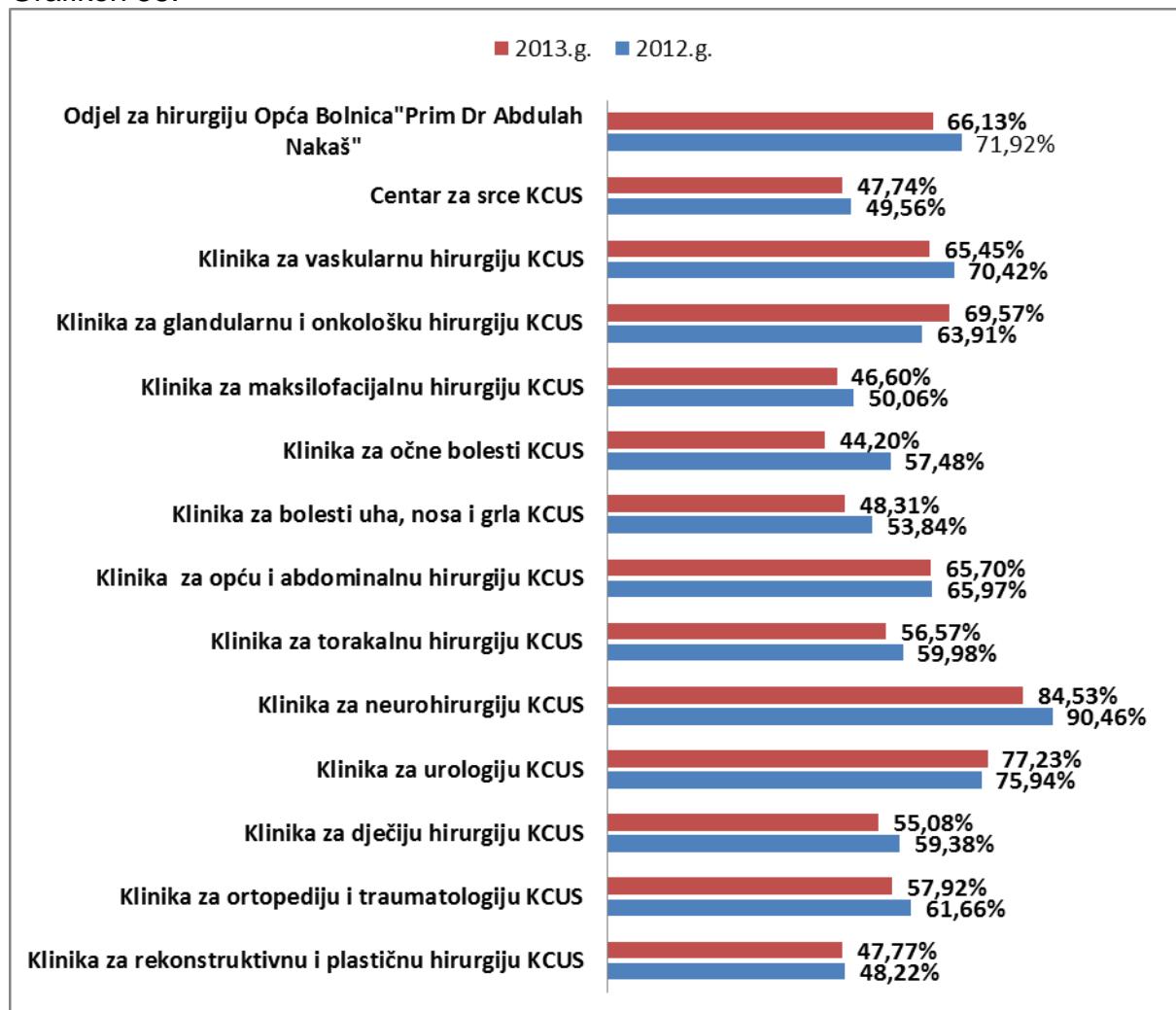
Za sve hirurške postelje u 2013. godini stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je **(62,49%)**.

Unutar KCUS-a stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve hirurške discipline iznosila je **(58,24%) i možemo je smatrati vrlo niskom**, a u hirurškom odjelu Opće bolnice «Prim. Dr Abdulah Nakaš» iznosila je **(66,13%) i možemo je definisati kao nižu**.

U 2013. godini najveću stopu zauzetosti posteljnih kapaciteta unutar hirurških disciplina KCUS kao i prethodne godine imala je Klinika za neurohirurgiju **(84,53%)**, dok najmanju stopu zauzetosti bilježimo na Klinici za očne bolesti KCUS samo **(44,20%)**, Centru za srce **(47,74%)** i na Klinici za rekonstruktivnu i plastičnu hirurgiju **(47,77%)**.

**Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta hirurških disciplina izražene u procentima na području Kantona Sarajevo 2012-2013
KCUS prikaz prema klinikama i Odjelu za hirurgiju Opća bolnica «Prim. Dr Abdulah Nakaš»¹**

Grafikon 58.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prosječna dužina bolničkog liječenja za sve hirurške discipline unutar KCUS-a iznosila je **9,09** dana i nema bitnijih razlika u odnosu na prethodne godine.

Unutar KCUS u 2013. godini najdužu prosječnu dužinu liječenja imale su: Klinika za ortopediju i traumatologiju **15,71** dan, a zatim Klinika za neurohirurgiju **11,89** dana.

Najkraća prosječna dužina liječenja unutar hirurških disciplina KCUS bila je u Centru za srce **3,61** dan, a zatim na Klinici za očne bolesti **5,45** dana.

Na odjelu za hirurgiju Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» prosječna dužina liječenja u 2013. godini iznosila je **7,14 dana**.

Možemo konstatirati kao i prethodne godine da je prosječna dužina liječenja u granicima zahtjeva za bolničkom stacionarnom zaštitom vezanom **za akutne bolničke postelje sa prosječnom dužinom liječenja manjom od 18 dana.**

Prikaz prosječne dužine liječenja u 2013. godini hirurške discipline na području Kantona Sarajevo -KCUS prikaz prema klinikama i Opća bolnica «Prim. Dr Abdulah Nakaš» Odjel za hirurgiju¹

Grafikon 59.

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini za sve hirurške discipline u KCUS-u iznosio je **214,80**, a na Odjelu za hirurgiju Opće bolnice „Prim dr Abdulah Nakaš“ **241,36** dana i nema bitnih razlika u odnosu na prethodne godine.

U 2013. godini u KCUS-u najveći prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta kao i prethodne godine imala je Klinika za neurohirurgiju **308,55** dana, a zatim Klinika za urologiju **281,91** dana.

Najmanji prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta kada su u pitanju hirurške discipline KCUS imale je Klinika za očne bolesti **161,33**, a zatim Centar za srce **174,26 dana** i Klinika za rekonstruktivnu i plastičnu hirurgiju **174,35**.

Prikaz prosječnog broja dana zauzetosti posteljnih kapaciteta hirurških disciplina u 2013. godini na području Kantona Sarajevo
KCUS prikaz prema klinikama i Opća bolnica
«Prim. Dr Abdulah Nakaš» Odjel za hirurgiju¹

Grafikon 60.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Hirurške discipline unutar svih bolničkih kapaciteta na području Kantona Sarajevo u 2013. godini raspolagale su sa **42** operacione sale od čega KCUS hirurške discipline sa **33**, a Opća bolnica «Prim Dr. Abdulah Nakaš» raspolagala je sa **9** hirurških sala. Unutar svih hirurških disciplina na području Kantona Sarajevo u 2013. godini izvršeno je **22.291** hirurških operacija.

U Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevu u okviru hirurških disciplina izvršeno je **17.825** hirurških operacija, a u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš» izvršeno je **4.466** operacija.

Stopa svih izvršenih hirurških operacija na 100.000 stanovnika u 2013. godini iznosila je **5035,59** i povećala se u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila **4.690,93**.

Od ukupnog broja liječenih pacijenta **17.804** u toku 2013. godine na hirurškim disciplinama u KCUS (**99,4%**) je imalo operativne zahvate.

Od ukupnog broja liječenih pacijenta na hirurškom odjelu **5.005** u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš» (**89,2%**) je imalo operativne zahvate.

Smrtni ishodi liječenja u 2013. godini unutar hirurških disciplina registrirani su ukupno kod **354 pacijenta** od čega **280** pacijenta u KCUS i **74** u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš».

Mortalitet bolnice u KCUS u 2013. godini za pojedine hirurške discipline gdje su registrirani smrtni ishodi liječenja iznosio je: Klinika za plastičnu i rekonstruktivnu hirurgiju (**0,6**), Klinika za ortopediju i traumatologiju (**1,2%**), Klinika za neurohirurgiju (**7,5%**), Klinika za torakalnu hirurgiju (**3,8%**), Klinika za opću i abdominalnu hirurgiju (**2,6%**), Klinika za bolesti uha, nosa i grla (**0,8%**), Klinika za maksilofacijalnu hirurgiju (**0,1%**), Klinika za glandularnu i onkološku hirurgiju (**0,4%**), Klinika za vaskularnu hirurgiju (**3,7%**), Centar za srce (**1,9%**).

U toku 2013. godini na Klinici za dječju hirurgiju, Klinici za urologiju i Klinici za očne bolesti nisu registrirani smrtni ishodi liječenja.

U Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš» mortalitet hirurškog odjela u 2013. godini iznosio je **1,4%**.

Od ukupnog broja umrlih u 2013. godine unutar hirurških disciplina KCUS obducirane su **4** umrle osobe sa smrtnim ishodom liječenja na Klinici na opću i abdominalnu hirurgiju.

Od ukupnog broja umrlih na hirurškom odjelu u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš» obducirane su **3** umrle osobe. (Izvor podataka: »Protokol izvršenih obdukcija»).

Udio obduciranih u odnosu na umrle na hirurškim klinikama u KCUS u 2013. godini iznosio je **1,4%**, a udio obduciranih u odnosu na umrle na Odjelu za hirurgiju Opće bolnice „Prim Dr. Abdulah Nakaš“ iznosio je **4,1%**. Udio obduciranih jedan je od važnih indikatora kvalitete rada jer omogućava potvrdu kliničkih dijagnoza sa dijagnozom uspostavljenom obdupcionim nalazom.

U 2013. godini **jedan doktor medicine specijalista unutar hirurških disciplina zbrinjavao je 4,6 bolničkih hirurških postelja**.

Prosječan broj medicinskih sestara/ zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za sve hirurške discipline iznosio je **1,6**.

U 2013. godini hirurške discipline KCUS i Opće bolnice „Prim Dr Abdualah Nakaš“ raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹:

- **169** doktora medicine specijalista raznih hirurških disciplina (od čega **29** u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš»)
- **19** doktora medicine specijalista ostalih disciplina (samo kadar KCUS-a)
- **33** doktora medicine na specijalizaciji (od čega **8** u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš»)
- **59** zdravstvenih tehničara VŠS i VS (od čega **4** u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš»)
- **490** zdravstvenih tehničara SSS (od čega **99** u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš»)

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izvještaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

Prikaz odabralih indikatora za hirurške discipline KCUS i Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“ u 2013. godini¹

Tabela 58.

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. lječenja	Prosječ. dužina lječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetost i postelja	Broj pacijenta po krevetu	Interval obrtaja
Kl.za rekonstruktivnu i plastičnu hirurgiju KCUS	811	7497	9,24	174,35	47,77	18,86	10,11
Kl.za ortopediju i traumatologiju KCUS	2490	39113	15,71	211,42	57,92	13,45	11,42
Kl.za dječiju hirurgiju KCUS	887	8041	9,07	201,03	55,08	22,18	7,90
Kl.za urologiju KCUS	2285	14941	6,54	281,91	77,23	43,11	1,93
Kl za neurohirurgiju KCUS	1090	12959	11,89	308,55	84,53	25,95	2,18
Kl.za torakalnu hirurgiju KCUS	477	4749	9,96	206,48	56,57	20,73	7,64
Kl. za opću i abdominalnu hirurgiju KCUS	2675	20143	7,53	239,80	65,70	31,84	3,93
Kl. za bolesti uha, nosa i grla KCUS	1049	10579	10,08	176,32	48,31	17,48	10,80
Kl.za očne bolesti KCUS	1540	8389	5,45	161,33	42,20	29,61	6,90
Kl. za maxilofacialnu hirurgiju KCUS	1157	6974	6,03	170,10	46,60	28,21	6,90
Kl za glandularnu i onkološku hirurgiju KCUS	904	7364	8,15	253,93	69,57	31,17	3,56
Kl. za vaskularnu hirurgiju KCUS	749	7167	9,57	238,90	65,45	24,97	5,04
Centar za srce KCUS	1690	6099	3,61	174,26	47,74	48,28	3,95
Hirurški odjel Opća bolnica "Prim Dr Abdulah Nakaš"	5005	35721	7,14	241,36	66,13	33,81	3,70

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

5.4.3 INTERNE DISCIPLINE

Interne discipline u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini raspolagale su sa **594** bolničkih postelja.

Interne discipline u KCUS raspolagale su sa **526** postelje, a interno odjeljenje Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» raspolagalo je sa **68** postelja.

U 2013. godini sa najvećim brojem postelja u KCUS kao i prethodne godine raspolagala je Klinika za bolesti srca i reumatizam **122**, dok su sa najmanjim brojem postelja po **29** raspolagale Klinika za vaskularne bolesti i Klinika za kožne i venerične bolesti također.

U 2013. godini bilježimo smanjenje za **20,19%** posteljnih kapaciteta na Klinici za plućne bolesti „Podhrastovi“, koja je u 2012. godini raspolaga sa **104** postelje, a u 2013. godini sa **84** postelje.

Ukupan broj ispisanih bolesnika za sve interne discipline u 2013. godini iznosio je **13 448**.

Stopa hospitalizacije na 100 stanovnika za sve interne discipline u 2013. godini iznosila je **3,03**.

Ukupan broj ispisanih bolesnika u 2013.godini u KCUS iznosio je **12.220**, a na internom odjelu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» **1.228**.

Unutar svih internih disciplina u 2013. godini ostvareno je **162.568** dana bolničkog liječenja, od čega u KCUS **147.694**, a u Općoj bolnici „prim Dr Abdualah Nakaš“ **14.874**.

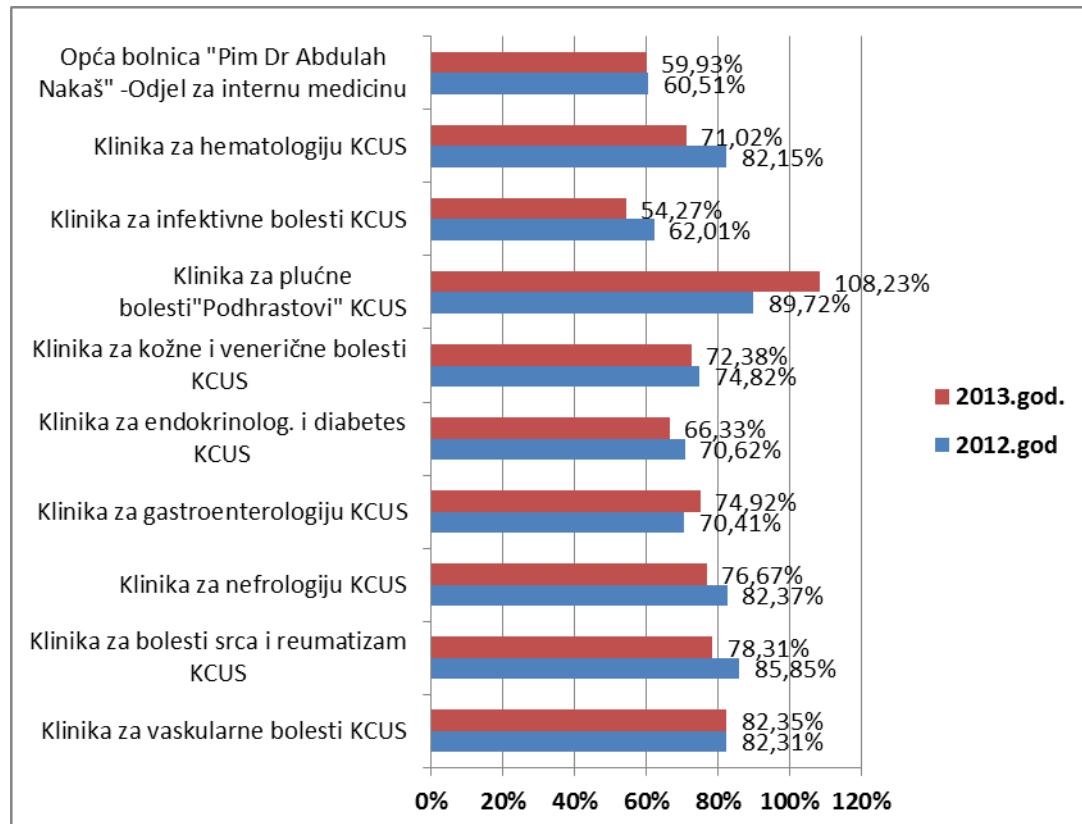
Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve interne discipline u KCUS iznosila je **(76,93%)** i nema značajnijih razlika u odnosu na prethodnu godinu.

U 2013. godini u KCUS najvišu prosječnu stopu zauzetosti posteljnih kapaciteta imala je Klinika za plućne bolesti «Podhrastovi» **(108,23%)**. Najnižu prosječnu stopu zauzetosti posteljnih kapaciteta, imala je Klinika za infektivne bolesti **(54,27%)**.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta internog odjela Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» u 2013. godini iznosila je **(59,93%)** i nema značajne razlike u odnosu na prethodnu godinu.

Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta internih disciplina na području Kantona Sarajevo u 2012. i 2013. godini
KCUS prikaz prema klinikama i Opća bolnica «Prim. Dr Abdulah Nakaš» odjel za internu medicinu¹

Grafikon 61.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

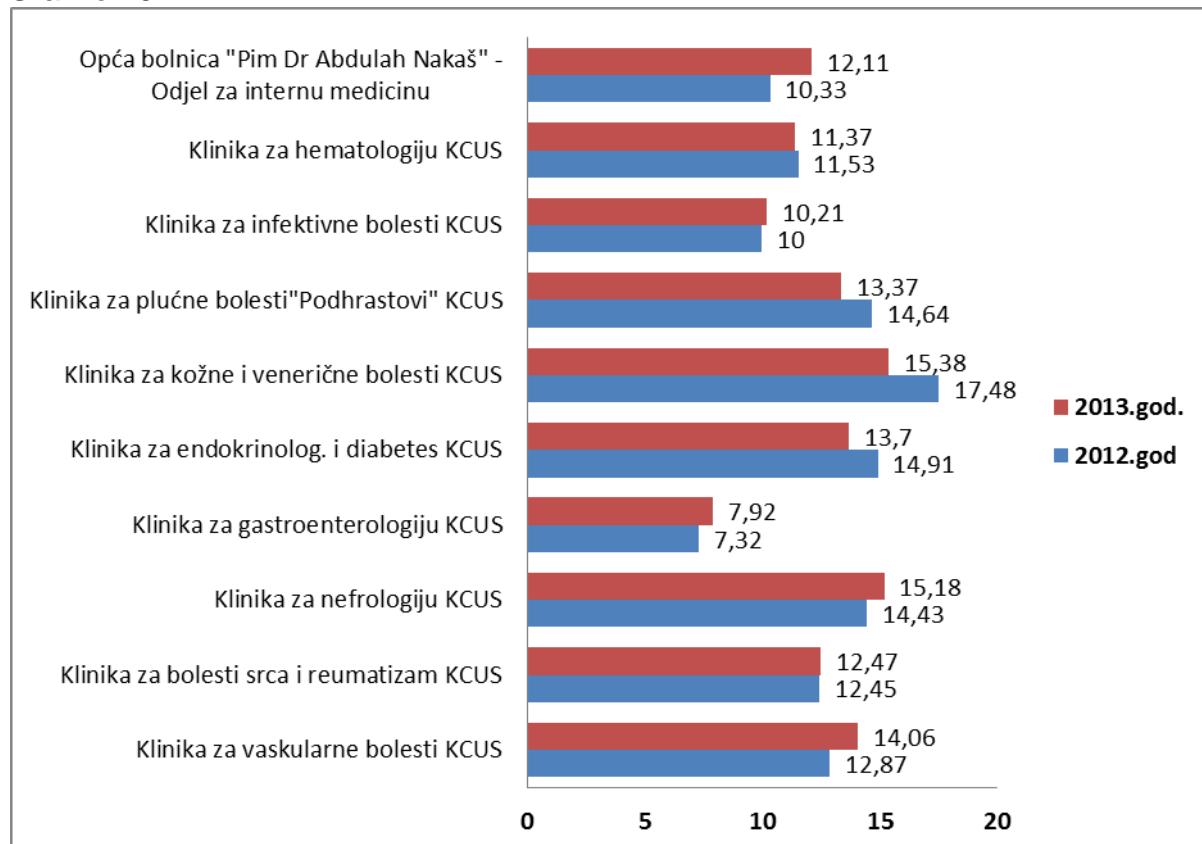
Prosječna dužina bolničkog liječenja u 2013. godini za sve interne discipline u KCUS iznosila je **12,09 dana** i nema bitnih razlika u odnosu na prethodne godine.

Najdužu prosječnu dužinu liječenja unutar internih disciplina KCUS, imala je Klinika za kožne i venerične bolesti **15,38 dana**, najkraću prosječnu dužinu liječenja kao i prethodnih godina imala je Klinika za gastroenterohepatologiju koja iznosila **7,92 dana**.

Na odjelu za internu medicinu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» prosječna dužina liječenja u 2013. godini iznosila je **12,11 i prolongirana je u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 10,33 dana**.

**Prikaz prosječne dužine liječenja za interne discipline
na području Kantona Sarajevo u 2012. i 2013. godini**
**KCUS prikaz prema klinikama i Odjelu za internu medicinu Opća bolnica
«Prim. Dr Abdulah Nakaš»¹**

Grafikon 62.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prosječna dužina liječenja kada su u pitanju i interne discipline je u granicima zahtjeva za bolničkom stacionarnom zaštitom vezanom za akutne bolničke postelje sa prosječnom dužinom liječanja manjom od 18 dana.

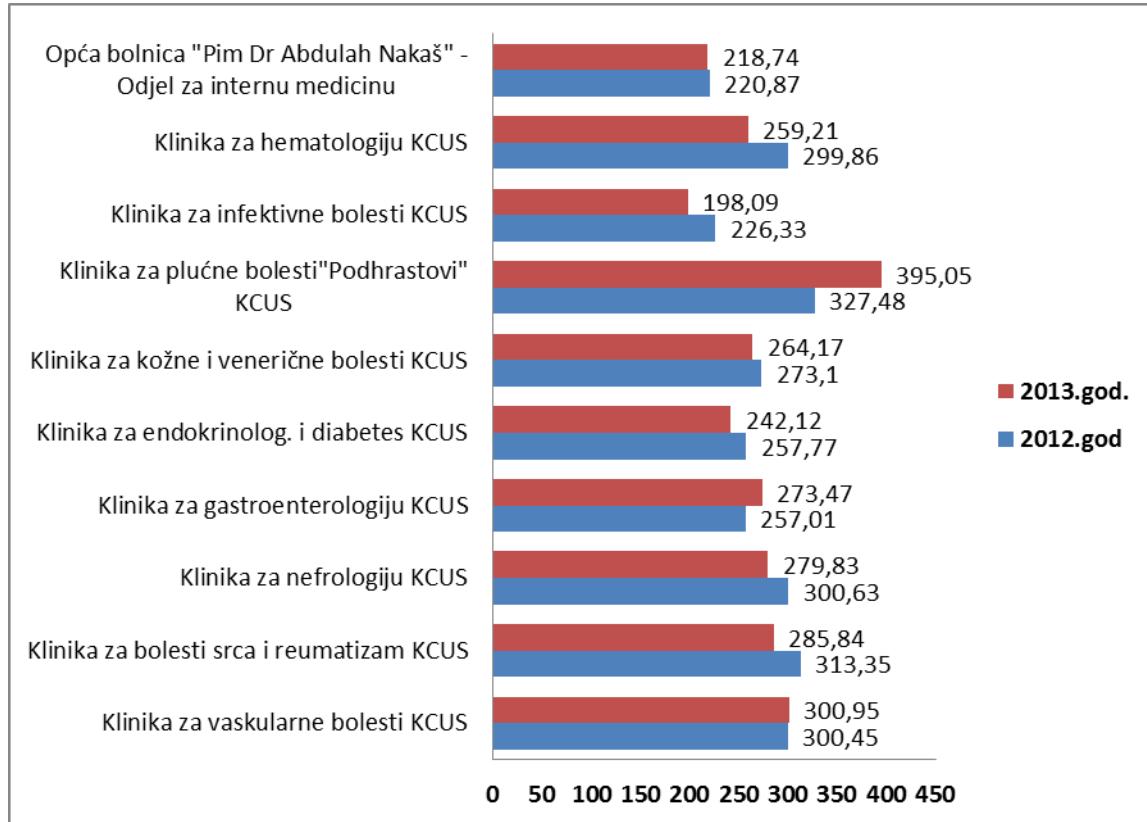
Prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve interne discipline unutar KCUS u 2013. godini iznosio je **278,55** dana i bilježimo neznatno smanjenje u odnosu na prethodnu godinu.

Najveći prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta unutar internih disciplina KCUS u 2013. godini imala je Klinika za plućne bolesti „Podhrastovi“ **395,05** dana. Najniži prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta unutar internih disciplina KCUS koji je iznosio samo **198,09** dana imala je Klinika za infektivne bolesti.

Na odjelu za internu medicinu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini iznosio je **218,34** dana.

**Prikaz prosječnog broja dana zauzetosti posteljnih kapaciteta za interne discipline na području Kantona Sarajevo u 2012. i 2013. godini
KCUS prikaz prema klinikama i odjelu za internu medicinu Opća bolnica «Prim. Dr Abdulah Nakaš»¹**

Grafikon 63.

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Unutar internih disciplina u stacionarno bolničkoj zaštiti ukupno je registrirano **804** umrlih u toku liječenja, od čega unutar internih disciplina KCUS-a **692**, a na internom odjelu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» **112** umrlih osoba.

Mortalitet bolnice u 2013. godini unutar internih disciplina KCUS iznosio je: Klinika za vaskularne bolesti **5,9%**, Klinika za bolesti srca i reumatizam **6,9%**, Klinika za nefrologiju **10,48%**, Klinika za gastroenterologiju **4,05%**, Klinika za endokrinologiju i diabetes **9,03%**, Klinika za kožne i venerične bolesti **0,20%**, Klinika za plućne bolesti i TBC-Podhrastovi **6,28%**, Klinika za infektivne bolesti **1,40%**, Klinika za hematologiju **6,26%**.

Mortalitet bolnice u 2013. godini na internom odjelu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» iznosio je **9,12%**.

Od ukupnog broja umrlih u 2013. godini na internim disciplinama unutar KCUS obducirano je **5** umrlih osoba i svi su bili pacijenti Klinike za nefrologiju.

Stopa obduciranih unutar internih disciplina KCUS iznosila je **(0,6%)¹** i izrazito je niska. Od ukupnog broja umrlih na internom odjelu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» obducirane su **4** osobe i stopa obduciranih je iznosila je **(3,6%)¹**.

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS uključujući i »Protokol izvršenih obdukcija».

U 2013. godini jedan doktor medicine specijalista unutar internih disciplina u bolničkoj zaštiti zbrinjavao je 4,1 postelju. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po bolničkoj postelji iznosio je **1,4.***

Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po zauzetoj bolničkoj postelji za sve interne discipline unutar KCUS iznosio je **1,7***, a u Općoj bolnici „Prim dr Abdulah Nakaš“ **iznosio je 1,1***.

Interne discipline u bolničkoj zaštiti raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹ :

- **144 doktora medicine specijalista i usmjerenih specijalista raznih disciplina interne medicine od čega 13 u Općoj bolnici «Prim Dr Abdulah Nakaš» Sarajevo**
- **27 doktora medicine na specijalizaciji iz interne medicine od čega 5 u Općoj bolnici «Prim Dr Abdulah Nakaš» Sarajevo**
- **41 zdravstvenih tehničara/medicinskih sestara VS i VŠS od čega 1 u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš»**
- **279 zdravstvenih tehničara SSS od čega 36 u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš»**

¹Izvor podataka Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izvještaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

**Napomena: prosječan broj medicinskih sestara po zauzetoj postelji je specifičan indikator za procjenu utilizacije ljudskih resursa u bolničkoj njezi.*

Dobiva se kada se broj medicinskih sestara angažiranih na medicinskoj njezi pacijenata na klinikama/odjelima internističkih disciplina podijeli sa brojem zauzetih postelja na tim klinikama/odjelima i razlikuje se od indikatora koji se odnosi na prosječan broj medicinskih sestara po bolničkoj postelji.

**Prikaz odabralih indikatora za interne discipline
KCUS i Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“ u 2013. godini¹**

Tabela 59.

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. Liječenj	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzeto postelja	Broj pacijenta po krevetu	Interval obrtaja	Interval obrtaja
KI. za vaskularne bolesti KCUS	620	8717	14,06	300,59	82,35	21,31	3,07	
KI. za bolesti srca i reumatizam KCUS	2796	34873	12,47	285,84	78,31	22,91	3,46	
KI. za nefrologiju KCUS	553	8395	15,18	279,83	76,67	18,43	4,62	
KI. za gastro-enterologiju KCUS	1553	12306	7,92	273,47	74,92	34,51	2,65	
KI. za endokrinologiju i dijabetes KCUS	919	12590	13,70	242,12	66,33	17,67	6,95	
KI. za kožne i venerične bolesti KCUS	498	7661	15,38	264,17	72,38	17,17	5,87	
KI. za plućne bolesti „Podhrastovi“ KCUS	2452	32789	13,37	395,05	108,23	29,54	-2,23	
KI. za infektivne bolesti KCUS	1552	15847	10,21	198,09	54,27	19,41	16,34	
KI. za hematologiju KCUS	1277	15847	11,37	259,21	71,02	22,81	9,29	
Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“ Odjel za internu medicinu								

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

5.4.4 NEUROPSIHIJATRIJSKE DISCIPLINE

5.4.4.1 Psihijatrijske discipline

Psihijatrijske discipline u 2013. godini unutar bolničke zdravstvene zaštite na području Kantona Sarajevo raspolagale su sa **172** postelje od čega: Psihijatrijska klinika KCUS **92** postelje, Psihijatrijska bolnica Kantona Sarajevo **70** postelja i Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije **10** postelja. U sklopu dnevnih bolnica psihijatrijske discipline raspolagale su sa **120** postelja u od čega: **90** postelja Dnevna bolnica Psihijatrijske klinike KCUS i **30** postelja dnevna bolnica JU Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije KS.

Udio psihijatrijskih postelja u ukupnom broju posteljnih kapaciteta na području Kantona Sarajevo (ne uključujući kapacitete dnevnih bolnica) iznosio je **(7,46%)**. Broj psihijatrijskih kreveta na 100.000 stanovnika za Kanton Sarajevo iznosio je **38,85**.

Ukupan broj ispisanih bolesnika kada su u pitanju psihijatrijske discipline u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti u 2013. godini je bio **1551** od čega: Psihijatrijska klinika KCUS **860**, Psihijatrijska bolnica KS **566**, Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije KS **125**.

Broj prijema u psihijatrijske bolnice na 100.000 stanovnika iznosio je **350,37**.

Komparativni prikaz broja psihijatrijskih postelja/100.000 stanovnika i prijema u psihijatrijske bolnice/100.000 stanovnika Kanton Sarajevo i odabранe zemlje koje su bile u sastavu bivše Jugoslavije

Tabela 60.

	Broj psihijatrijskih postelja/100 000 stanovnika	Broj prijema u psihijatrijske bolnice /100 000 stanovnika
Kanton Sarajevo	38,85¹	350,37¹
Hrvatska	76,04²	506,98²
Srbija	39,37²	164,68²
Slovenija	67,66²	576,67²
Crna Gora	53,08²	287,76²
Bivša jugoslovenska republika Makedonija	56,27²	161,5²

1. Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS za 2013.godinu

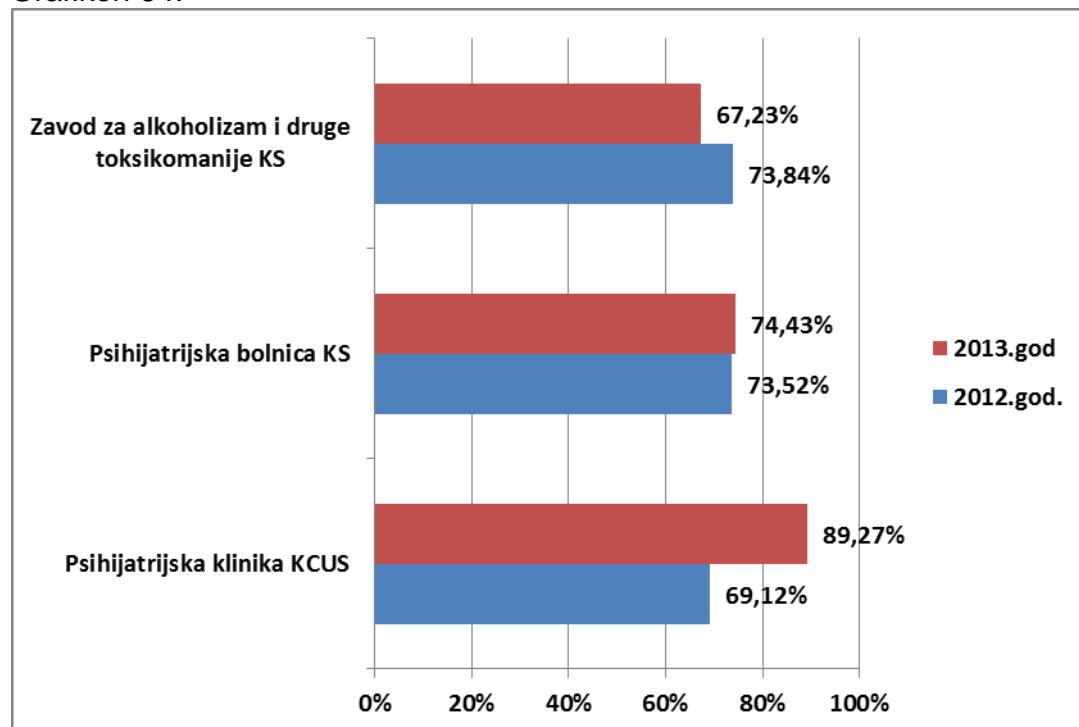
2. Izvor: Mental Health Atlas 2011, WHO

Napomena:Bosna i Hercegovina je jedna od rijetkih zemalja za koju ne postoje podaci/indikatori u Atlasu mentalnog zdravlja, Svjetske zdravstvene organizacije

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosila je **(89,27%)** i povećana je u odnosu na 2012. godinu kada je iznosila **(78,31%)**. U Psihijatrijskoj bolnici Kantona Sarajevo prosječna stopa zauzetosti posteljnih kaciteta iznosila je **(74,43%)**, a u Zavodu za alkoholizam i druge toksikomanije Kantona Sarajevo prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je **(67,23%)**.

Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta psihijatrijskih disciplina u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu 2012. i 2013. godine¹

Grafikon 64.

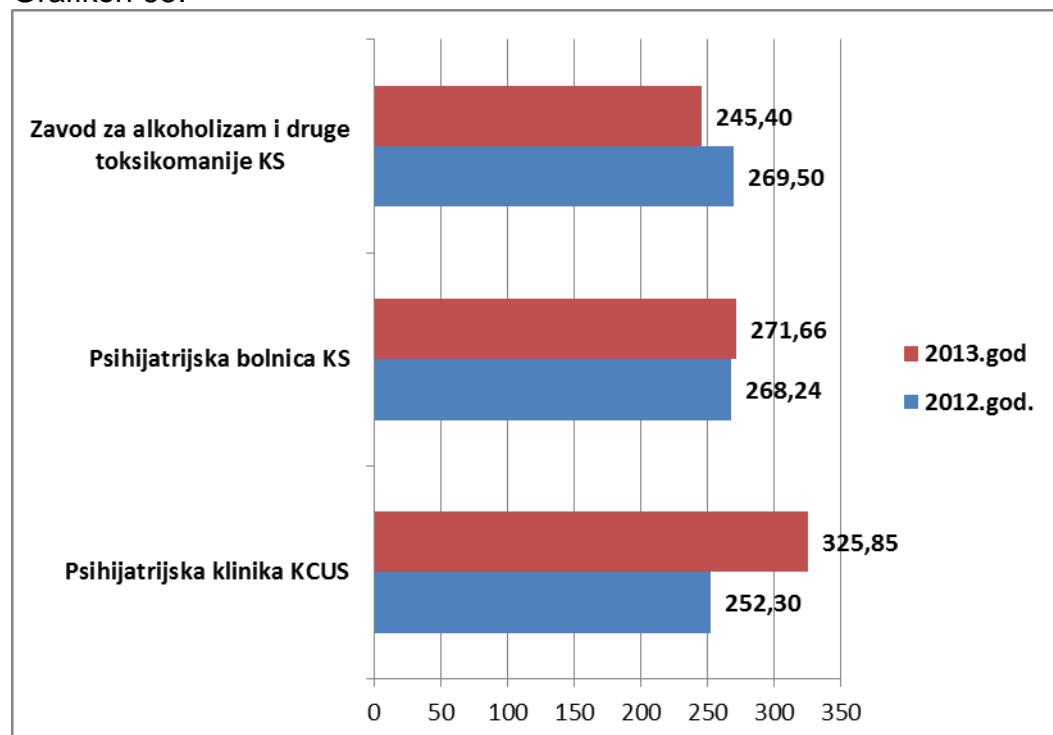

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosi je **325,85 dana**, u Psihijatrijskoj bolnici KS **271,66**, a u Zavodu za alkoholizam i druge toksikomanije KS **245,40** dana.

Prikaz broja dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta psihijatrijskih disciplina u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo od 2012 i 2013. godine¹

Grafikon 65.

Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

U 2013. godini na tretmanu u dnevnim bolnicama unutar psihijatrijskih disciplina bio je ukupno **531** pacijent sa ostvarenih **29.525** terapijskih boravaka. U dnevnoj bolnici Psihijatrijske klinike KCUS **427** pacijenta ostvarilo je **19.827** terapijskih boravaka, a u Dnevnoj bolnici Zavoda za alkoholizam i druge toksikomanije KS **104** pacijenta ostvarila su **9.698** terapijskih boravaka.

Prosječna dužina liječenja u 2013. godini na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosila je **34,86** dana i duža je u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila **31,61** dan. Prosječna dužina liječenja u Psihijatrijskoj bolnici KS iznosila je **33,60 dana** a u Zavodu za alkoholizam i druge toksikomanije KS **19,63 dana**.

U dnevnim bolnicama psihijatrijskih disciplina u 2013. godini prosječna dužina liječenja u dnevnoj bolnici Psihijatrijske klinike KCUS je iznosila **46,43** dana i smanjena je u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila **62,76** dana.

U dnevnoj bolnici Zavoda za alkoholizam i druge toksikomanije KS prosječna dužina liječenja iznosila je **93,25** dana.

U 2013. unutar psihijatrijskih disciplina u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti registrirane su ukupno **3** umrle osoba tokom liječenja na Psihijatrijskoj klinici KCUS, dok u toku ove godine u Psihijatrijskoj bolnici KS i Zavodu za alkoholizam i druge toksikomanije KS nije registrirana niti jedna umrla osoba. Od ukupno **3** umrle osobe niti jedna nije obducirana.

Psihijatrijske discipline u bolničkoj zaštiti raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹ :

• Dr medicine specijalista ukupno 41

Od toga:

- Psihijatrijska klinika KCUS 18
- Psihijatrijska bolnica KS 14
- Zavod za alkoholizam i druge toksiomanije KS 9

• Dr medicine na specijalizaciji ukupno 11

Od toga:

- Psihijatrijska klinika KCUS 6
- Psihijatrijska bolnica KS 3
- Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije KS 2

• Zdr. tehničari/med.sestre VŠS i VSS ukupno 15

Od toga:

- Psihijatrijska klinika KCUS 6
- Psihijatrijska bolnica KS 6
- Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije 3

• Zdr.tehničari/med. sestre SSS ukupno 133

Od toga:

- Psihijatrijska klinika KCUS 64
- Psihijatrijska bolnica KS 46
- Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije 23

¹Izvor:Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izvještaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

Ukupno 41 doktor medicine specijalista zbrinjavao je 172 bolničke postelje i 120 postelja u sklopu dnevnih bolnica (292 postelje). U 2013. godini jedan doktor medicne specijalista unutar psihiatrijskih disciplina zbrinjavao je 4,2 postelje. Prosječan broj medicinskih sestara/ zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po zauzetoj bolničkoj postelji za sve psihiatrijske discipline iznosio je 0,9.

Psihijatrijska klinika KCUS i Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije KS kao i prethodnih godina imaju 120 postelja u dnevnim bolnicama tako da je dio osoblja u 2013. godini bio usmjeren na rad vezan za terapijski boravak pacijenta u dnevnim bolnicama.

Prikaz odabralih indikatora za psihijatrijske discipline u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini¹

Tabela 61.

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzet. postelja	Broj pacijent. po krevetu	Interval a obrata a
Psihijatrijska klinika KCUS	860	29978	34,86	325,85	78,31	9,34	4,21
Psihijatrijska bolnica KS	566	19016	33,60	271,66	74,43	8,08	11,5
Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije KS	125	2454	19,63	245,40	67,23	12,50	9,57

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

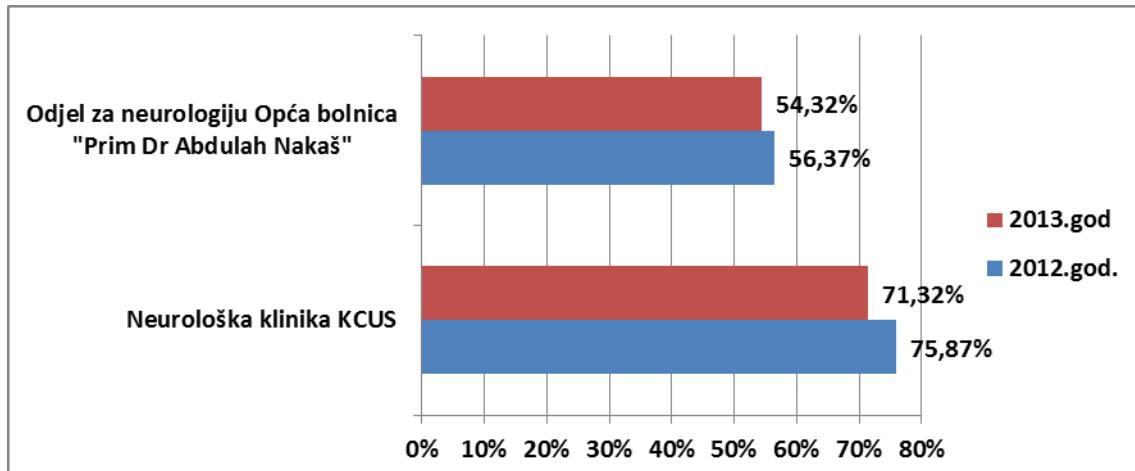
5.4.4.2 Neurološke discipline

Unutar bolničke zaštite u 2013. godini neurološke discipline raspolagale su kao i prethodne godine sa **126** postelja od čega: Klinika za neurologiju KCUS sa **102** postelje, Odjel za neurologiju Opće bolnice «Prim. Dr Abdulah Nakaš» sa **24** postelje. Ukupan broj ispisanih bolesnika je bio **2.408** od čega: Neurološka klinika KCUS **2.115**, a Odjel za neurologiju Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» **293**.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini na Neurološkoj klinici KCUS iznosila je (**71,32%**), a na Odjelu za neurologiju Opće bolnice «Prim. Dr Abdulah Nakaš» iznosila je svega (**54,32%**).

Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta neuroloških disciplina u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu od 2012. i 2013. godine¹

Grafikon 66.

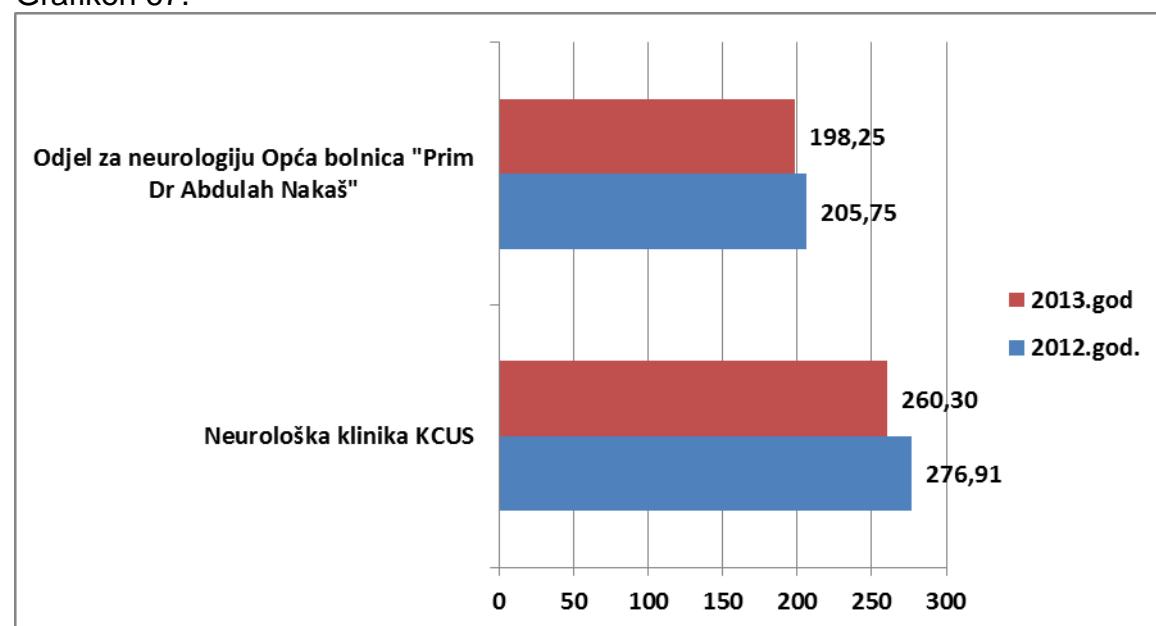
¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prosječna dužina liječenja na Neurološkoj klinici KCUS u 2013. godini iznosila je **12,55** dana i kraća je u odnosu na prethodnu godinu. Na Odjelu za neurologiju Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» prosječna dužina liječenja iznosila je **16,24** dana i povećala se u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila **14,40** dana.

Prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta na Neurološkoj klinici KCUS u 2013. godini iznosio je **260,30** dana, a na Odjelu za neurologiju Opće bolnice «Prim.Dr Abdulah Nakaš» prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosio je **198,25** dana.

Prikaz broja dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta neuroloških disciplina u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo od 2012. i 2013. godine¹

Grafikon 67.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

U bolničkoj zaštiti unutar neuroloških bolničkih disciplina u 2013. godini **221** osobe su imale smrtni ishod liječenja, od čega **180** na Neurološkoj klinici KCUS, pa je moratalitet bolnice iznosio **8,5%**.

Na Odjelu za neurologiju Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» **41** osoba je imala smrtni ishod liječenja, pa je mortalitet bolnice iznosio **13,9%**.

Od ukupnog broja umrlih pacijenta kao i čitav niz prethodnih godina **nije obducirana niti jedna umrla osoba.**

Neurološke discipline u bolničkoj zaštiti raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹:

Dr medicine specijalista ukupno 25

Od toga:

Neurološka klinika KCUS 21

Odjel za neurologiju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 4

Dr medicine na specijalizaciji ukupno 5

Od toga:

Neurološka klinika KCUS 3

Odjel za neurologiju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 2

Zdravst. tehničari/med. sestre VŠS VSS ukupno 8 i svi na Neurološkoj klinici KCUS

Zdrav theničari/med. sestre SSS ukupno 74

Od toga:

Neurološka klinika KCUS 58

Odjel za neurologiju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 16

¹Izvor podataka Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izvještaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

U 2013. godini ukupno **25 doktora medicine specijalista** zbrinjavalo je **126** neuroloških postelja, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalista zbrinjavao **5,0 postelja**. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po zauzetoj bolničkoj postelji za sve neurološke kapacitete iznosio je **1,5**.

Prikaz odabralih indikatora za neurološke discipline u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo¹ u 2013. godini¹

Tabela 62.

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetost i postelja	Broj pacijenta po krevetu	Interval obrtaja
Neurološka klinika KCUS	2115	26551	12,55	260,30	71,32	20,73	5,05
Odjel za neuropsihijatriju Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“	293	4758	16,24	198,25	54,32	12,20	13,67

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

5.4.5 GINEKOLOGIJA I AKUŠERSTVO

Na području KS u bolničkoj zaštiti u 2013. godini discipline ginekologije i akušerstva raspolagale su sa **168** postelja. Klinika za ginekologiju KCUS raspolagala je sa **59** postelja, Klinika za porodiljstvo KCUS sa **69** postelja i Odjel za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr. Abdullah Nakaš» sa **40** postelja.

Klinika za ginekologiju KCUS u 2013. godini raspolagala je sa **3** operacione sale, Klinika za porodiljstvo KCUS sa **2** operacione sale, a za Opću bolnicu «Prim Dr Abdullah Nakaš» operacione sale na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo prikazane su zbirno unutar hirurških disciplina.

Na Klinici za ginekologiju KCUS u 2013. godini urađeno je **1.059** operativnih zahvata, na Klinici za porodiljstvo KCUS urađeno je **1.126** operativnih zahvata, dok je na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr. Abdullah Nakaš» u toku 2013. godine urađeno **706** operativnih zahvata.

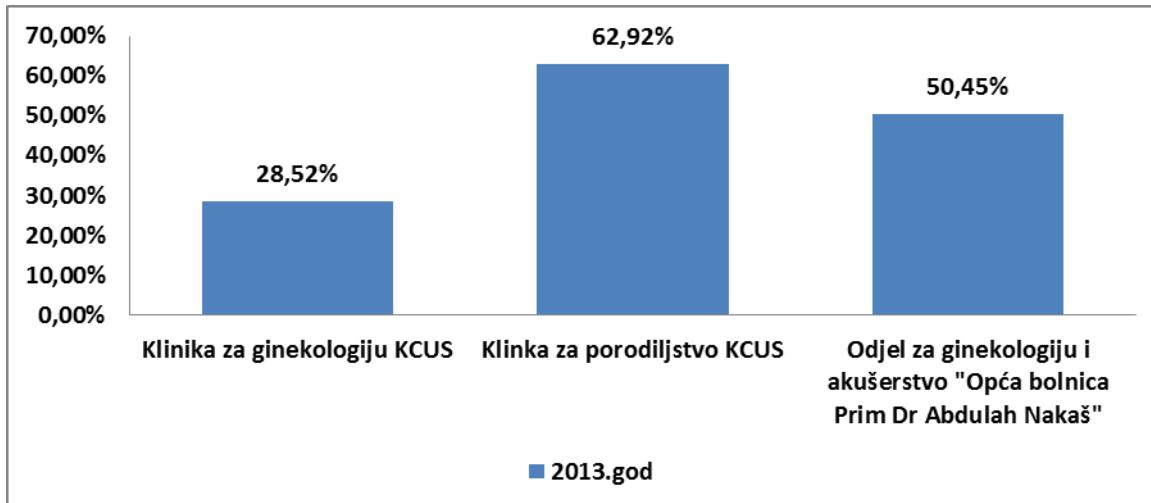
Broj ispisanih bolesnika u 2013. godini na Klinici za ginekologiju KCUS iznosio je **2.100**, na Klinici za porodiljstvo KCUS **4.701**, a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr Abdullah Nakaš» broj ispisanih bolesnika iznosio je **1.916** i značajno je manji u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosio **3.135**.

Prosječna dužina liječenja na Klinici za ginekologiju KCUS u 2013. godini iznosila je **2,92** dana, na Klinici za porodiljstvo KCUS iznosila je **3,37** dana. Na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice »Prim Dr Abdullah Nakaš« prosječna dužina liječenja je iznosila **3,84** dana.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta **na Klinici za ginekologiju i KCUS u 2013. godini bila je ekstremno niska i iznosila je samo (28,52%)**, na Klinici za porodiljstvo KCUS iznosila je **(62,92%)**, a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice »Prim Dr Abdullah Nakaš« Sarajevo prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je samo **(50,45%)**.

Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta u bolničkoj zaštiti za ginekologiju i akušerstvo na području Kantona Sarajevo za 2013. godinu¹

Grafikon 68.

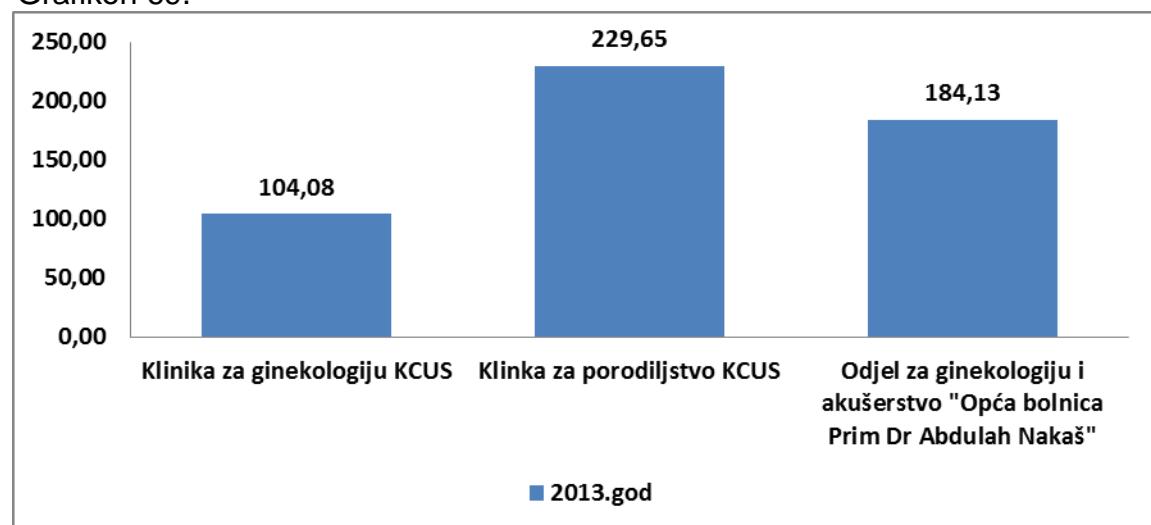

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini na Klinici za ginekologiju KCUS je bio vrlo nizak i iznosio je svega **104,08** dana, na Klinici za porodiljstvo iznosio je **229,65** dana, a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice »Prim Dr Abdulah Nakaš» prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosio je **184,13**.

Prikaz broja dana godišnje zauzetosti posteljnih u bolničkoj zaštiti za ginekologiju i aušerstvo na području Kantona Sarajevo u 2013. godini¹

Grafikon 69.

¹Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

U toku 2013. godine na Klinici za ginekologiju KCUS od ukupnog broja lječenih umrla je **1** pacijentica, pa je mortalitet bolnice iznosio **0,04%**. Na Klinici za porodiljstvo KCUS nije bilo umrlih, a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» u 2013. godini registrirane su 3 osobe sa smrtnim ishodom lječenja, pa je mortalitet bolnice iznosio (**0,15%**).

Od ukupnog broja umrlih na Klinici za ginekologiju KCUS, Klinici za porodiljstvo KCUS i na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» **nije obducirana niti jedna umrla osoba**.

Ginekološko akušerska medicinska disciplina u bolničkoj zaštiti (Klinika za ginekologiju KCUS, Klinika za porodiljstvo KCUS i Odjel za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš») u 2013. godini raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹:

Dr medicine specijalista ukupno 35

Od toga:

Klinika za ginekologiju KCUS **12**

Klinika za porodiljstvo KCUS **15**

Odjel za ginekologiju i aušerstvo Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **8**

Dr medicine na specijalizaciji ukupno 7

Od toga:

Klinika za ginekologiju KCUS **2**

Klinika za porodiljstvo KCUS **1**

Odjel za ginekologiju i aušerstvo Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **4**

Zdravst. tehničari /med. sestre VŠS i VSS ukupno 6

Klinika za ginekologiju KCUS **2**

Klinika za porodiljstvo KCUS **4**

Zdrav theničari/med. sestre SSS ukupno 134

Od toga:

Klinika za ginekologiju KCUS **45**

Klinika za porodiljstvo KCUS **56**

Odjel za ginekologiju i aušerstvo Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ **33**

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izveštaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izveštaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

U 2013. godini u oblasti ginekologije i akušerstva u bolničkoj zaštiti ukupno **35 doktora medicine specijalista** zbrinjavalo je **168** postelja, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao **4,8 postelja**.

Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS **po zauzetoj bolničkoj postelji** za sve posteljne kapacitete unutar ove discipline iznosio je **1,7**.

Prikaz odabralih indikatora za ginekologiju i akušerstvo u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini¹

Tabela 63.

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina ligećenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetost i postelja	Broj pacijenta po krevetu	Interval obrtaja
Klinika za ginekologiju KCUS	2100	6141	2,92	104,08	28,52	35,59	7,33
Klinika za porodiljstvo KCUS	4701	15846	3,37	229,65	62,92	68,13	1,98
Odjel za ginekologiju i akušerstvo Opća bolnica „Prim Dr. Abdulah Nakas“	1916	7365	3,84	184,13	50,45	47,90	3,78

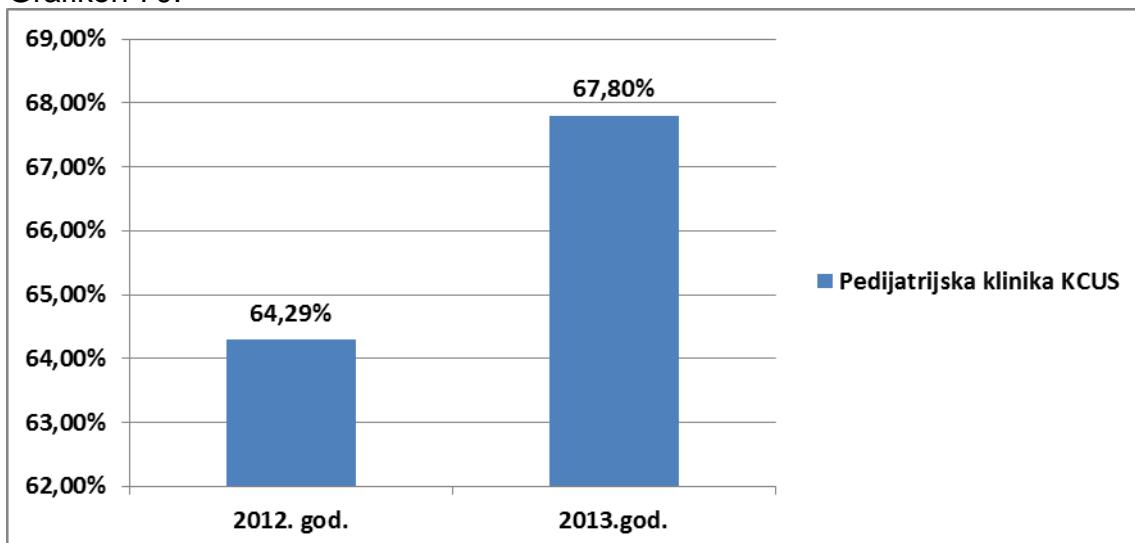
¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

5.4.6 PEDIJATRIJA

Bolničku zaštitu na području Kantona Sarajevo u oblasti pedijatrije pružala je Pedijatrijska klinika KCUS, koja je u 2013. godini raspolagala sa **160** postelja. Broj ispisanih bolesnika u 2013. godini je bio **5.653**, prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je **(67,80%)**, prosječna dužina liječenja iznosila **7,00** dan, dok je prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosio **247,48** dana.

Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta pedijatrije (Pedijatrijska klinika KCUS) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu od 2012 i 2013. godine¹

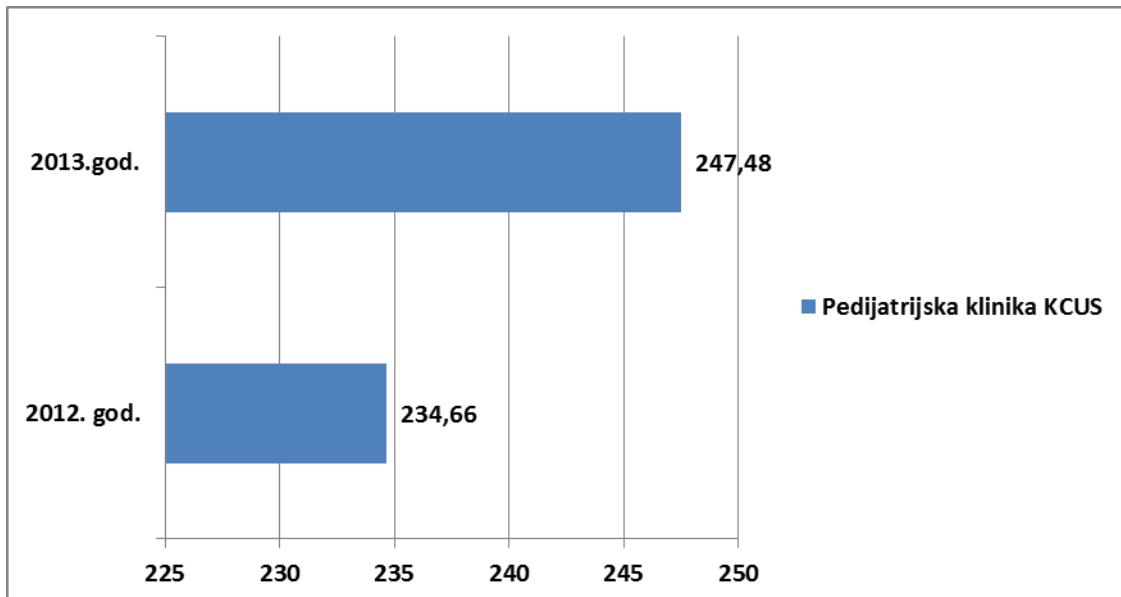
Grafikon 70.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prikaz broja dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta pedijatrije (Pedijatrijska klinika KCUS) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu od 2012. i 2013. godine¹

Grafikon 71.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Od ukupnog broja liječenih na Pedijatrijskoj klinici KCUS u 2013. godini smrtni ishod liječenja imalo je **79** pacijenata, pa je mortalitet bolnice iznosio (**1,3%**).

Od ukupnog broja umrlih u 2013. godini, kao i prethodnih godina nije obduciran niti jedan pacijent.

U 2013. godini pedijatrija u bolničkoj zaštiti (Pedijatrijska klinika KCUS) raspolagala je sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹ :

- **40 doktora medicine specijalista**
- **4 doktora medicine na specijalizaciji**
- **12 zdravstvenih tehničara/medicinskih sestara VSS i VŠS**
- **123 zdravstvenih tehničara /medicinskih sestara SSS**

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izvještaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

Ukupno 40 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je **160** pedijatrijskih postelja, pa je jedan doktor medicine specijalista zbrinjavao **4,0 postelja**. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po zauzetoj bolničkoj postelji za pedijatrijske kapacitete iznosio je **1,2**.

Prikaz odabralih indikatora za pedijatriju (Pedijatrijska klinika KCUS) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini¹

Tabela 64.

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetost i postelja	Broj pacijenta po krevetu	Interval obrtaja
Pedijatrijska klinika KCUS	5653	39596	7,00	247,48	67,80	35,33	3,33

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

5.4.7 OSTALE DISCIPLINE

5.4.7.1 Anestezija i reanimacija

Anestezija i reanimacija u bolničkoj zaštiti sa posebno definiranim posteljnim kapacitetima organizaciono je struktuirana unutar Klinike za anesteziju i reanimaciju KCUS. Unutar Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“, ova disciplina za segmente koje obavlja za nivo opće bolnice obavlja se kroz organizacionu cjelinu Odjel za anesteziju i intenzivnu terapiju.

Kao i u svim bolničkim ustanovama anestezija i reanimacija, terapija bola i intenzivno liječenje su ključni integrativni dio pružanja usluga ove discipline.

Jedinica internističke intenzivne terapije KCUS u 2013. godini pružala je usluge intenzivne njegе /terapiјe, kao što su mehanička ventilacija i hemodinamska potpora za pacijente kojima je potrebna intenzivna njega/terapija sa svih klinika nehirurških disciplina KCUS, kao i sa Kliniku za urgentnu medicinu KCUS.

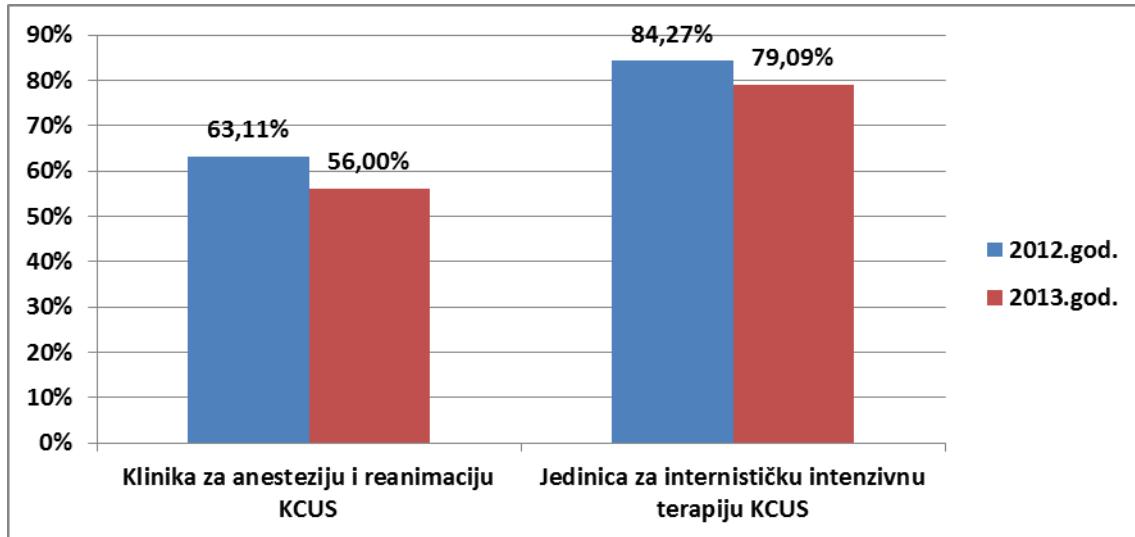
Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS u 2013. godini raspolažala je sa **15** postelja, imala je **600** ispisanih bolesnika koji su ostvarili **3.066** bolničkih dana liječenja.

Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini iznosila je **(56,00%)**, prosječna dužina liječenja iznosila je **5,11** dana, a godišnja zauzetost posteljnih kapaciteta iznosila je **204,40** dana.

Jedinica internističke intenzivne terapije u 2013. godini raspolažala je sa **6** postelja. Ukupan broj ispisanih bolesnika je bio **183** i ostvareno je ukupno **1732** dana bolničkog liječenja. Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta je u 2013. godini u Jedinici internističke intenzivne terapije KCUS iznosila je **(79,09%)**, a godišnja zauzetost posteljnih kapaciteta iznosila je **288,67**.

Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta anestezija i reanimacija i intenzivna internistička terapija (Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS i Jedinica za internističku intenzivnu terapiju) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu 2012. i 2013. godina¹

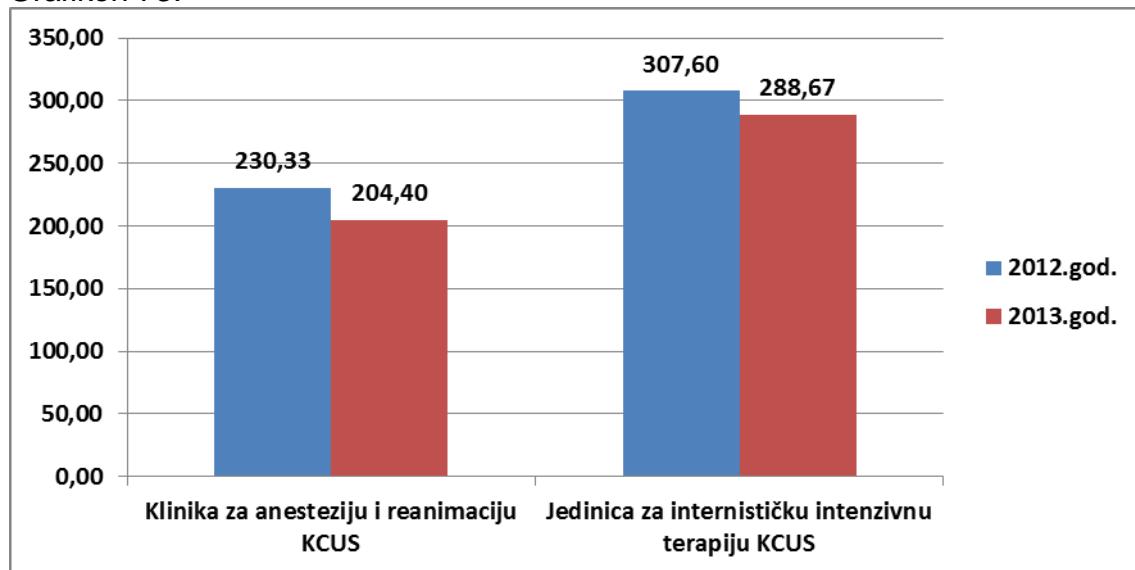
Grafikon 72.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prikaz broja dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta anestezija i reanimacija i intenzivna internistička terapija (Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS i Jedinica za internističku intenzivnu terapiju) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu od 2012. i 2013. godine¹

Grafikon 73.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS raspologala je sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹ :

- **41 doktora medicine specijalista**
- **4 doktora medicine specijalista ostalih disciplina**
- **13 doktora medicine na specijalizaciji**
- **1 zdravstveni tehničar/medicinska sestara VŠS/VSS**
- **57 zdravstvenih tehničara /medicinskih sestara SSS**

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izvještaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

Pored prikazanog kadra Klinike za anesteziju i ranimaciju KCUS u 2013. godini Centar za srce KCUS imao je **3** doktora medicine specijalista anesteziofisiologije sa reanimatologijom dok je u Općoj bolnici „Prim Dr Abdualha Nakaš“ radilo **10** doktora medicine specijalista u ovoj oblasti.

U 2013. godini u Jedinici za intenzivnu internističku terapiju KCUS radila su **3** doktora medicine specijalista interne medicine, **1** doktor medicine specijalista pneumoftiziologije, **2** doktora medicine na specijalizaciji, **2** zdravstvena tehničara/medicinske sestre VŠS/VSS i **14** zdravstvenih tehničara/medicinskih sestara SSS.

5.4.7.2 Bolnička urgentna medicina stacionarni segment

Na području Kantona Sarajevo u stacionarnom segmentu bolničke urgentne medicine u 2013. godini sa bolničkim opservacionim posteljama raspologala je Klinika urgentne medicine KCUS. Klinika je raspologala kao i prethodne godine sa **7** bolničkih opservacionih postelja. Obzirom na specifičnost rada ove klinike indikatore za bolničku zaštitu za rad ove klinike usmjerenu na utilizaciju bolničkih postelja kao što su prosječna dužina liječenja, prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta, interval obrta nije moguće prikazati jer nisu primjenljivi na rad ove discipline u klasničnoj analizi utilizacije resursa u bolničkoj zašti.

5.4.7.3 Fizijatrija i rehabilitacija

Fizijatrija i rehabilitacija u bolničkoj zaštiti u 2013. godini raspologale su sa **90** postelja i to Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS sa **60** postelja, a Odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u Općoj bolnici «Prim Dr Abdulah Nakaš» sa **30** postelja.

Prema definiciji bolničkih postelja Eurostata, bolničke postelje u ovoj disciplini spadaju u hronične bolničke postelje.

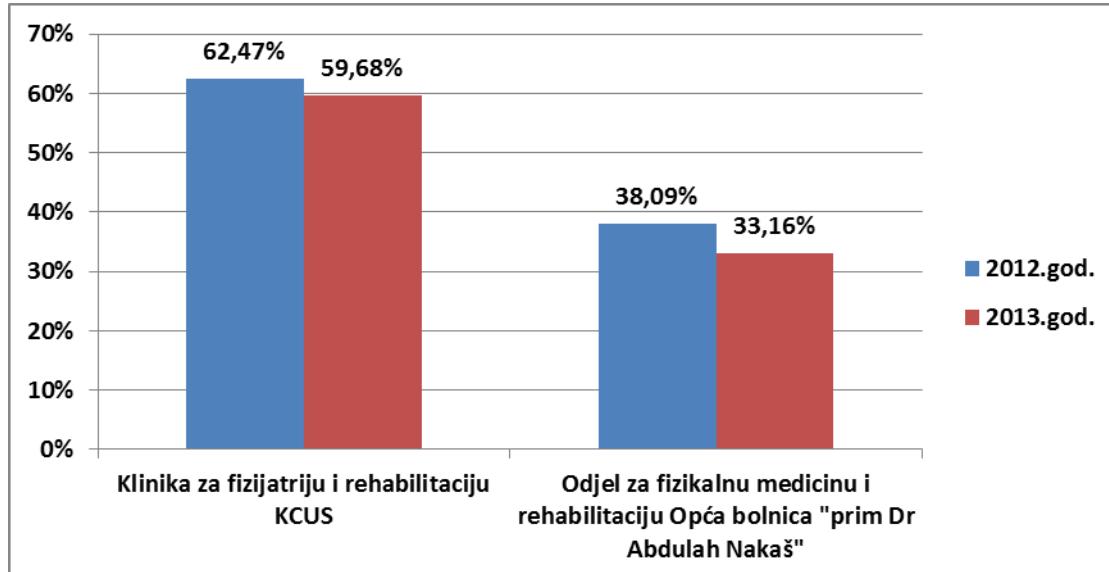
U 2013. godini ukupan broj ispisanih bolesnika kada je u pitanju fizijatrija i rehabilitacija iznosio je **669** od čega Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS **480**, a Odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u Općoj bolnici «Prim Dr Abdulah Nakaš» **189** ispisanih bolesnika.

Unutar ove discipline u 2013. godini ostvareno je **16.702** dana bolničkog liječenja od čega na Klinici i za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS **13.071**, a na Odjelu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“ **3.631** dana bolničkog liječenja.

Stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini Klinike za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS bila je niska i iznosila je (**59,68 %**), a na Odjelu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“ bila je izrazito niska i iznosila je svega (**33,16%**).

Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta fizikalna medicina i rehabilitacija u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu 2012. i 2013. godine¹

Grafikon 74.

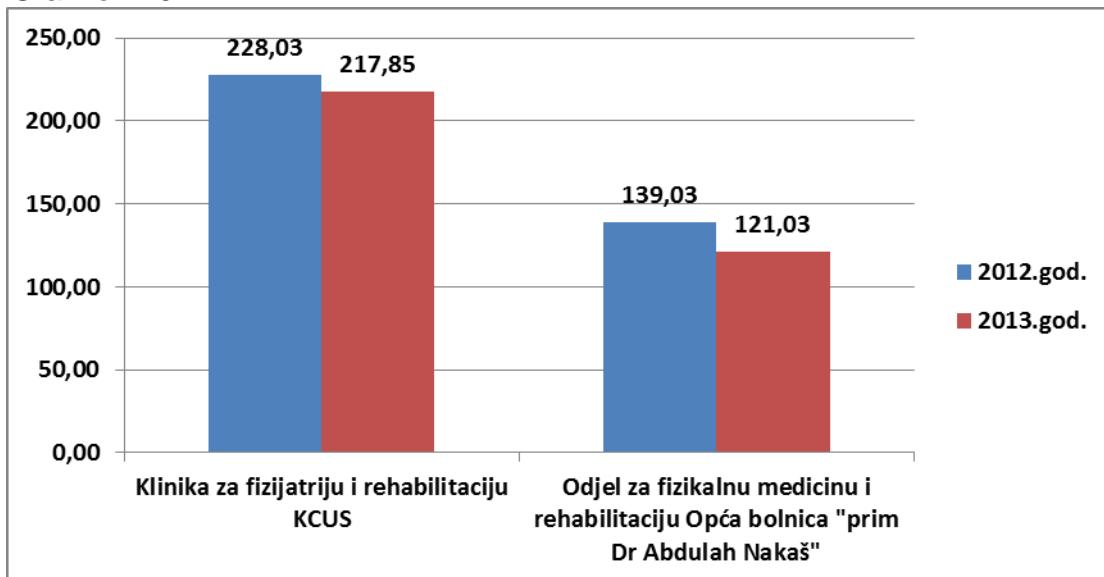
¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prosječna dužina liječenja na Klinici za fizikalnu medicinu KCUS u 2013. godini iznosila je **27,23** dana, a na Odjelu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim dr Abdulah Nakaš“ **19,21** dan.

Prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta na Klinici za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju KCUS u 2013. godini iznosio je **217,85** dana, a na Odjelu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju iznosio je svega **121,03** dana.

Prikaz broja dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta fizikalne medicine i rehabilitacija u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu 2012. i 2013. godina¹

Grafikon 75.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Od ukupnog broja liječenih na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS smrtni ishod liječenja imale su 3 osobe, pa je mortalitet bolnice iznosio (0,6%), dok na Odjelu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju u Općoj bolnici «Prim Dr Abdulah Nakaš» u toku 2013. godine nisu registrirani umrli tokom liječenja.

U 2013. godini fizijatrija i rehabilitacija u bolničkoj zaštiti (Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS i Odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš») raspolagale su sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹:

Dr medicine specijalista ukupno 18

Od toga:

Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS 14

Odjel za fizik. medicinu i rehabilitaciju Opće bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 4

Dr medicine na specijalizaciji ukupno 5

Od toga:

Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS 3

Odjel za fizik. medicinu i rehabilitaciju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 2

Zdravstveni tehničari VŠS VSS ukupno 18

Od toga:

Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS 12

Odjel za fizik. medicinu i rehabilitaciju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 6

Zdravstveni teničari SSS ukupno 72

Od toga:

Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS 50

Odjel za fizik. medicinu i rehabilitaciju Opća bolnica „Prim dr Abdulah Nakaš“ 22

¹Izvor podataka Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izvještaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

U oblasti fizijatrije i rehabilitacije u bolničkoj zaštiti ukupno **18 doktora medicine specijalista** zbrinjavalo je **90** postelja, pa je prema tome jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao **5,0 postelja**. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po zauzetoj bolničkoj postelji za sve posteljne kapacitete unutar ove discipline iznosio je **1,6**.

Prikaz odabralih indikatora za fizijatriju i rehabilitaciju u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini¹

Tabela 65.

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetost i postelja	Broj pacijenta po krevetu	Interval obrtaja
Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS	480	13071	27,23	217,85	59,68	8,00	18,39
Odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju KCUS	189	3631	19,21	121,03	33,16	6,30	38,72

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

5.4.7.4 Onkologija¹

Klinika za onkologiju KCUS u 2013. godini raspolagala je **95** postelja i broj postelja je smanjen u odnosu na prethodnu godinu kada je ova Klinika raspolagala sa **132** postelje.

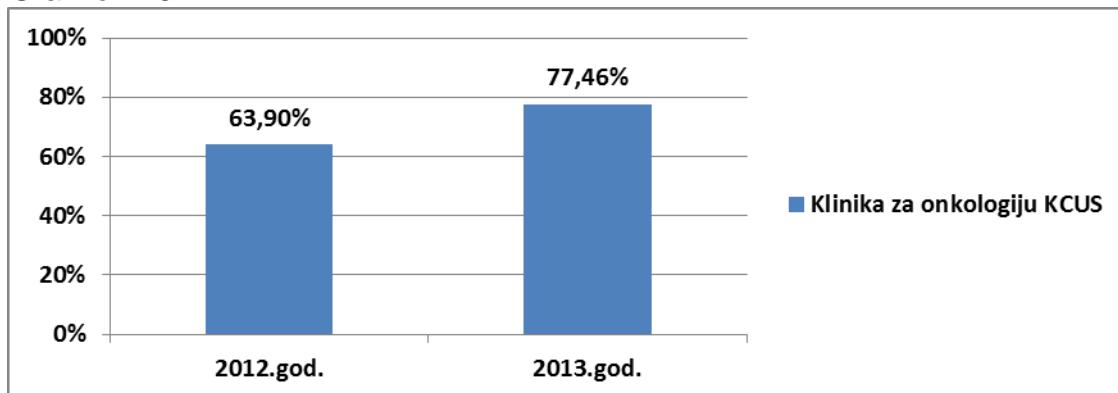
Broj ispisanih bolesnika u 2013. godini je bio je **3.703**, stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je **(77,46%)**, prosječna dužina liječenja je iznosila **7,25** dana, a godišnja zauzetost posteljnih kapaciteta iznosila je **282,74** dana.

Od ukupnog broja liječenih umrlo je **68** pacijenata, pa je mortalitet bolnice iznosio **(1,8%)**.

¹ Evropska Komisija je 03. Marta 2011. godine oglasila da je medicinska onkologija uključena među ostale profesionalne kvalifikacije u Evropskoj Uniji i prepoznata kao zasebna medicinska specijalnost (EU) Directiva 2005/36/EC.

Prikaz prosječne stope zauzetosti posteljnih kapaciteta za onkologiju (Klinika za onkologiju KCUS) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u periodu 2012. i 2013. godine¹

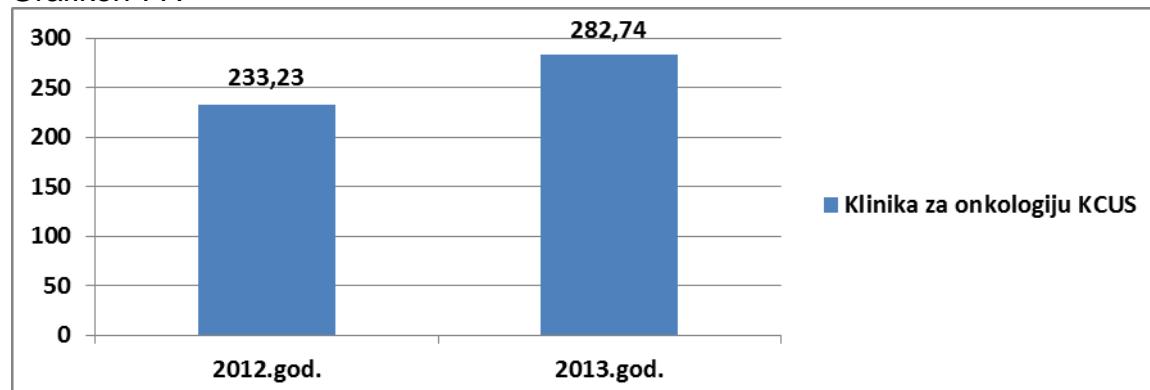
Grafikon 76.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

Prikaz broja dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta za onkologiju (Klinika za onkologiju KCUS) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo 2012. I 2013. godine¹

Grafikon 77.

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

U 2013. godini Klinika za onkologiju KCUS raspolagala je sa slijedećim kadrom kada su u pitanju zdravstveni radnici¹:

**Dr medicine specijalista ukupno 20
Dr medicine na specijalizaciji ukupno 3
Zdravstveni tehničari VŠS i VSS ukupno 24
Zdravstveni theničari SSS ukupno 34**

¹Izvor podataka Zavod za javno zdravstvo KS na osnovu Izvještaja o organizacionoj strukturi i kadrovima na dan 31.12. 2013. godine, a na osnovu izvještaja koje dostavljaju zdravstvene ustanove

Ukupno **20** doktora medicine specijalista zbrinjavalo je **95** onkoloških postelja, pa je jedan tim zbrinjavao **4,75** postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/ zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS **po zauzetoj bolničkoj postelji** za onkološke kapacitete iznosio je **1,2**.

**Prikaz odabralih indikatora za onkologiju (Klinika za onkologiju KCUS) u bolničkoj zaštiti na području Kantona Sarajevo
u 2013. godini¹**

Tabela 66.

	Broj ispisanih bolesnika	Broj dana bolnič. liječenja	Prosječ. dužina liječenja	Godišnja zauzetost postelja	% zauzetost i postelja	Broj pacijenta po krevetu	Interval obrtaja
Klinika za onkologiju KCUS	3703	26860	7,25	282,74	77,46	38,97	2,11

¹Izvor: Zavod za javno zdravstvo KS-Godišnji izvještaj o radu bolničko-stacionarnih ustanova (Obrazac br 3-21-60) na osnovu izvještaja koje dostavljaju bolničke ustanove na području KS

5.5 DJELATNOST JAVNOG ZDRAVSTVA

Djelatnost javnog zdravstva obuhvata djelatnost socijalne medicine i organizacije sa ekonomikom zdravstva, zatim djelatnost epidemiologije, higijene i zdravstvene ekologije, sanitарne mikrobiologije i sanitарne hemije. Zdravstvene usluge iz oblasti javnog zdravstva za potrebe stanovništva Kantona Sarajevo pruža Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, čija je djelatnost definisana Zakonom o zdravstvenoj zaštiti.

Pored aktivnosti Zavoda za javno zdravstvo KS koje su prikazane u ovoj Studiji (kretanje zaraznih oboljenja, imunizacija, epidemije trovanja hranom, vodosnabdjevanje, zdravstvena ispravnost životnih namirnica, kvalitet zraka) posebno mjesto pripada planiranju, organiziranju i provođenju aktivnosti promocije zdravlja i zdravstvenog odgoja stanovništva vezano za zdrave stilove života.

U toku 2013. godine Zavod za javno zdravstvo KS obilježio je važne datume prema Kalendaru zdravlja. To su: 31. maj-Svjetski dan nepušenja, Svjetska sedmica dojenja u periodu 1-7-og oktobra, zatim Mjesec dana borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti u periodu 15-og novembra do 15-og decembra, Svjetski dan borbe protiv HIV/AIDS-a 1-og decembra i Međunarodni dan ljudskih prava 10-og decembra.

Svjetski dan nepušenja Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo obilježio je u 2013. godini zajedno sa JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo organizacijom okruglog stola pod nazivom „Značaj i ključna uloga porodične medicine u motivaciji za prestanak pušenja i promjenu obrasca ovisničkog ponašanja“. Osnovni cilj je bio povećanje svijesti unutar medicinske profesionalne zajednice, predstavnika lokalne samouprave, predstavnika obrazovnog sektora i NVO sektora o značaju i ulozi doktora medicine u porodičnoj medicini u vezi sa prevencijom pušenja duhana i motivacijom za prestanak pušenja duhana. Održavanje ovog okruglog stola omogućio je stručni i profesionalni dijalog o ulozi timova porodične medicine u prevenciji pušenja duhana, te je uloga doktora medicine u porodičnoj medicini postala vidljivija, a prikazane metodologije pristupa individualnom savjetovanju i liječenju ovisnosti o nikotinu omogućili su povećanje svjesnosti i znanja o potencijalima porodične medicine vezano za prevenciju pušenja duhana.

Svjetsku sedmicu dojenja u 2013. godini Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo obilježio zajedno sa Zavodom za javno zdravstvo Federacije BiH i nevladinim sektorom Udruženjem za unapređenje dojenja i Udruženjem DjeCa. Javna promocija o dojenju organizovana je na Vilsonovom šetalištu, gdje je bio postavljen štand sa promotivnim materijalom o dojenju i ishrani male djece. Promotivni materijal je podijeljen trudnicama, majkama sa malom djecom i mladim devojkama budućim majkama.

U prostorima Zavoda za javno zdravstvo KS odražan je edukativni seminar „**Modeli pristupa prevenciji zloupotrebe droga, alkohola i prevencije maloljetničkog nasilja**“ za pedagoge, nastavnike, profesore i socijalne radnike iz pet osnovnih i deset srednjih škola u KS u povodu obilježavanja Mjesec dana borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti. Osnovni cilj je bio povećati svijest u profesionalnoj zajednici i društvu o značaju i ulozi profesionalaca u oblasti zdravstva (pedagozi, nastavnici, profesori) u prevenciji zloupotrebe alkohola kod školske djece i omladine. Edukativni seminar je obuhvatio tri stručna predavanja i to: Zloupotreba alkohola kod školske djece i mladih–faktori rizika i zaštitni faktori; Primarna prevencija alkoholizma i Pristup i modeli prevencije alkoholizma, te prikaz tri studije slučaja zloupotrebe alkohola u školskoj sredini iz tri srednje škole.

Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo obilježio je **Svjetski dan borbe protiv HIV/AIDS-a** kroz akciju „Dan otvorene komunikacije“, gdje se u direktnom kontaktu sa građanima željelo ukazati na ovu problematiku, posebno kada su u pitanju duboko ukorijenjene predrasude o ovoj bolesti, te pokušati da se potakne napredak u prevenciji i diskriminaciji inficiranih osoba. Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo i Udruženje Partnerstvo za zdravlje su na info štandovima (Wilsonovo šetalište i Mala aleja Ilijadža) 01.12.2013.godine besplatno dijelili prezervative, edukativne i promotivne materijale svim zainteresovanim građanima uz informisanje o mogućnosti testiranja i savjetovanja na HIV u DPST centru u prostorijama Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo.

Povodom obilježavanja **Međunarodnog dana ljudskih prava** Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo, Udruženje specijalista javnozdravstvenih disciplina - Sekcija socijalne medicine, organizacije i ekonomike zdravstva i Medicinski fakultet su organizovali pod pokroviteljstvom Grada Sarajeva okrugli sto na temu „Ljudska prava i prava pacijenata“. Okrugli sto je obuhvatio stručna predavanja i to: Trenutna ocjena pristupa ljudskim pravima građana BiH sa osvrtom na zdravstvenu zaštitu i socijalnu sigurnost; Ljudska prava u kontekstu prava pacijenata; Ljudska prava, razvoj i promocija zdravlja; Prava, obaveze i odgovornosti pacijenata - zakonska regulativa i Ispitivanje stava, prakse i iskustava građana KS o poštivanju prava pacijenata.

U okviru Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo funkcioniše, od juna 2012. godine, VCCT centar (centar za dobrovoljno, anonimno, povjerljivo savjetovanje i testiranje). U VCCT centru koji pruža usluge savjetovanja i testiranja na HIV/AIDS u 2013. godini testirano je 230 osoba, od čega 127 ili 55,22% muškaraca i 103 ili 44,78% žena.

U okviru Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo funkcioniše Savjetovalište za ishranu i poremećaje ishrane koje, između ostalog, prati kvalitet ishrane i navike u ishrani stanovništva. Svakom pacijentu sa problemom gojaznosti se pristupa individualno, počevši od anamneze, fizičkog i antropometrijskog pregleda, biohemičkih, funkcionalnih i kliničkih ispitivanja, izračunavanja indeksa tjelesne mase, planiranja i određivanja dnevnih energetskih potreba, sastavljanja i planiranja jelovnika, dijetoterapije kod posebnih stanja (jetrene bolesti, dijabetes, kardiovaskularne bolesti itd.) i otvara se nutričijski karton, sa općim podacima, historijom bolesti, dijagnozom i podacima o rezultatima funkcionalnih i kliničkih ispitivanja.

Najveći broj pacijenata u Savjetovalištu za ishranu u 2013. godini su pripadali dobnoj grupi 21-25 godina života i dobnoj grupi 26-35 godina života koji su u najvećem broju koji broj dobili savjete i prehrambene smjernice za pravilnu i uravnoteženu ishranu. Ukupan broj posjeta ostvarenih u Savjetovalištu za ishranu i poremećaje ishrane u toku 2013. godine je iznosio 202 posjete.

5.6 PRIVATNI SEKTOR

Na području Kantona Sarajevo zdravstvena djelatnost u privatnom sektoru provodi se na primarnom nivou i sekundarnom nivou zdravstvene zaštite. Na primarnom nivou, zdravstvena djelatnost u privatnom sektoru pruža se putem ordinacija opće medicine i ambulanti za kućnu njegu, zatim putem privatnih apoteka i PZU apoteka i stomatoloških ordinacija, dok se na sekundarnom nivou, zdravstvena djelatnost u privatnom sektoru pruža putem privatnih specijalističkih ordinacija privatnih zdravstvenih ustanova tipa poliklinike, centra, zavoda i lječilišta i putem laboratorija (medicinsko-biohemijske laboratorije, mikrobiološko-parazitološke laboratorije i zubotehničke laboratorije).

Rad privatne prakse, već duži niz godina karakteriše neuvezanost sa javnim sektorom, naročito, u sistemu zdravstveno-statističkog izvještavanja. Izrazito mali broj zdravstvenih ustanova u privatnom sektoru dostavlja zakonom propisane izvještajne obrasce što utiče na nepotpuni obuhvat podataka vezanih za zdravstveno stanje stanovništva i djelatnost zdravstvene zaštite na području Kantona Sarajevo. U 2013. godini RJ za socijalnu medicinu sa organizacijom zdravstva i zdravstvenom informatikom uspostavila je saradnju sa Zdravstvenom inspekcijom KS u cilju postizanja većeg obuhvata vezano za dostavljanje zdravstveno-statističkih izvještaja od strane zdravstvenih ustanova u privatnom sektoru.

Prema podacima Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo na području KS registrovane su slijedeće zdravstvene ustanove u privatnom sektoru:

- **3 ordinacije opće medicine**
- **2 ambulante za kućnu njegu**
- **79 privatnih specijalističkih ordinacija,**
- **39 privatnih zdravstvenih ustanova tipa poliklinike, centra, zavoda i lječilišta (31 poliklinika, 4 centra, 3 zavoda i 1 lječilište)**
- **151 privatna stomatološka ordinacija,**
- **4 stomatološke poliklinike,**
- **1 centar za ortodonciju**
- **15 zubotehničkih laboratorija,**
- **4 medicinsko-biohemijske laboratorije,**
- **1 mikrobiološko-parazitološka laboratorija i**
- **118 apoteka (privatne apoteke i privatne zdravstvene ustanove-apoteke sa ograncima).**

5.6.1 Apotekarska djelatnost u privatnom sektoru

Prema podacima Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo na području Kantona Sarajevo do kraja 2013. godine registrovano je ukupno 118 apoteka u privatnom sektoru koje uključuju privatne apoteke i privatne zdravstvene ustanove apoteke sa ograncima, a što je za 2,48% manji broj apoteka u odnosu na 2012. godinu kada je registrovana 121 apoteka.

Najveći procenat apoteka u privatnom sektoru nalazi se na području 4 općine Grada Sarajeva (85 apoteka ili 72,03%), dok se 33 apoteke ili 27,97% apoteka u privatnom sektoru nalazi na području pet izvangradskih općina od kojih je čak 19 ili 57,58% locirano na području općine Ilidža.

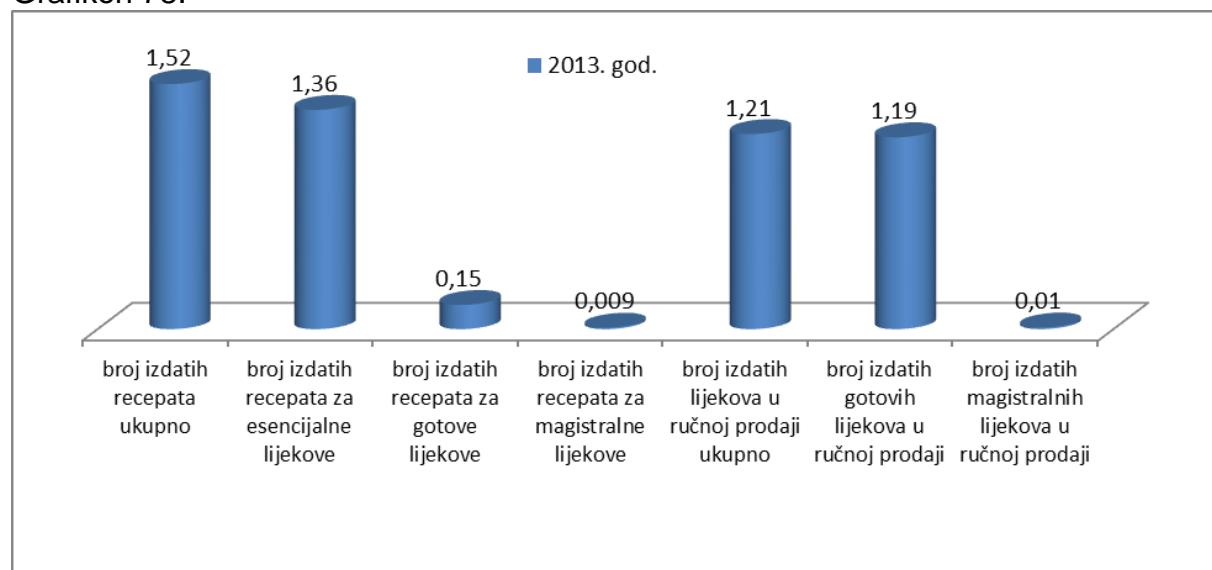
Od 118 apoteka u privatnom sektoru, izvještaje o radu koji su zakonom obavezni dostavilo je za 2013. godinu ukupno 21 privatna apoteka i PZU apoteka Zavodu za javno zdravstvo KS. Prema dostavljenim podacima u privatnom sektoru apotekarska djelatnost u 21 privatnoj apoteci i PZU apoteci pružana je u 2013. godini od strane 40 magistara farmacije i 50 farmaceutskih tehničara.

U 2013. godini u 21 privatnoj apoteci i PZU apoteci izdato je ukupno 673.584 recepta/lijeka ili 1,52 recepta/lijeka po jednom stanovniku. Od ukupnog broja izdatih recepata za esencijalne lijekove u apotekama u privatnom sektoru koje su dostavile izvještaje, izdato je 603.992 recepta ili 1,36 recepata po jednom stanovniku, a za ostale gotove lijekove izdato je 65.111 recepata ili 0,15 recepata po jednom stanovniku. Broj izdatih recepata za magistralne lijekove iznosio je 4.173 ili 0,009 recepata po jednom stanovniku, dok je broj registriranih recepata izdatih za lijekove koji sadrže opojnu drogu iznosio 308 ili 0,0007 recepata po stanovniku.

U ručnoj prodaji u apotekarskoj djelatnosti privatnog sektora, odnosno u privatnim apotekama apoteka i PZU apotekama koje su dostavile izvještaje u 2013. godini registrovano je ukupno prodatih lijekova 534.235 ili 1,21 lijeka po jednom stanovniku, od čega su gotovi lijekovi 527.781 ili 1,19 gotovih lijekova po jednom stanovniku, dok je ručna prodaja magistralnih lijekova činila 6.454 ili 0,01 magistralnih lijekova po jednom stanovniku.

Broj izdatih recepata/lijekova po jednom stanovniku u privatnom sektoru u Kantonu Sarajevo, 2013.godina

Grafikon 78.

Broj apoteka u privatnom sektoru na 100.000 stanovnika Kantona Sarajevo u 2013. godini, pregled prema općinama

Tabela 67.

Općina	Broj apoteka u privatnom sektoru	Broj apoteka/100.000 stanovnika u privatnom sektoru
Centar	24	34,82
Hadžići	7	30,73
Iličići	19	31,07
Ilijaš	3	15,31
Novi Grad	29	23,08
Novo Sarajevo	22	29,80
Stari Grad	10	23,79
Trnovo	-	-
Vogošća	4	15,01
Kanton Sarajevo	118	26,66

5.6.2 Stomatološka zdravstvena djelatnost u privatnom sektoru

Prema podacima Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo u stomatološkoj zaštiti registrovano je ukupno 151 privatna stomatološka ordinacija, od čega je jedna (1) privatna stomatološka ordinacija registrovana za djelatnost dječije i preventivne stomatologije, dvije (2) privatne stomatološke ordinacije za djelatnost maksilofacijalne hururgije, dvije (2) privatne stomatološke ordinacije za djelatnost ortodoncije 145 privatnih stomatoloških ordinacija pruža polivalentne stomatološke usluge. Pored privatnih stomatoloških ordinacija na području Kantona Sarajevo registrovane su još: četiri (4) stomatološke poliklinike, jedan (1) centar za ortodonciju i 15 privatnih Zubotehničkih laboratorijskih radionica.

Prema podacima koji su dobijeni na osnovu izvještaja koje su dostavile 144 privatne stomatološke ordinacije i poliklinike u 2013. godini, ukupan broj doktora stomatologije u privatnom sektoru je bio 213, od čega su 172 ili 80,75% doktori stomatologije, a 41 ili 19,25% su bili doktori stomatologije specijalisti (6 specijalisti dječije i preventivne stomatologije, 10 specijalisti stomatološke protetike, 6 specijalisti ortodoncije i 19 doktori stomatologije specijalista drugih disciplina). Ukupan broj posjeta u privatnim stomatološkim ordinacijama i poliklinikama koje su dostavile izvještaje u 2013. godini je bio 99.496 posjeta, ili prosječno godišnje 467 posjeta po jednom doktoru stomatologu, odnosno prosječno 1,76 posjeta dnevno po jednom doktoru stomatologije, a odnos između prvih i ponovnih posjeta je bio 1:2,92.

Broj registrovanih izvršenih usluga u privatnim stomatološkim ordinacijama i poliklinikama koje su dostavile izvještaje u 2013. godini je bio 104.249 usluga, od čega su u najvećem procentu stomatološke usluge vezane za plombiranje zuba (54,34%), zatim hiruške intervencije (ekstrahirani zubi i drugo) sa 19,62% usluga i 17,89% stomatoloških usluga vezanih za liječenje paradoncijuma i bolesti usta, dok su usluge vezane za protetske radeve činile 7,55%, a 0,60% usluge u vezi sa pokretnim ortodontskim aparatom.

5.6.3. Specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u privatnom sektoru

Prema podacima Ministarstva zdravstva KS vanbolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u privatnom sektoru pruža se kroz rad 79 privatnih specijalističkih ordinacija i 39 privatnih zdravstvenih ustanova, od čega su: 31 poliklinika, 4 centra, 3 zavoda i 1 lječilište. Podaci o radu zdravstvenih ustanova u privatnom sektoru koje pružaju specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu nisu raspoloživi obzirom da izuzetno mali broj ovih ustanova dostavlja zakonom obavezne izvještaje o radu i broju zaposlenih. U 2013. godini ZZJZ KS, odnosno RJ za socijalnu medicinu sa organizacijom zdravstva i zdravstvenom informatikom uspostavila je kontakt sa zdravstvenom inspekциjom KS sa ciljem povećanja obuhvata izvještavanja privatnih specijalističkih ordinacija i privatnih zdravstvenih ustanova koje trebaju dostavljati zakonom obavezne zdravstveno-statističke izvještaje prema Zavodu za javno zdravstvo KS.

6. ZAKLJUČCI

- Kanton Sarajevo je jedan od deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, koji zauzima površinu od $1.276,9 \text{ km}^2$ na području devet općina sa relativnom gustinom naseljenosti od $346,67$ stanovnika na km^2 . Najveća gustoča naseljenosti stanovništva je na području četiri gradske općine i iznosi $2.199,01$ stanovnika na km^2 , dok je gustoča naseljenosti na području drugih pet općina čija površina čini $88,92\%$ ukupne površine Kantona Sarajevo znatno manja i iznosi $112,38$ stanovnika na km^2 .
- Demografske promjene na području Kantona Sarajevo ogledaju se u porastu stnovništva dobne skupine 65 i više godina koji u strukturi ukupnog stanovništva čine $16,43\%$, te se stanovištvo KS nalazi u kategoriji starog stanovništva, a prema biološkom tipu spada u regresivan tip stanovništva gdje je kontingenat potomaka znatno manji od kontingenta predaka.
- Vitalno kretanje stanovništva Kantona Sarajevo i dalje pokazuje nepovoljne trendove. U posljednjih pet godina vrijednosti stope nataliteta pokazuju lagani kontinuirani pad, kao i vrijednosti stope mortaliteta, dok su vrijednosti stope prirodnog priraštaja izrazito nepovoljne sa negativnim trendom u 3 općine (Centar, Stari Grad i Trnovo).
- Vitalni index kao koeficijent prirodnog kretanja stanovništva Kantona Sarajevo i u 2013. godini kao i u posljednjih pet godina ima vrijednost iznad jedan, odnosno iznosi $1,2$, što ukazuje da je broj živorođenih skoro jednak broju umrlih uz neznatno povećanje stanovništva mehaničkim kretanjem, odnosno migarcijama stanovništva.
- Vrijednosti stope dojenačke smrtnosti su vrlo niske u posljednjih pet godina i kreću se od $8,66\%$ u 2008. godini do $5,40\%$ u 2012. godini. Međutim, u općini Centar i u 2013. godini kao i prethodnih godina registrovana je znatno veća vrijednost stope dojenačke smrtnosti ($14,46\%$) u odnosu na vrijednost dojenačke smrtnosti u Kantonu Sarajevo ($5,40\%$). Ove visoke vrijednosti stope dojenačke smrtnosti u odnosu na vrijednost stope dojenačke smrtnosti u Kantonu Sarajevo su, najvjerojatnije, rezultat neadekvatnog ažuriranja podataka o ovoj pojavi prema mjestu događaja, a ne prema mjestu prebivališta majke.
- Opći i specifični morbiditet koji je registrovan u ambulantno-polikliničkoj djelatnosti primarne zdravstvene zaštite predstavljaju indikatore za ocjenu zdravstvenog stanja stanovništva. Vodeća oboljenja kod stanovništva registrovana u 2013. godini su skoro identična oboljenjima registrovanim u posljednjim godinama posmatranja i ne pokazuju značajnija odstupanja u pogledu index-a strukture i stope oboljevanja, a karakteriše ga učešće dva hronična oboljenja u redoslijedu vodećih oboljenja (hipertenzivna oboljenja i diabetes mellitus).

- U 2013. godini broj oboljenja stanovništva Kantona Sarajevo registrovanih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti je 680.894 i veći je za 27,70% u odnosu na 2012.godinu kada je registrovano 533.146 oboljenja. Analizom morbiditeta registrovanog po pojedinim Organizacionim jedinicama domova zdravlja u Kantonu Sarajevo, utvrđeno je da se radi o neadekvatnom ažuriranju podataka u vezi sa registracijom morbiditeta, naročito kod registracije morbiditeta od hroničnih masovnih nezaraznih oboljenja.
- Vodeće oboljenje registrovano kod djece i omladine 0-18 godina života su akutne infekcije gornjih respiratornih puteva sa značajnim procentom u strukturi svih oboljenja registrovanih kod ovih populacionih skupina.
- Redosljed vodećih oboljenja kod populacione skupine 19-64 godine života karakteriše učešće čak 3 hronična oboljenja (hipertenzivna oboljenja, diabetes mellitus i drugi endokrini i metabolički poremećaji).
- Među pet vodećih oboljenja registrovanih kod populacione skupine 65 i više godina života karakterišu 4 hronična oboljenja (hypertenzivna oboljenja, diabetes mellitus, druga srčana oboljenja i drugi endokrini i metabolički poremećaji).
- Od ukupnog broja registrovanih oboljenja udio 10 vodećih hroničnih masovnih nezaraznih bolesti u 2013. godini iznosio je (24,82%).
- U 2013. godini registrovano je ukupno 77.830 hipertenzivnih oboljenja ($I_{10} - I_{15}$) i bilježimo značajan porast broja oboljelih na 10.000 stanovnika sa stopom od 1.758,20 u odnosu na prethodnu godinu kada je stopa iznosila 1.373,63.
- Hipertenzivna oboljenja u ukupnoj populaciji u 2013. godini imala su prevalencu %17,5 i bilježimo značajan porast u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila %13,7.
- Ukupan broj registrovanih oboljenja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti kada je u pitanju diabetes mellitus ($E_{10}-E_{14}$) iznosio je 22.358, a broj oboljenja na 10.000 stanovnika iznosio je 505,71 i bilježimo značajan porast u odnosu na prethodnu godinu kada je broj oboljenja na 10.000 stanovnika iznosio 360,23.
- Diabetes mellitus ($E_{10}-E_{14}$) u ukupnoj populaciji u 2013. godini imao je prevalencu %5,05 i bilježimo signifikantan porast u odnosu na prethodnu godinu kada je prevalenca u ukupnoj populaciji iznosila %3,61.

- **Ukupan broj registrovanih malignih oboljenja** Prema Izvještaju o oboljenjima i stanjima i povredama utvrđenim u službi porodične medicine-primarne zdravstvene zaštite (obrazac br. 3-02-60) za 2013. godinu iznosio je 4.864, a neoplazme dojke C₅₀ su kao i prethodnih godina zauzimale prvo mjesto među malignim neoplazmama po broju registrovanih oboljenja/na 100.000 stanovnika sa stopom od 259,34 gdje također bilježimo porast u odnosu na prethodnu godinu kada je broj registrovanih oboljenja na 100.000 stanovnika iznosio 199,88.
- Neurotski sa stresom povezani i somatski poremećaji u 2013. godini imali su značajan udio u index-u strukture poremačaja mentalnog zdravlja kod stanovništva Kantona Sarajevo i činili su (37,10%) registrovanih poremećaja mentalnog zdravlja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.
- Podaci u bazi podataka na osnovu jedinstvenog registracijskog obrazca liječenih ovisnika/ Pompidou obrasca bili su kao i prethodne godine dostupni za dvije ustanove JU Zavod za alkoholizam i druge toksikomanije KS i JU Terapijska zajednica „Kampus“, KS.
- Podaci koji se odnose na liječene ovisnike o drogama su bili nedostatni, a zbog neodgovarajućeg programskog rješenja za bazu podataka za nivo Federacije BiH i evidentne podregistracije, te se dostupni podaci nisu mogli obraditi za potrebe izvještavanja i analize. U 2013. godini nisu se mogli prikazati indikatori vezani za zahtjeve za tretman i liječenje ovisnika o drogama na području Kantona Sarajevo. Indikatori vezani za zahtjeve za tretman/liječenje ovisnika o drogama su međunarodna obaveza BIH.
- Prema Izvještaju o oboljenjima i stanjima utvrđenim u službi porodične/obiteljske medicine-primarne zdravstvene zaštite u toku 2013. godine, registrovana su 54 slučaja u kategoriji sindroma zlostavljanja-odnosno lošeg postupka (T₇₄). Najveći broj slučajeva zlostavljanja registrovan je kod djece u dobnoj skupini od 7 do 14 godina, 49 ili (94,20%) svih registrovanih slučajeva.
- U zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru na području Kantona Sarajevo prema prijavama poroda u 2013.godini ukupno je registrovano 4.688 poroda od čega 4.421 ili (94,3%) kod žena sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo.
- Udio registrovanih poroda kod žena sa mjestom prebivališta van Kantona u ukupnom broju obavljenih poroda iznosio je (5,7%).

- Prema dobnoj strukturi majki najveći broj živorođenih 1.639 ili (36,65%) u odnosu na ukupan broj živorođenih koji je iznosio 4.472 registrovan je kod žena u dobnoj skupini od 30 do 34 godine, a zatim u dobnoj skupini od 25 do 29 godina 1.446 živorođenih sa udjelom u ukupnom broju živorođenih od (32,33%).
- Uočava se trend kao i prethodnih godina pomijeranja rađanja ka starijim dobним skupinama, što je posebno vidljivo kad je u pitanju rađanje u dobним skupinama ispod 20 godina.
- Od ukupno 4.421 obavljenih poroda u 2013. godini, (29,15%) su završeni carskim rezom (sectio caesarea). Stopa poroda dovršenih carskim rezom u 2013. godini bila je izrazito visoka i iznosila je 293,60 na 1.000 živorođenih.
- U javnom sektoru u 2013. godini broj registrovanih prekida trudnoće na osnovu prijava o prekidu trudnoće dostavljenih Zavodu za javno zdravstvo Kantona Sarajevu u javnim ustanovama iznosio je 858 od čega 812 ili (94,64%) prekida trudnoće kod žena sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo.
- Broj registrovanih prekida trudnoće u zdravstvenim ustanovama u privatnom sektoru koje pružaju usluge iz oblasti ginekologije, a koje dostavljaju izvještaje Zavodu za javno zdravstvo KS u 2013. godini je bio 173 od čega 158 ili (91,32%) kod žena s prebivalištem na području Kantona Sarajevo.
- Prema dostavljenim podacima iz javnog i privatnog sektora ukupan broj pobačaja kada su u pitanju žene sa prebivalištem na području Kantona Sarajevo iznosio je 970, pa je stopa pobačaja na 1.000 živorođenih u 2013. godini iznosila 216,90.
- Najveći broj žena kojima je urađen medicinski pobačaj u 2013. godini, njih 168 ili (41,69%) ima dvoje živorođene djece.
- Stanje oralnog zdravlja stanovništva Kantona Sarajevo prema podacima iz javnog sektora ne bilježi značajnije promjene u odnosu na prethodni period. Od ukupnog broja oboljenja, stanja i povreda registrovanih kod svih dobnih skupina stanovništva i u toku 2013. godine vodeće oboljenje je zubni karijes.
- U strukturi ukupno registrovanog karijesa kod svih dobnih skupina najveći procenat zubnog karijesa registrovan je u dobnoj skupini 19 i više godina (61,50%), a zatim u dobnoj skupini 7-18 godina (33,28%).

- U javnom sektoru u 2013. godini na području Kantona Sarajevo zaštita oralnog zdravlja pružala se na 60 punktova od čega 2 punkta na Stomatološkom fakultetu sa klinikama, sa ukupno 180 stomatoloških stolica od čega 84 stomatoloških stolica na Stomatološkom fakultetu sa klinikama. Ukupan broj stomatoloških timova u javnom sektoru iznosio je 228 i za 7,31% je manji u odnosu na prethodnu godinu kada je ukupan broj timova u javnom sektoru iznosio 246 tima.
- Broj posjeta po jednom timu u stomatološkoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru iznosio je 1.733, a prosječan dnevni broj posjeta po jednom timu iznosio je 6,54 posjete, a obavljeno je 3.523 ciljanih serijskih pregleda što je za 33,87% manje u odnosu na prethodnu godinu kada je obavljeno 5.328 ciljanih serijskih pregleda.
- U primarnoj zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo u 2013. godini ukupno je registrovano 13.319 povreda kod stanovništva Kantona Sarajevo, što u strukturi svih registrovanih oboljenja, stanja i povreda iznosi 1,96% i predstavlja nešto manji broj povreda u odnosu na prethodnu godinu kada je broj registrovanih povreda iznosio 14.119, odnosno manji je za 5,67%.
- Opća stopa traumatizma kod stanovništva Kantona Sarajevo u 2013. godini iznosi 3,01% i skoro je identična vrijednosti stope traumatizma u prethodnoj godini (3,20%).
- U strukturi svih registrovanih povreda u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, kao i prethodnih godina posmatranja, najčešće su zastupljene povrede u kući i povrede na drugim mjestima, a zatim slijede povrede u sportu i povrede na radu, odnosno u jaslicama, vrtiću, školi, a najveći broj povreda registrovan je kod radno-aktivnog stanovništva i kod školske djece 7-14 godina života, dok su kod ostalih dobnih skupina povrede registrovane u znatno nižem broju.
- Prema podacima MUP-a Kantona Sarajevo na području Kantona Sarajevo u 2013. godini, registrovan je veći broj saobraćajnih nezgoda u odnosu na prethodnu godinu za 6,67%, dok je broj saobraćajnih nezgoda izazvanih u alkoholisanom stanju značajnije povećan za 13,18% u odnosu na prethodnu godinu.

- Broj registrovanih povrijeđenih lica u saobraćajnim nezgodama u 2013. godini na području KS, također, je povećan u odnosu na prethodnu godinu za 11,47%, a broj poginulih lica u saobraćajnim nezgodama je povećan za 14,28% u odnosu na 2012. godinu.
- Tokom 2013. godine na području Kantona Sarajevo prijavljeno je 7.210 slučajeva obolijevanja od 35 zaraznih bolesti obaveznih prijavi (AIDS i HIV prikazani zajedno), što je za 8,16% manji broj prijavljenih zaraznih oboljenja u odnosu na prethodnu godinu kada je bilo 7.851 prijavljenih zaraznih oboljenja.
- Najveća stopa morbiditeta od zaraznih bolesti na području Kantona Sarajevo zabilježena je u općini Ilidža, dok je najmanja stopa morbiditeta registrirana u općini Ilijaš.
- Među deset vodećih zaraznih bolesti obaveznih prijavi, Varicellae (Pljuskavice), kao i prethodnih godina, predstavljaju najučestaliju zaraznu bolest čiji je broj u 2013.godini iznosio 3.902 i za 19,18% je veći nego u 2012. godini kada je bilo 3.274 oboljelih od varicella.
- U 2013. godini ukupno su prijavljene dvije sumnje na epidemiju trovanja hranom, od čega ni jedna epidemija nije potvrđena.
- Na osnovu mjesecnih izvještaja iz GAK-a KCU Sarajevo, Opće bolnice „Prim.dr Abdulah Nakaš“, predškolskih i školskih dispanzera JU „Dom zdravlja“ Kantona Sarajevo o broju i vrsti vakcina djece uzrasta od 0 do 18 godina, napravljen je godišnji izvještaj koji je prema sačinjenom planu Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo i preporukama WHO, a koji se odnosi na potreban – zadovoljavajući procenat procjepljenosti djece kako bi se stvorio kolektivni imunitet (kod opravdano ili neopravdano nevakcinisane djece ne bi došlo do pojave neke vakcinopreventabilne bolesti), konstatacija je da je procenat pokrivenosti djece u primoimunizaciji zadovoljavajući, dok u revakcinaciji nije.
- Osnovni razlog za nedostatan procenat pokrivenosti pojedinim vrstama vakcina prema uzrastu treba tražiti u nezainteresiranosti kako roditelja tako i djece školskog uzrasta, te jakoj antivakcinalnoj kampanji koja se, već niz godina, provodi na području Kantona Sarajevo.

- **Javna vodoopskrba na području Kantona Sarajevo organizovana je preko četiri vodoopskrbna sistema kojim upravljaju komunalna društva. Centralnim sistemom vodosnabdijevanja obuhvaćeno je 94,83% stanovnika, ostali dio, 5,17% stanovništva, snabdijeva se vodom za piće iz drugih objekata (lokalni vodovodi, bušeni ili kopani bunari, pumpe itd.).**
- **Internu kontrolu kvaliteta Sarajevskog gradskog vodovoda vrši laboratorijski "KJKP Sarajevskog vodovoda" sa odgovarajućom opremom i stručnim osobljem. Eksternu kontinuiranu kontrolu sirove vode izvorišta-četiri bunara Sokolović kolonija vrši Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo u saradnji sa Ministarstvom zdravstva Kantona Sarajevo od 2003.godine, a monitoring kvaliteta pitke vode iz distributivne mreže gradskog vodovoda, krajnjeg potrošača od januara 2006.godine. Sirove vode izvorišta zahvaćenih za vodoopskrbu ispituju se ili po programu nacionalnog monitoringa površinskih i podzemnih voda ili po programima interne kontrole komunalnih društava koji upravljaju vodovodima. Eksternu kontrolu kvaliteta vode za piće iz lokalnih vodovoda vrši Zavod za javno zdravstvo KS po dinamici jedanput mjesечно.**
- **U 2013. godini konstatovana je mikrobiološka kontaminacija kod 3,99% uzetih uzoraka, a hemijska neispravnost kod 0,82% ukupno uzetih uzoraka vode. Najveći broj mikrobiološki neispravnih uzoraka registrovano je u općini Hadžići. Tokom 2013.godine postotak zdravstvene neispravnosti utvrđen je kod 6,33% uzoraka vode iz vodovodnih sistema u općini Hadžići što je za 52,38% više u odnosu na 2012. godinu.**
- **Oko 75,00% stanovništva na urbanom području Kantona Sarajevo služi se kanalizacionim sistemom za prikupljanje otpadnih voda, a eliminacija otpadnih voda putem septičkih jama vrši se kod 25,00% stanovnika.**
- **Naselja i sela na području Kantona Sarajevo, koja nisu obuhvaćeni izgrađenim kanalizacionim sistemima, odvodnju otpadnih voda vrši preko septičkih jama. Koncentrisanom gradnjom a izgradnjom neadekvatnih septičkih jama, javljaju se problem neuslovnog stanovanja, izljevanja sadržaja i nekontrolisanog oticanja. Neka područja imaju urađene lokalne kanalizacije, koje se sprovode do najbližeg vodotoka.**

- Tokom 2013. godine najveće izmjerene vrijednosti koncentracije svih praćenih polutanata bile su tokom decembra. Stabilne vremenske prilike bez padavina uz niske temperature pogodovale su nakupljanju izrazito visokih koncentracija naročito sumpor dioksida i čestica prašine PM10 koje u svom zajedničkom djelovanju stvaraju ozbiljne zdravstvene probleme naročito ugroženim populacijama stanovništva. Tokom decembra 2013. godine proglašena je epizoda upozorenja građanima s obzirom na vremensku prognozu i izrazitog povećanja koncentracije polutanata.
- Porast koncentracija polutanata se javlja kao direktna posljedica sve većeg broja individualnih ložišta koja koriste čvrsta goriva.
- Najveći problem vezan za Monitoring kvaliteta zraka na području Kantona Sarajevo koji dalje veže čitav niz drugih problema, je nedostatak sredstava. Naime, tek u novembru 2013. su uplaćena prva sredstva iz 2013. a da nisu izmirene ni sve obaveze iz 2012. godine.
- Tokom 2013. godine nisu rađene epidemiološke studije o uticaju pojedinih polutanata na ljudsko zdravlje na području Bosne i Hercegovine. Međutim, preporuke Svjetske zdravstvene organizacije i novog Pravilnika koje su donesene na osnovu studija provedenih u svijetu daju smjernice u tumačenjima dobivenih vrijednosti koncentracija polutanata, te izradi preporuka za građane u slučajevima povećanih koncentracija.
- U 2013. godini registrovan je značajno manji broj analiza na zdravstvenu ispravnost životnih namirnica u odnosu na prethodnu godinu, prema podacima iz zdravstvenih i drugih ustanova koje dostavljaju izvještaje, zakonom obavezne, Zavodu za javno zdravstvo KS.
- Od ukupnog broja analiza na zdravstvenu ispravnost životnih namirnica 779 analiza ili 2,11% nisu odgovarale zdravstvenoj ispravnosti, od čega 1,14% analiza nisu organoleptički odgovarale zdravstvenoj ispravnosti životnih namirnica, 2,96% analiza nisu hemijski odgovorale zdravstvenoj ispravnosti i 2,52% analiza nisu mikrobiološki odgovarale zdravstvenoj ispravnosti životnih namirnica.
- U strukturi životnih namirnica koje su analizirane na zdravstvenu ispravnost u najvećem procentu su bili zastupljeni meso i proizvodi od mesa, zatim mlijeko i proizvodi od mlijeka, alkoholna i bezalkoholna pića, voda za piće, ostale namirnice, gotova jela, kolači i sladoled, hljeb, te jaja i proizvodi od jaja.

- **U javnom sektoru zdravstvene zaštite u 2013. godini bio je ukupno zaposlen 7.651 zaposlenik, što je za 0,22% veći broj zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu kada je ukupan broj zaposlenih iznosio 7.634 zaposlenika.**
- **Od ukupnog broja zaposlenih u 2013. godini u Kantonu Sarajevo, zdravstvenih radnika je bilo 5.522, što je za 1,25% veći broj zdravstvenih radnika u odnosu na prethodnu godinu (5.454). Zdravstvenih saradnika u 2013. godini bilo je 134 i što je za 1,52% veći broj zdravstvenih saradnika u odnosu na prethodnu godinu (132). Administrativno-tehničkog osoblja bilo je 1.995 što je za 2,59% manji broj administrativno-tehničkog osoblja u odnosu na prethodnu godinu kada je taj broj iznosio 2.048 zaposlenih u administrativno-tehničim službama.**
- **Nešto manje od 60,00% doktora medicine su zaposleni u bolničkoj i specijalističko-konsultativnoj bolničkoj zdravstvenoj zaštiti (813 ili 56,73%), dok je 40,13% ili 575 doktora medicine zaposleno u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i vanbolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti i 45 ili 3,14% u javnom zdravstvu i drugim djelatnostima zdravstvene zaštite.**
- **U komparaciji sa podacima iz baze podataka SZO „Zdravlje za sve“ (WHO/EUROPEAN HFA database) broj doktora medicine i broj doktora stomatologije na 100.000 stanovnika KS je nešto niži od vrijednosti istog indikatora za EU Region, a broj magistara farmacije na 100.000 stanovnika KS je iznad vrijednosti ovog indikatora za EU Region, dok je broj zdravstvenih tehničara na 100.000 stanovnika KS veći od vrijednosti ovog indikatora za EU Region i približava se vrijednosti ovog indikatora za EU.**
- **Zdravstvena zaštita stanovništvu Kantona Sarajevo pružala se kroz zdravstvenu djelatnost u javnom i privatnom sektoru. Zdravstvena djelatnost u privatnom sektoru na području Kantona Sarajevo ima dobro razvijenu mrežu zdravstvenih ustanova, posebno na nivou sekundarne zdravstvene zaštite, zatim stomatološke zdravstvene zaštite i apotekarske djelatnosti. Prema podacima Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo na području KS registrovane su: 3 ordinacije opće medicine, 2 ambulante za kućnu njegu, 79 privatnih specijalističkih ordinacija, 39 privatnih zdravstvenih ustanova tipa poliklinike (31), centra (4), zavoda (3) i lječilišta (1), 151 privatne stomatološke ordinacije, 4 stomatološke poliklinike, 1 ortodontskg centra, 15 zubotehničkih**

laboratorija, 4 medicinsko-biohemijske laboratorije, 1 mikrobiološko-parazitološka laboratorija i 121 privatna apoteka i privatna zdravstvena ustanova-apoteka.

- Rad privatne prakse karakteriše i dalje neuvezanost sa javnim sektorom, naročito, u sistemu zdravstveno-statističkog izvještavanja. Izrazito mali broj zdravstvenih ustanova u privatnom sektoru dostavlja zakonom propisane izvještajne obrasce i time utiče na nepotpuni obuhvat podataka vezanih za zdravstveno stanje stanovništva i zdravstvenu djelatnost u Kantonu Sarajevo.
- Zdravstvena politika u Kantonu Sarajevo opredjeljena je za razvoj i implementaciju koncepta primarne zdravstvene zaštite bazirane na porodičnoj medicini kroz Strategiju razvoja zdravstva na Kantonu Sarajevo za period 2006-2015. godina, Strateški plana razvoja zdravstva u Federaciji BiH za period od 2008-2018. godina, Strategiju za razvoj primarne zdravstvene zaštite u Federaciji BiH i kroz mnogobrojne projekte koji se implementiraju sa nivoa Federacije BiH (Osnovno zdravstvo, CARDS, FAMI, HSEP, itd.).
- Zdravstvenu djelatnost u porodičnoj medicini u JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo u 2013. godini pružalo je 198 radnih timova na 76 punktova. Ovakva mreža zdravstvene zaštite u porodičnoj medicini je zadovoljavajuća, jer jedan punkt pokriva u prosjeku 4.904 stanovnika starosti 15 i više godina. Na jedan radni tim u djelatnosti porodične medicine u prosjeku dolazi 1.882 stanovnika starosti 15 i više godina.
- Od ukupno 198 doktora medicine koji su pružali zdravstvenu zaštitu stanovništvu Kantona Sarajevo u porodičnoj medicini u 2013. godini, 40,40% su specijalisti porodične medicine, 37,88% su doktori medicine, a 21,72% su doktori medicine specijalisti drugih grana medicine.
- Evidentan nedostatak doktora medicine specijalista porodične medicine (40,40% specijalista porodične medicine) i 50,66% doktora medicine koji imaju edukaciju PAT, te starosna struktura doktora medicine i specijalista opće medicine ukazuju na neophodnost dalje postdiplomske stručne edukacije doktora medicine, odnosno specijalizacija iz porodične medicine.
- U 2013. godini broj posjeta po jednom doktoru medicine prosječno godišnje u primarnoj zdravstvenoj zaštiti je za 3,17% veći u odnosu na prethodnu godinu.
- Procenat kućnih posjeta doktora medicine u primarnoj zdravstvenoj zaštiti je skoro identičan procentu u 2012. godini, dok je procenat kućnih posjeta zdravstvenih tehničara niži u odnosu naprethodnu godinu.

- Broj sistematskih pregleda i periodičnih pregleda po jednom doktoru medicine prosječno godišnje u primarnoj zdravstvenoj zaštiti je smanjen za 4,84% u odnosu na prethodnu godinu, izuzev u službama za zdravstvenu zaštitu školske djece 7-18 godina gdje je broj sistematskih pregleda po jednom doktoru medicine povećan za 12,08%.
- Procenat upućenih pacijenata u laboratoriju u odnosu na broj prvi posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u 2013. godini iznosio je 51,81% što je skoro identično procentu u prethodnoj godini (52,06%), dok je ovaj procenat u porodičnoj medicini izuzetno visok (84,54%) u odnosu na druge službe u PZZ.
- Procenat upućenih pacijenata specijalisti u odnosu na broj prvi posjeta u ordinaciji kod doktora medicine u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i dalje je visok i u 2013. godini iznosio je 91,05% što je skoro identično procentu u prethodnoj godini (91,84%), a najvjerovaljnije zbog neadekvatne evidencije, odnosno evidentira se broj uputnica za specijalista, a ne broj pacijenta upućenih specijalisti.
- Pri JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo funkcionišu i CBR-ovi za fizičku medicinu i rehabilitaciju i Centri za mentalno zdravlje kao koncept zdravstvene zaštite u zajednici. U Centrima za fizičku medicinu i rehabilitaciju struktura radnih timova nije zadovoljavajuća u odnosu na strukturu radnih timova koju su definisani u Odluci o utvrđivanju većeg obima zdravstvenih prava, kao i osnovama, kriterijima i mjerilima za ugovaranje po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja sa zdravstvenim ustanovama sa područja Kantona Sarajevo i Pravilnika o bližim uvjetima prostora, opreme i kadra za osnivanje i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama u segmentu koji se odnosi na zdravstvene saradnike (socijalni radnici i defektolozi) koji su nedostatni u ukupnom broju u odnosu na broj doktora medicine specijalista fizičke medicine i rehabilitacije, dok su zdravstveni tehničari SSS zastupljeni u znatno većem broju u odnosu na broj doktora medicine specijalista fizičke medicine i rehabilitacije.
- Također, Centri za mentalno zdravlje nemaju strukturu radnih timova koja je utvrđena u Odluci o utvrđivanju većeg obima zdravstvenih prava, kao i osnovama, kriterijima i mjerilima za ugovaranje po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja sa zdravstvenim ustanovama sa područja Kantona Sarajevo i Pravilnika o bližim uvjetima prostora, opreme i kadra za osnivanje i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama. Jedan radni tim osigurava usluge za 55.334 stanovnika Kantona Sarajevo.

- Apotekarska djelatnost u Kantonu Sarajevo obavlja se kroz rad Javne ustanove "Apoteke Sarajevo" koja raspolaže sa 41 apotekom na području 9 općina KS i kroz djelatnost apoteka u privatnom sektoru (118 privatnih apoteka i privatnih zdravstvenih ustanova-apoteka) na području 8 općina KS. Sve javne ustanove-apotekte su ugovorne apotekte, a 114 privatnih apoteka i privatnih zdravstvenih ustanova-apoteka su ugovorne apotekte, a dežurne apotekte su samo apotekte u javnom sektoru. Na jednog magistra farmacije u javnom sektoru dolazi 3.279 stanovnika.
- U 2013. godini u javnom sektoru je registrovano za 27,23% manje ukupano izdatih recepata u odnosu na prethodnu godinu, dok je broj izdatih lijekova u ručnoj prodaji povećan za 7,13% u odnosu na prethodnu godinu, te se nastavlja trend da svaki stanovnik KS, pored lijekova izdatih na recept, kupuje još jedan lijek u javnom sektoru bilo da se radi o gotovom ili magistralnom lijeku.
- Prema podacima iz izvještaja koje su dostavile apotekte u privatnom sektoru u 2013. godini izdato je ukupno 673.584 recepta/lijeka ili 1,52 recepta/lijeka po stanovniku, a u ručnoj prodaji u apotekarskoj djelatnosti privatnog sektora registrovano je ukupno prodatih lijekova 544.235 ili 1,23 lijeka po stanovniku, što znači da svaki stanovnik Kantona Sarajevo, pored lijekova izdatih na recept, kupuje još jedan lijek u privatnom sektoru bilo da se radi o gotovom ili magistralnom lijeku.
- U Kantonu Sarajevo djelatnost specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite je organizovana kao bolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom sektoru i kao vanbolnička specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u javnom i privatnom sektoru.
- Djelatnost bolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava Klinički centar Univerziteta u Sarajevu i Opća bolnica "Prim. dr Abdulah Nakaš". Djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo i zavodi za zdravstvenu zaštitu određenih populacionih skupina, dok se djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u privatnom sektoru pruža kroz rad 79 specijalističkih ordinacija i 39 zdravstvenih ustanova tipa poliklinike, centra, zavoda ili lječilišta, 4 stomatološke poliklinike i 1 centra za ortodonciju.

- Vanbolničku specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu u javnom sektoru u 2013. godini pružalo je 94 doktora medicine specijalista i 11 doktora medicine specijalista angažovano iz drugih zdravstvenih ustanova, te je na jednog doktora medicine-specijalistu u vanbolničkoj zdravstvenoj zaštiti dolazilo u projektu 4.709 stanovnika Kantona Sarajevo, dok je broj posjeta po jednom doktoru medicine prosječno godišnje u vanbolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru iznosio 4.474 posjete, odnosno 16,88 posjete po jednom doktoru medicine dnevno.
- Broj posjeta u vanbolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti u javnom sektoru je povećan za 16,72%, a u bolničkoj specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti broj posjeta je povećan za 12,02% u odnosu na prethodnu godinu i to u KCUS broj posjeta je povećan za 9,13%, a u Općoj bolnici „Prim. dr Abdulah Nakaš“ je čak za 19,33 posjeta više u odnosu na prethodnu godinu.
- U 2013. godini ukupan broj posteljnih kapaciteta bolničke zdravstvene zaštite iznosio je 2.303 postelje, 120 postelja u dnevnom tretmanu pacijenta i 52 funkcionalne postelje za hemodializu.
- U 2013. godini broj postelja na 100.000 stanovnika za Kanton Sarajevo iznosio je 520,25.
- Prema komparativnom prikazu broj bolničkih postelja na 100.000 stanovnika, bolnički posteljni kapaciteti na području Kantonu Sarajevo ne razlikuju se bitno u odnosu na zbirni indikator za zemlje Europske Unije.
- Učešće hirurških postelja u ukupnim posteljnim kapacitetima na području Kantonu Sarajevo iznosilo je (37,6%).
- Učešće hirurških postelja u posteljnim kapacitetima KCUS je iznosilo (37,4%), a u Općoj bolnici »Prim Dr Abdulah Nakaš« Sarajevo iznosilo je (47,7%).
- Učešće hirurških postelja Opće bolnice »Prim Dr. Abdulah Nakaš« Sarajevo unutar ukupnog broja hirurških postelja na području KS iznosilo je (17,1%).
- Ukupan broj ispisanih bolesnika u bolničkoj zaštiti u 2013. godini na području Kantonu Sarajevo iznosio je 59.827 pa je stopa hospitalizacije na 100 stanovnika iznosila (13,51%) i relativno je niska.

- Prosječna dužina liječenja u danima po jednom boravku za sve bolnice u Kantonu Sarajevo u 2013. godini iznosila je 9,45 dana.
- Hirurške discipline u toku 2013. godine raspolagale su sa 865 bolničkih postelja. KCUS raspolagao je sa 717 bolničkih postelja, a Opća bolnica «Prim. Dr Abdulah Nakaš» raspolagala je sa 148 bolničkih postelja.
- Ukupan broj ispisanih bolesnika unutar svih hirurških disciplina na području Kantona Sarajevo iznosio je 22.809. Stopa hospitalizacije kada su u pitanju sve hirurške discipline na 100 stanovnika iznosila je (5,1%).
- Unutar svih hirurških disciplina u 2013. godini ostvareno je 189.736 dana bolničkog liječenja od čega u KCUS 154.015, a u Općoj bolnici „Prim Dr Abdulah Nakaš“ 35.721 dana bolničkog liječenja.
- Unutar KCUS-a stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve hirurške discipline iznosila je (58,24%) i možemo je okarakterizirati kao vrlo nisku, a u Odjelu za hirurgiju Opće bolnice «Prim. Dr Abdulah Nakaš» iznosila je (66,13%) , pa je možemo definirati kao nižu.
- Najveću stopu zauzetosti posteljnih kapaciteta unutar hirurških disciplina KCUS imala je Klinika za neurohirurgiju (84,53%), dok najmanju stopu zauzetosti bilježimo na Klinici za očne bolesti samo (47,77 %).
- Prosječna dužina bolničkog liječenja za sve hirurške discipline unutar KCUS-a iznosila je 9,09 dana i nema bitnijih razlika u odnosu na prethodne godine.
- Na odjelima hirurških disciplina Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» prosječna dužina liječenja u 2013. godini iznosila je 7,14 dana.
- Konstatacija je da je prosječna dužina liječenja, kada su u pitanju sve hirurške discipline na području Kantona Sarajevo, u granicima zahtjeva za bolničkom stacionarnom zaštitom vezanom za akutne bolničke postelje.
- Prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini za sve hirurške discipline u KCUS-u iznosio je 214,80, a na Odjelu za hirurgiju Opće bolnice „Prim dr Abdulah Nakaš“ 241,36 dana.
- U 2013. godini u KCUS-u najveći prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta imala je Klinika za neurohirurgiju 308,55, a zatim Klinika za urologiju 291,91.

- Najmanji prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta kada su u pitanju hirurške discipline KCUS imale su Klinika za očne bolesti 161,33, a zatim Centar za srce 174,26 i Klinika za rekonstruktivnu i plastičnu hirurgiju 174,35.
- Hirurške discipline unutar svih bolničkih kapaciteta na području Kantona Sarajevo u 2013. godini raspolagale su sa 42 operacione sale od čega KCUS sa 33, a Opća bolnica «Prim Dr. Abdulah Nakaš» Sarajevo raspolagala je sa 9 hirurških sala.
- Unutar svih hirurških disciplina na području Kantona Sarajevo u 2013. godini izvršeno je 22.291 hirurških operacija. U Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevu izvršeno je 17.825 hirurških operacija, a u Općoj bolnici «Prim Dr. Abdulah Nakaš» izvršeno je 4.466 operacija.
- Stopa svih izvršenih hirurških operacija na 100.000 stanovnika u 2013. godini iznosila je 5.035,59 i veća je u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 4.690,93.
- U toku 2013. godine jedan doktor medicine specijalista unutar hirurških disciplina zbrinjavao je 4,6 bolničkih hirurških postelja.
- Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji za sve hirurške discipline iznosio je 1,6.
- Interne discipline u 2013. godini u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo raspolagale su sa 594 bolničkih postelja. Interne discipline u KCUS raspolagale su sa 526 postelje, a Odjel za internu medicinu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» raspolagalo je sa 68 postelja.
- Ukupan broj ispisanih bolesnika za sve interne discipline u 2013. godini iznosio je 13.448. Stopa hospitalizacije na 100 stanovnika za sve interne discipline u 2013. godini iznosila je 3,03.
- Unutar svih internih disciplina u 2013. godini ostvareno je 162.568 dana bolničkog liječenja, od čega u KCUS 147.694, a u Općoj bolnici „prim Dr Abdulah Nakaš“ 14.874 dana bolničkog liječenja.
- Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta za sve interne discipline u KCUS iznosila je (76,93%) i bilježimo neznatno smanjenje u odnosu na prethodnu godinu.
- Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta Odjela za internu medicinu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» iznosila je svega (59,93%).

- Prosječna dužina bolničkog liječenja u 2013. godini za sve interne discipline u KCUS iznosila je 12,09 dana i nema bitnih razlika u odnosu na prethodne godine.
- Na Odjelu za internu medicinu Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» prosječna dužina liječenja u 2013. godini iznosila je 12,11 dana i prolongirana je u odnosu na prethodnu godinu.
- U 2013. godini jedan doktor medicine specijalista unutar internih disciplina u bolničkoj zaštiti zbrinjavao je 4,1 postelje. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po bolničkoj postelji iznosio je 1,4.
- Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po zauzetoj bolničkoj postelji za sve interne discipline unutar KCUS iznosio je 1,7, a u Općoj bolnici „Prim dr Abdulah Nakaš“ iznosio je 1,1.
- Psihijatrijske discipline unutar bolničke zdravstvene zaštite na području Kantona Sarajevo u 2013. godini raspolagale su sa 172 postelje, a u sklopu dnevnih bolnica psihijatrijske discipline raspolagale su sa 120 postelja.
- Broj prijema u psihijatrijske bolnice na 100.000 stanovnika iznosio je 350,37.
- Udio psihijatrijskih postelja u ukupnom broju posteljnih kapaciteta na području Kantona Sarajevo (ne uključujući kapacitete dnevnih bolnica) iznosio je (7,46%), a broj psihijatrijskih kreveta na 100.000 stanovnika za Kanton Sarajevo iznosio je 38,85 i nema bitnijih razlika u odnosu na prethodnu godinu.
- Prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosio je 325,85 dana, u Psihijatrijskoj bolnici KS 271,66, a u Zavodu za alkoholizam i druge toksikomanije KS 245,40.
- Prosječna dužina liječenja u 2013. godini na Psihijatrijskoj klinici KCUS iznosila je 34,86 dana, Psihijatrijskoj bolnici KS 33,60 a u Zavodu za alkoholizam i druge toksikomanije KS 19,63 dana.
- U 2013. godini jedan doktor medicine specijalista unutar psihijatrijskih disciplina zbrinjavao je 4,2 postelje. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VS po zauzetoj bolničkoj postelji za sve psihijatrijske discipline iznosio je 0,9.

- Neurološke discipline na području Kantona Sarajevo u 2013. godini raspolagale su sa 126 postelja od čega: Klinika za neurologiju KCUS sa 102 postelje, a Odjel za neurologiju Opće bolnice «Prim. Dr Abdulah Nakaš» sa 24 postelje.
- Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Neurološkoj klinici KCUS u 2013. godini iznosila je (71,32%), a na Odjelu za neurologiju Opće bolnice «Prim. Dr Abdulah Nakaš» iznosila je svega (54,32%).
- Prosječna dužina liječenja u 2013. godini na Neurološkoj klinici KCUS je iznosila 12,55 dana. Na Odjelu za neurologiju Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» prosječna dužina liječenja iznosila je 16,24 dana i povećala se u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 14,40 dana.
- Unutar neuroloških disciplina jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao je 5,0 postelja.
- Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VŠS i VSS po zauzetoj bolničkoj postelji za sve neurološke kapacitete iznosio je 1,5.
- Klinika za ginekologiju KCUS, Klinika za porodiljstvo KCUS i Odjel za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» u 2013. godini raspolagali su sa 168 postelja, od čega Klinika za ginekologiju KCUS sa 59 postelja, Klinika za porodiljstvo sa 69 postelja i Odjel za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice »Prim Dr. Abdulah Nakaš» sa 40 postelja.
- U toku 2013. godine na Klinici za ginekologiju KCUS urađeno je 1.059 operativnih zahvata, na Klinici za porodiljstvo KCUS 1.126, a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr. Abdulah Nakaš» urađeno je 706 operativnih zahvata.
- Broj ispisanih bolesnika u 2013. godini na Klinici za ginekologiju KCUS iznosio je svega 2.100, na Klinici za porodiljstvo KCUS 4.701, a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice «Prim Dr Abdulah Nakaš» broj ispisanih bolesnika iznosio je 1.916 i značajno je manji u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosio 3.135.
- Prosječna dužina liječenja na Klinici za ginekologiju KCUS u 2013. godini iznosila je 2,92 dana, na Klinici za porodiljstvo KCUS 3,37 dana, a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice »Prim Dr Abdulah Nakaš» prosječna dužina liječenja je iznosila 3,84 dana.

- Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Klinici za ginekologiju KCUS u 2013. godini bila je izrazito niska i iznosila je samo (28,52%), na Klinici za porodiljstvo KCUS iznosila je (62,92%), a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice »Prim Dr Abdulah Nakaš» Sarajevo prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je samo (50, 45%).
- Prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta u 2013. godini na Klinici za ginekologiju KCUS je bio izrazito nizak i iznosio je 104,08 dana, na Klinici za porodiljstvo KCUS 229,65 dana a na Odjelu za ginekologiju i akušerstvo Opće bolnice »Prim Dr Abdulah Nakaš» prosječan broj dana godišnje zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosio je 284,13 dana.
- U 2013. godini u oblasti ginekologije i akušerstva u bolničkoj zaštiti jedan doktor medicine specijalist zbrinjavao je 4,8 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/zdravstvenih tehničara SSS, VSS i VSS po zauzetoj bolničkoj postelji za sve posteljne kapacitete unutar ove discipline iznosio je 1,7.
- Bolničku zaštitu na području Kantona Sarajevo u oblasti pedijatrije pružala je Pedijatrijska klinika KCUS, koja je u 2013. godini raspolaga sa 160 postelja.
- Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta na Pedijatrijskoj klinici KCUS u 2013. godini iznosila je (67,80%), a prosječna dužina liječenja iznosila 7,00 dana, dok je prosječan broj dana zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosio 247,48 dana.
- U 2013. godini ukupno 40 doktora medicine specijalista zbrinjavalo je 160 pedijatrijskih postelja, pa je jedan doktor medicine specijalista zbrinjavao 4,0 postelja. Prosječan broj medicinskih sestara/ zdravstvenih tehničara SSS, VSS i VS po zauzetoj bolničkoj postelji za pedijatrijske kapacitete iznosio je 1,2.
- Klinika za anesteziju i reanimaciju KCUS u 2013. godini raspolagala je sa 15 postelja, imala je 600 ispisanih bolesnika koji su ostvarili 3.066 bolničkih dana liječenja. Prosječna stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (56,00%), prosječna dužina liječenja iznosila je 5,11 dana, a godišnja zauzetost posteljnih kapaciteta iznosila je 204,40 dana.
- Na području Kantona Sarajevo u stacionarnom segmentu bolničke urgentne medicine u 2013. godini sa bolničkim opservacionim posteljama raspolagala je Klinika urgentne medicine KCUS. Klinika je raspolagala sa 7 bolničkih opservacionih postelja.

- **Fizijatrija i rehabilitacija u bolničkoj zaštiti u 2013. godini raspolagale su sa 90 postelja i to Klinika za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS sa 60 postelja, a Odjel za fizičku medicinu i rehabilitaciju u Općoj bolnici „Prim Dr Abdulah Nakaš“ sa 30 postelja.**
- U 2013. godini unutar ove discipline ostvareno je 16.702 dana bolničkog liječenja od čega na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS 13.071, a na Odjelu za fizičku medicinu i rehabilitaciju Opća bolnica „Prim Dr Abdulah Nakaš“ 3.631 dan bolničkog liječenja.
- Stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta Klinike za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS u 2013. godini iznosila je (59,68%), a na Odjelu za fizičku medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim Dr Abdulah Nakaš“ bila je izrazito niska i iznosila je svega (33,16%).
- Prosječna dužina liječenja u 2013. godini na Klinici za fizijatriju i rehabilitaciju KCUS iznosila je 27,23 dana, a na Odjelu za fizičku medicinu i rehabilitaciju Opće bolnice „Prim dr Abdulah Nakaš“ 19,21 dan.
- Klinika za onkologiju KCUS u 2013. godini raspolagala je sa 95 postelja. Broj ispisanih bolesnika u 2013. godini bio je 3.703, stopa zauzetosti posteljnih kapaciteta iznosila je (77,46%), prosječna dužina liječenja je iznosila 7,25 dana, a godišnja zauzetost posteljnih kapaciteta iznosila je 282,74 dana.
- U 2013. godini RJ za socijalnu medicinu sa organizacijom zdravstva i zdravstvenom informatikom uspostavila je kontakt sa zdravstvenom inspekциjom KS sa ciljem povećanja obuhvata izvještavanja privatnih specijalističkih ordinacija i privatnih zdravstvenih ustanova koje trebaju dostavljati zakonom obavezne zdravstveno-statističke izvještaje prema Zavodu za javno zdravstvo KS.
- Javno-zdravstvenu djelatnost na području Kantona Sarajevo obavlja Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo. Primarni nivo javno-zdravstvene djelatnosti odvija se kroz rad higijensko-epidemioloških službi Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo sa osam (8) timova za područje 9 općina Kantona Sarajevo, dok se sekundarni nivo javno-zdravstvene djelatnosti odvija kroz rad službi za socijalnu medicinu i organizaciju zdravstva, epidemiologiju, higijenu i zaštitu čovjekove okoline, sanitarnu mikrobiologiju, sanitarnu hemiju i mikrobiološku dijagnostiku.
- U okviru Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo funkcioniše VCCT centar (centar za dobrovoljno, anonimno, povjerljivo savjetovanje) u koji se tokom 2013. godine javilo 230 osoba kojima su pružene usluge savjetovanja i testiranja na HIV/AIDS.

- Također, u okviru Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo funkcioniše Savjetovalište za ishranu i poremećaje ishrane koje, između ostalog, prati kvalitet ishrane i navike u ishrani stanovništva. Ukupan broj posjeta tokom 2013. godini u Savjetovalištu za ishranu i poremećaje ishrane je iznosio 202 posjete.
- U toku 2013. godine Zavod za javno zdravstvo KS obilježio je važne datume prema Kalendaru zdravlja. To su: 31.maj-Svjetski dan nepušenja, 15. novembar do 15. decembar-Mjesec dana borbe protiv alkoholizma i drugih ovisnosti, Svjetska sedmica dojenja u periodu 1.-7-og oktobra, Svjetski dan borbe protiv HIV/AIDS-a prvog decembra i Međunarodni dan ljudskih prava 10-og decembra.

7. PREPORUKE

1. Kontinuirani trend nepovoljnog vitalnog kretanja stanovništva Kantona Sarajevo zahtjeva što efikasnije intersektoralne aktivnosti za primjenu mjera definisanih u Strategiji smanjenja nepovoljnih demografskih tokova na području Kantona Sarajevo.
2. U narednom periodu potrebno je sačiniti dugoročne programe prevencije hipertenzivnih oboljenja i diabetes mellitus-a, te intenzivirati preventivne intervencije na svim nivoima zdravstvene zaštite, a posebno u segmentu kontrole faktora rizika kada su u pitanju hronične masovne nezarazne bolesti.
3. Potrebno je sačiniti zdravstveno-odgojni program za zaštitu oralnog zdravlja za predškolsku djecu, te pokrenuti preventivne programe za zaštitu oralnog zdravlja za školsku djecu i omladinu.
4. Potrebno je pokrenuti unapređenje Programskog rješenje registarcije i obrade podataka vezanih za novi Obrazac liječenih ovisnika/Pompidou obrazac kako bi se kroz proces konsultacije i analize problema vezanih za njegovu primjenu na nivou kantona dala prilika za ispravku niza metodoloških propusta koji imaju značajan utjecaj na obuhvat, adekvatan pristup podacima i analizu podataka.
5. Potrebno je izraditi dugoročni program prevencije zloupotrebe droga za područje Kantona Sarajevo, kao i standarde kvalitete vezane za rad u oblasti univerzalne, selektivne i indicirane prevencije zloupotrebe droga.
6. Potrebno je podržati edukaciju o registraciji i prevenciji nasilja u porodici u zdravstvenom sektor u skladu sa usvojenim strateškim okvirom za prevenciju nasilja na nivou države i Federacije BiH te u skladu sa međunarodnim obavezama.
7. Neophodno je podržati intervencije vezane za porodično planiranje, posebno u segmentu načina izbora kontracepcije, obzirom da je pobačaj nažalost još uvijek često sredstvo izbora kada je u pitanju odabir porodičnog planiranja posebno za skupine žena fertilne dobi koje su po zanimanju domaćice ili imaju niži stepen obrazovanja.
8. U narednom periodu treba postići veći procenat i primoimunizacije i revakcinacije kako bi za svaku vakcinopreventabilnu bolest za koju postoji zakonska obaveza imunizacije, bio stvoren dovoljan stepen kolektivnog imuniteta, da ne bi dolazilo do pojave i/ili širenja bilo koje vakcinopreventabilne bolesti.

- 9. Potrebno je i dalje aktivno raditi, uz uključenje svih relevantnih stručnjaka, na edukaciji i promociji značaja obavezne imunizacije djece od 0 do 18 godina života.**
- 10. Uspostavljeni monitoring kvaliteta zraka koji je do 2012. godine imao razvojni aspekt sada je doveden u pitanje održivost usljud nedostatka sredstava. Podizanje svijesti građana uz poticajnu politiku ekološki prihvatljivih goriva i adekvatnih peći je jedina šansa da se izbjegne mogućnost proglašenja uzbuna u Kantonu Sarajevo. Prilikom izdavanja urbanističkih saglasnosti važno je da se obrati pažnja na uticaj izgradnje na kvalitet zraka u Kantonu s obzirom da se stanje kvaliteta zraka evidentno pogoršava.**
- 11. Potrebno je uspostaviti snažnije mehanizme zagovaranja za što urgentniju reviziju zdravstveno-statističkog sistema izvještavanja u FBiH, u cilju dobivanja realne osnove sa setom adekvatnih podataka koji su preduvjet za politiku zdravstva i planiranje zdravstvene zaštite i na području Kantona Sarajevo.**
- 12. Neophodno je izvršiti sveobuhavatnu analizu privatnog sektora u zdravstvenoj zaštiti na području Kantona Sarajevo, kada je u pitanju kada, prostor i oprema.**
- 13. Potrebno je što hitnije uspostaviti mehanizme vezane za pravovremeno i adekvatno zdravstveno–statističko izvještavanje kada je u pitanju javni i privatni sektor, uključujući i uvođenje obavezne edukacije o zdravstveno–statističkom izvještavanju za zdravstvene radnike kako u javnom tako i u privatnom sektoru na području Kantona Sarajevo.**
- 14. Neophodno je ukazati na potrebu uspostavljanja registara kadra, prostora i opreme u javnom sektoru zdravstvene zaštite.**
- 15. Nastaviti razvoj porodične medicine na području Kantona Sarajevo u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, usvojenim strateškim dokumentima na nivou Federacije BiH te u skladu sa projektima koji se implementiraju sa nivoa Ministarstva zdravstva Federacije BiH uključujući i dodatnu edukaciju zdravstvenih radnika koji rade u porodičnoj medicini.**

- 16. Evidentan nedostatak doktora medicine specijalista porodične medicine (40,40%) i starosna struktura doktora medicine i specijalista opće medicine ukazuju na neophodnost dalje postdiplomske stručne edukacije doktora medicine, odnosno specijalizacija iz porodične medicine.**
- 17. Potrebno je otvoriti dijalog unutar bolničke zdravstvene zaštite kada je u pitanju planiranje posteljnog fonda i racionalizacija segmenta bolničke zaštite.**